

Història del Balneari de l'Avellà

Per Joaquim Carbó Miralles, cronista oficial de la vila de Catí

ÍNDEX

PORTADA	1
ÍNDEX	2
1.- ORIGEN DEL TOPÒNIM AVELLÀ	3
2.- NOTÍCIES ANTERIORS AL SEGLE XVI	5
3.- DEL SEGLE XVI AL XVIII- COMENÇAMENT DE LA DEVOCIÓ	6
4.- L'ERMITORI ALS SEGLES XVIII I XIX	9
5.- EL BALNEARI AL SEGLE XX	10
6.- COMPRAVENTA DELS TERRENYS DEL BALNEARI AL BARÓ DE CASABLANCA	10
7.- LA GUERRA CIVIL I LA POSTGUERRA	11
8.- CONSTRUCCIÓ DE LA CARRETERA	12
9.- CONSTRUCCIÓ DEL TÚNEL	14
10.- AUGMENT DELS ESTIUEJANTS	14
11.- LA LLUM, UN GREU PROBLEMA	14
12.- LA TELEVISIÓ, UN ALTRE PROBLEMA	15
13.- L'AIGUA I L'EMBOTELLADORA	16
14.- D'ON PROCEDEIX L'ULLAL DE LA FONT	18
15.- CAUSES DEL DESCENS D'ESTIUEJANTS	19
16.- EL BALNEARI AL SEGLE XXI	21
17.- L'ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE L'AVELLÀ	23
18.- PINTURES DE L'ERMITA DE L'AVELLÀ	27
19.- LA VERGE DE L'AVELLÀ	49
20.- DIADA DE LA MAREDEDÉU: EL VUIT DE SETEMBRE	68
21.- ROMERIA DEL DILLUNS DE PASQUA	70
22.- BAIXADA AL POBLE DE LA MAREDEDÉU DE L'AVELLÀ	73
23.- LA FONT DE L'AVELLÀ- L'AIGUA	79
24.- LA CARRETERA I EL TÚNEL DE L'AVELLÀ	81
25.- DADES CRONOLÒGIQUES RELACIONADES AMB EL BALNEARI	86
26.- ALTRES FOTOGRAFIES DEL BALNEARI	91

1.- ORIGEN DEL TOPÒNIM

"L'AVELLÀ"

Alguns han pretès explicar l'origen del topònim de l'Avellà basant-se en la curació d'una vella cega i leprosa al rentar-se a l'aigua de la font seguint les ordres de la Mare de Déu. Així, de la Font de la Vella, derivaria amb el temps a la font de l'Avellà. Aquesta teoria s'ha demostrat infundada ja que el miracle de la vella es produeix al voltants de l'any 1540 i del nom de l'Avellà n'hi ha constància escrita al menys dos segles abans (Juan Puig. Historia Breve y. pàg. 226).

Font de l'Avellà

El meu treball d'investigació s'ha fonamentat en consultes personals efectuades amb tres especialistes en el tema als qual agraeixo de veritat el seu interès (cito per ordre de consulta) i consultes posteriors efectuades mitjançant la xarxa d'Internet.

- **En Francesc m. Tulla**, prior del Monestir de Santa Maria de Poblet (Tarragona). Amablement em tramet un plànol comarcal de Catalunya i fotocòpies sobre l'obra de Joan Coromines "Onomasticon Cataloniae" i em dóna la seua opinió al respecte.

- **Albert Turull**, especialista en onomàstica i singularment en toponímia, membre de la Societat d'Onomàstica (i de la seua junta directiva), professor en el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida i autor, entre d'altres del llibre "Els topònims de la Segarra". Analitza exhaustivament totes les hipòtesis i les referències bibliogràfiques al respecte. Proposa tres possibles teories, la fitonímica (procedència de l'avellaner), l'antroponímica (procedència del nom de persona Abillius), i l'apícola (procedència de les abelles).

- **Josep Mª Espasa Domènech**, alcalde del municipi de Vilanova de Prades que em tramet l'opinió de **Mossèn Joan Roig i Montserrat**, rector de la parròquia.

Ambdós em confirmen que efectivament a la mateixa carena de la Serra la Llena, on hi passava l'antic camí de Vilanova de Prades (Conca de Barberà) a la Pobla de Cérvoles (Garrigues), existeix el Coll de l'Avellà (975 m), conegut així des de temps immemorials, però que després de consultes efectuades no s'ha pogut esbrinar la procedència d'aquest nom.

Coll de l'Avellà (Vilanova de Prades)

He afegit una imprescindible consulta a la Gran Enciclopèdia Catalana i sobre tot a l'obra "Onomasticon Cataloniae" del filòleg de fama mundial, En Joan Coromines (mort recentment), arribant a algunes consideracions:

- El nom "Avellà" no deriva del miracle, sinó de la filologia (tots hi estan d'acord).

- Aquest nom "Avellà" no és exclusiu de Catí sinó que existeix també a les terres de Catalunya al menys en sis llocs diferents en els termes dels municipis de Font- Rubí (Barcelona), Cabrera de Mar (Barcelona), Mediona (Barcelona), Monistrol de Calders (Barcelona), La Pobla de Cérvoles (Lleida) i Ribes (Girona)

A la comarca del Penedès i pertanyent al terme de Font Rubí (l'Alt Penedès) es troba un nucli urbà que s'anomena l'Avellà situat en la serra de l'Avellà (776 m. d'alçada sobre el nivell del mar) i que separa la Conca de l'Anoia de la del Riu de Foix.

També dintre de la província de Barcelona, al terme de Monistrol de Calders, a prop del Bosc de Mussarra i la

Ronda del Moianès. es troba la cruïlla del camí de L'Avellà i que condueix també a una font coneguda com la Font de L'Avellà.

Situació al mapa del nucli de L'Avellà (Font-rubí) i de la Font de L'Avellà (Mediona)

L'Avellà (Font-Rubí)- Barcelona

L'Avellà (Font-Rubí)- Barcelona

Font de l'Avellà del terme de Mediona (Barcelona), extreta del llibre "Les fonts del Penedès i els seus voltants" de Manel Córdoba Martínez.

Situat, a la comarca del Maresme, al terme de Cabrera de Mar però pràcticament annex a la localitat de Vilassar de Mar es troba el Pla de L'Avellà. Es tracta d'una platja de més de 2 km de longitud. Hi ha allí l'escola de primària "CEIP Pla de l'Avellà".

Pla de l'Avellà (Cabrera de Mar)

També el nom "Avellà" l'han dut com a cognom importants personatges de Cervera (Lleida) i de Barcelona com per exemple Avellà, Baltasar (S. XV-XVI), clergue i beneficiat de Cervera.

Font de l'Avellà (Monistrol de Calders)

- Podem proposar, doncs, tres raonables hipòtesis o teories sobre l'origen del topònim "l'Avellà":

- HIPÒTESI ANTROPONÍMICA:

Una procedència del nom d'una persona, concretament del patronímic llatí (romà) **ABILIUS** o variants similars **ABILLIANUS**. És una possibilitat que apunta Coromines però assenyalant que l'ús del nom del lloc amb article (L'Avellà) ens fa inclinar més per una de les altres dues hipòtesis.

- HIPÒTESI APÍCOLA:

Una referència a les abelles (i aleshores de la paraula **L'Abellar**). Certament hi han altres noms de lloc amb aquest origen. Però almenys dos elements juguen en contra d'aquesta hipòtesi: la documentació medieval i la pronunciació actual, sobre tot si és el cas de comarques (com la major part del País Valencià) on és prou viva la distinció fonètica entre b i v i també la pronúncia clara (o no) de la -r final. Si no es demostra el contrari, tant un factor com l'altre permeten de descartar (o com a mínim de considerar secundària, mai principal) la hipòtesi apícola.

- HIPÒTESI FITONÍMICA O BOTÀNICA:

Relaciona el mot amb el nom botànic de l'arbre *l'avellaner* o del seu fruit *l'avellana* derivat del llatí **ABELLANA (NUX)** que voldria dir "nou d'Abel·la", i aquest nom respon al fet que Abel·la era la ciutat de la Campània on abundava aquests tipus de fruits en època romana (Diccionaris d'Alcover i Moll i de Joan Coromines).

Pel que fa al nom de l'arbre és sabut que en català és avellaner. L'evolució del llatí abellana no té cap misteri i la grafia catalana amb v (que ja es troba de vegades en llatí mateix) respon a la fonètica evolutiva del mot i no s'aparta gens d'altres casos de -b- llatina intervocàlica que ha evolucionat en -v- catalana (cf. CAVALLUM>cavall, HIBERNUM>hivern, PROBAM>prova, CANTABAT>cantava, etc..).

REFERENTS BIBLIOGRÀFICS BÀSICS (Albert Turull):

- El diccionari català- valencià- balear d'Alcover i Moll (1926 - 1962) no recull el nostre nom de lloc ni cap altre d'homònim, i l'única entrada *Avellà* en aquesta obra correspon a un llinatge (cognom) estès a totes les terres de parla catalana i que els autors no relacionen amb el topònim (que semblen ignorar) ni amb l'arbre de les

avellanes sinó que creuen derivat d'un patronímic llatí.

- La Gran Enciclopèdia Catalana (1969; 2a. edició 1986) recull dos personatges i tres llocs amb aquest nom (vol. III, pag 410) entre les quals situa el santuari i balneari de Catí, però no diu res sobre la seua etimologia.

- El diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana de Joan Coromines (1980) tampoc fa referència a l'existència del mot comú ni del topònim ni del cognom avellà.

- Enric Moreu- Rey a la seua obra bàsica sobre toponímia, Els nostres noms de llocs (1982), esmenta el topònim Avellà (pàg. 61) dins de la sèrie de noms relacionats amb l'arbre l'avellaner, però no descarta una segona hipòtesi que relacionaria el nostre topònim amb l'antroponímia llatina.

- J.M. Espinàs en l'obra (A peu per l'Alt Maestrat) rebutja l'origen del nom "Avellà" a partir del terme català "abellar": lloc d'abelles que alguns també han proposat i suggereix que vingui d'ABELLANUS (avellaner) i descarta també l'origen a partir del miracle (Font de la Vella) dient literalment que aquesta és una interpretació abusiva de clerecia forastera.

- En la seua darrera obra (1994), dedicada específicament als noms propis l'Onomasticon Cataloniae, Joan Coromines obre una entrada per al topònim Avellà (vol. II, pàg. 283). Entre els diversos llocs amb aquesta denominació o similar esmenta el del terme de Catí (lín. a50- b8) i d'altra banda dóna a entendre (per bé que no ho afirma prou explícitament) que prefereix l'explicació fitonímica o botànica a l'antroponímica. La raó de la seua preferència és concreta: "aquest ús amb article (L'Avellà) ens ha de decidir a veure en tots aquests noms de lloc el nom de l'arbre ABELLANUS (avellaner) (lín. a42- 44).

- Joan Bastardas, al seu article "Nota sobre els noms d'arbres fruiters en la toponímia catalana" fa un estudi molt complet sobre les aplicacions toponímiques dels noms dels arbres fruiters en les seues diverses variants (-er/-era) i la més interessant, l'ús d'antics noms (llatins o protocatalans) avui desapareguts del llenguatge comú (o de vegades conservats en algun dialecte). Dintre d'aquest darrer grup tracta el cas de l'Avellà, la base

fonamental del qual és precisament l'existència (actual i en la documentació antiga). Bastardas resumeix la història dels sistemes nominals dels arbres fruiters en el conjunt de la Romania, d'on conclou que existeix un sistema "italo-hispànic" (italià-castellà) (cf. en castellà manzana/manzano, naranja/narango, o en el nostre cas avellana/avellano) i enfront seu, un sistema català o gal·loromànic basat en la sufixació -er/era (cf. cirerer, avellaner, berecoquer..). El sistema pròpiament llatí no era cap dels dos sinó un de diferent), però que, i aquesta pot ser la clau de l'assumpte, podríem postular l'existència en terres catalanes, d'un sistema del tot semblant que hauria estat esborrat per la generalització del sufix -arius (pàg. 211) . Dit d'una altra manera: que en la nostra llengua antigament devia existir també el tipus d'oposició de gènere (en masculí per als arbres) que avui existeix en castellà o en italià i que és d'aquesta branca morfològica que procedeixen determinats noms propis que han quedat fixats com a "fòssils" d'un sistema pretèrit, entre els quals estaria el de *L'Avellà*.

- El mateix Albert Turull que cito abans i del que procedeixen la majoria d'aquestes reflexions en el llibre *Els topònims de la Segarra* (1991) s'ocupa del nom del lloc "Savellà" i es decanta per l'explicació fitonímica.

Després d'aquestes, sembla més que raonables, evidències sorprèn que aquesta teoria de l'origen del nom "Avellà" a partir del nom llatí ABELLANUS (avellaner) no haja seguit tractada pel famós historiador de Catí Mossèn Joan Puig en la seua obra "Historia Breve y Documentada de la Real Villa de Catí.

L'avellaner silvestre que, segons alguns, existia vora la font de L'Avellà a principis del present segle pot ser una raó a favor d'aquesta darrera teoria. Però coneixent que l'avellaner és un arbre amb relativament pocs anys de vida resulta difícil que el mateix avellaner poguera existir cap a l'any 1328 que és quan es té constància escrita per primera vegada de l'existència de la Font de L'Avellà (J. Puig. pag 221).

Xops centenaris de la placeta de l'ermitori

De vegades s'ha proposat també una altra hipòtesi i és que el mot "L'Avellà" del nostre terme procedeix de les terres catalanes. Molts dels nostres topònims deriven del cognom del seu conqueridor o d'algun dels seus antics propietaris. Hem vist com el topònim "Avellà" és relativament freqüent en les terres de Catalunya. Quan es va produir la reconquesta d'aquests territoris de Morella i de Catí per En Blasc d'Alagó (1231-1233) van ser ocupats principalment per catalans que ens van transmetre gran part dels seus cognoms i topònims. "L'Avellà" podria ser un d'aquests.

Posteriorment al produir-se el miracle de la Verge cap a l'any 1540 aquesta va prendre el nom de la serra i de la font on es va aparèixer i no al contrari.

Gravat del segle XVIII, d'autor anònim que presenta la Verge de L'Avellà sobre la font d'aigua amb els tres xorros, el del centre amb car renaixentista. Original la mànega del mantell del braç dret per les seues dimensions que acaba amb punta prolongada.

CONCLUSIÓ PROVISIONAL (Albert Turull):

El topònim L'Avellà del terme de Catí així com els seus homònims i parònims de les terres de parla catalana, procedeix de l'aplicació com a nom propi d'un antic substantiu *avellà*, que degué existir en el català de l'Alta Edat Mitjana però del qual no ha quedat cap rastre (tret precisament de topònims com el que ens ocupa) en el llenguatge comú, substituït per l'actual avellaner, el qual és fet de la mena de sufixació que ha generat un sistema de denominació dels arbres fruiters en la nostra llengua (er/era: cirerer, avellaner....) .

Els fonaments principals d'aquesta conclusió són:

a) els estudis d'especialistes com Joan Bastardas, Joan Coromines i Francesc de Borja i Moll, que contempen i fins postulen l'existència en català del mot avellà.

b) la documentació dels segles X-XII que conté (normalment llatinitzat) aquest nom, ja siga referit a un element botànic, al topònim que ens ocupa o a altres d'iguals (com el Savellà segarrenc)

c) la poca consistència de les altres dos hipòtesis: l'antroponímica a causa de l'ús de l'article, i l'apícola per raons fonètiques i documentals.

Si no és produïx cap darrer descobriment no hi ha cap raó per pensar que L'Avellà no vol dir altra cosa més que "l'avellaner". Al contrari, si les formes documentals antigues (del tipus Avellano) i la pronúncia local (amb -v- i sense -r) ho confirmen, podem donar un pas més enllà, i deixar de considerar aquesta explicació com a hipòtesi, per passar a tenir-la com l'origen del nostre nom.

2.- NOTÍCIES ANTERIORS AL SEGLE

XVI

Són poques les notícies referents a l'Avellà anteriors al segle XVI. Les primeres notícies referents a la Font de l'Avellà daten de 17-07-1328 de l'arxiu municipal i de 1489. La font existiria des de ben antic, pot ser des del temps dels àrabs, segles abans de les primeres referències a la Mare de Déu de l'Avellà.

Santuari de Vallivana

Sempre i des de ben antic ha sigut gran la devoció de Catí a la Verge de Vallivana, patrona de Morella. Es celebrava el segon diumenge de Pasqua una romeria participant tot el poble.

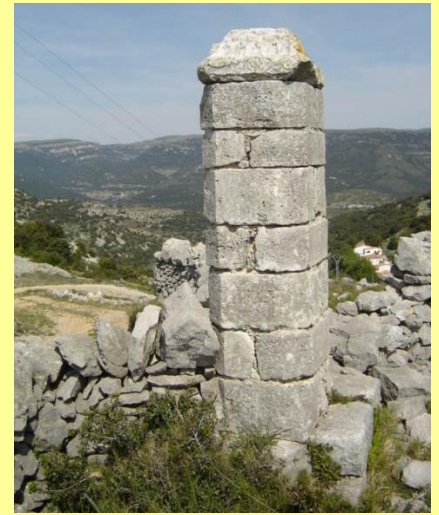
Històricament Catí va tindre un plet amb Morella per la possessió de l'ermita que sostenia que estava en el terme de Catí.

Segons Mossèn Joan Puig, la primera processó de la Verge de Vallivana, patrona de Morella, és la que apareix en el Llibre de Juradesch de l'any 1453. És de suposar que aquest costum deuria de ser antic des del mateix temps de concessió de la Carta Poble (1239) quan Catí era una de les viles que depenia de Morella.

L'any 1472 (segons M. Puig) queda consignada una processó a la Verge de Vallivana. Els romers li oferien un ciri a la Verge. També consta l'any 1501, any de gran sequera, en que se van gastar 45 sous de farina, 24 en vi, 24 en congre i altres en salsa, sal, oli i torrons.

L'any 1628 es va determinar anar el segon dissabte del mes de maig per no coincidir amb Morella que anava el primer.

L'any 1702 al comentar les festes del Sexenni de Morella s'assenyala que els dansaires de Catí es van distingir per la seua destresa, agilitat i habilitat en els seus jocs.

Peironet per on passava el camí de L'Avellà abans de fer el túnel (A l'esquerra es veu Salvassòria i a la dreta L'Avellà).

3.- DEL SEGLE XVI AL XVIII-COMENÇAMENT DE LA DEVOCIÓ

A partir de l'any 1545 amb la curació miraculosa de la vella cega i leprosa va anar desapareixent la devoció de la gent a la Verge de Vallivana essent substituïda per la devoció a la Mare de Déu de l'Avellà, patrona del poble.

Prigonet del Camí Vell de L'Avellà a Catí, recentment restaurat (2014), per on la tradició situa el pas de la velleta del miracle.

No obstant la devoció a la patrona de Morella no va desaparèixer del tot fins ben entrat el segle XX en que els masovers de la Font de Catí encara anaven anualment en romeria per associar-se amb els morellans, el tercer dia de la Pasqua Granada.

La primera vegada que apareix consignat el nom de "Verge de la Vella" és en 1544 al assenyalar que es va fer un forn de calç per a la construcció de l'ermitori. "Avellà, Item mostra haver pagat a mestre Joan Francesc per sos treballs posa en fer lo forn de calç a la verge maría de la font de la vella noranta dos sous sis diners.."

El fet es que no sabem històricament quan ni com va començar la devoció a la Mare de Déu de L'Avellà. La majoria de personatges famosos de CATÍ (Mossèn Celma, Mossèn Joan Puig..) donen suport a la tradició religiosa..., localitzada al voltants de l'any 1540.

Així ens ho compta la tradició religiosa..... "Pel camí que baixa del Peironet caminava una dona anciana i leprosa acompanyada d'un xiquet. Anaven a Salvassòria per implorar a Santa Llúcia, advocada contra els mals de la vista. Quan van passar a la vora de la font oïren la veu suau de la Verge invitant-la a rentar-se en les aigües de la font. Llavors es produí el miracle, l'anciana va recuperar la vista i la salut. Anà corrent al poble i contà el miraculós succés. Llavors es va decidir de construir una capelleta per honrar a la Verge.." D'aquesta versió són partidaris diversos autors, el més il·lustre, Mossèn Francisco Celma.

Verge de Vallivana

Trobem documentades despeses per a dita processó dels catinencs en 1457, 1466, 1491, 1493, 1495, 1504, 1517, 1543, 1602 i 1638. Alguns anys s'anava dos vegades.

Altres escriptors catinencs com Mossèn Acaci Puig neguen l'aparició i fonamenten

l'inici de la devoció a la Mare de Déu i la construcció posterior del Balneari amb el descobriment de la imatge de la Verge que havia segut prèviament posada per algun devot en algun lloc proper a la Font de l'Avellà. Alguns assenyalen que podria haver sigut amagada per protegir-la, pot ser dels àrabs (com moltes de les Marededéus trobades).

Aquest és un succés que sovint s'ha repetit en la història religiosa. Moltes imatges de la Verge, amb la invasió sarraïna i les guerres, van ser amagades per a protegir-les. Amb el pas del temps i de les generacions, el lloc on s'havia amagat la imatge s'oblidava.

Després de la Reconquesta d'aquests territoris (segles XV a XVII), segons tradicions religioses o narracions de caire mític o llegendari difoses per via oral o escrita o pels goigs, moltes d'aquestes imatges, van aparèixer de nou descobertes per pastors, ermitans, llauradors, carboners, tanmateix per animals com bous, fins-i-tot per eixams d'abelles (l'Abellera) o de formigues alades (Bellmunt), en llocs privilegiats de la natura com coves, fonts, rieres, cims de muntanyes, etc... anant associades quasi sempre a miracles o a fets prodigiosos, pluja d'estels, pluja amb sol, neu a l'estiu, clar en mig d'una tronada amb un llampec sobtat al lloc on s'havia d'edificar el santuari, cants de cors d'àngels, comportament atípic d'un bou o altre bestiar que s'agenollava cap el lloc on es trobava amagada la Verge, etc..

Es freqüent el fet que la Marededéu trobada i baixada a l'església del poble desapareguera durant la nit retornant misteriosament al lloc on va ser trobada tres vegades, demostrant així el seu desig de ser venerada en aquest indret, on el poble finalment acaba edificant-li una ermita.

És el cas de les Marededéus de Vallivana (Morella), Font de la Salut (Traiguera), la Balma (Sorita), l'Ortisella (Benafigos), la Font de la Salut (Castellfort), la Cinta (Tortosa), la Pietat (Ulldecona), Pallerols (La Sènia), Montserrat o la nostra de l'Avellà.

El dia 8 de setembre, diada de la Verge de setembre, celebra la Iglesia la festa de la Nativitat de Maria i la festa de les Marededéus trobades, celebrant-se aquest dia aplecs, romeries i processons dels

pobles als santuaris. També es solia celebrar romeria el dilluns de Pasqua.

La imatge de la Verge de L'Avellà es tractava d'una escultura goda antiquíssima d'estil romànic.

Mossèn Acaci assenjala que la tradició no està ben fundada ja que ninguna escriptura pública la refereix, no es troben pintures que la demostren i que no la refereix cap autor coetani, ni el mateix Fra Blas Verdú. Efectivament, resulta estrany que aquest famós dominic catinenc, en el seu llibre "Aguas potables y milagros de N^a S^a de la fuente del Avellà", publicat l'any 1607, per tant quasi coetani al milacre, no diguera res ni en favor ni en contra de l'esmentada aparició.

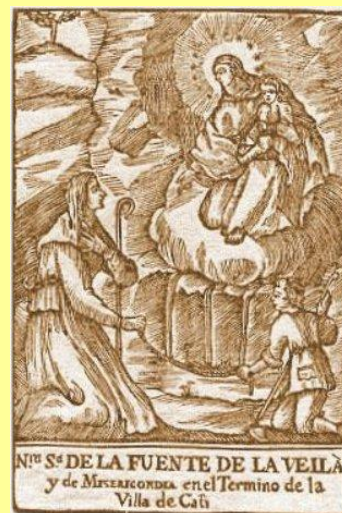
En resum, uns autors són partidaris de la tradició de l'aparició de la Verge i d'altres diuen que esta tradició no està ben fonamentada.

Il·lustracions de la Marededéu de l'època de Mossèn Verdú

Gravats de la Verge

Mosaic de la verge de la Font de L'Avellà d'Àngel Berga en la font i a l'entrada de la Casa ermita.

La devoció a la Verge de l'Avellà hauria d'haver-se estès ja quan el 29 de març de 1544 els Jurats de Catí i el mestre Antonio Favardina, picapedrer francès, casat a Catí, concertava els capítols o condicions per a fabricar l'església i la Casa de N^a S^a de l'Avellà.

«Capitulacions fetes entre los honorables Jurats del loch de Catj de vna part y mestre anthonj fauardina obrer de vila de part altra en e sobre la Capella se ha de fer a la Verge maria de misericordia de la font de la vella les quals son del tenor següent

»Primo es stat pactat y concordat entre les dites parts que lo dit mestre anthonj sia tengut fer y dada acabada la dita Capella ab tot degut efecte per al dia de tots sants primer vinent.

»Item que haia de fer la dita Capella de ample de quatorze palms y de llarch ço es lo tou xvij palms y de alt xvj palms.

»Item que haia de fer lo portal de la dita Capella de mollura comencant dita mollura de peu y que tambe haia de fer dins la dita Capella vna crueta de mollura en mig ab sa clau

»Item que feta dita Capella haia de fer a cada costat de dita Capella set palms de paret a cada costat de gruixa dita paret de quatre palms y que haia de deixar sos queixals brocats de altaria de hun home ço es set palms o huyt

»Item que los dits Jurats sien tenguts donar al dit mestre anthonj per la dita obra xxvj liures

»Item li hagen de donar quaranta jornals de homens pera dita obra

»Item que los dits Jurats li hagen de tenir aparellada tota la menobra com de cals, arena, pedra y altres necessaries a dita obra.

»Item que dits Jurats li hagen de donar feta la plaça hon se ha de fer dita Capella»¹.

Pintura de Pasqual Mespletera de la primera processó a la Mare de Déu de l'Avellà (Dimarts 7 d'abril de 1545) en la ermita. En la imatge es pot apreciar el poble de Catí en la capelleta de la font. Es poden apreciar els tres xorros de la font. La data de l'any està mal restaurada (1545 en lloc de 1549). La data del dia de setmana (dimarts) confirma que l'any es tracta del 1545.

La Casa es va concertar que tindria 35 palms de llarg per 15 d'ample i 12 pals d'alt. Els Jurats li havien de donar 12 lliures reials de València, 45 jornals i la mà d'obra. La Casa hauria d'estar finalitzada a la Pasqua Granada pròxima.

Com es pot apreciar, les mesures de l'església son molt senzilles i pobres i no resulta d'estranyar que el notari Pedro Juan nomenara la primitiva capella com una "Barraqueta ab una figura de la Verge Maria".

La primera processó a la Mare de Déu de l'Avellà data del dimarts, 7 d'abril de 1545, quan coincidint amb una sequera terrible, tot el poble va pujar en devota processó a la Mare de Déu. Però s'assenyala que no van poder celebrar missa ja que encara no estava construïda l'església. Tant sols van fer una commemoració religiosa davant d'una capelleta amb una figura de la Verge Maria.

Després de tornar la gent al poble va començar a ploure, havent aquest any una collita acceptable, lo que va ser interpretat pels catinencs com un miracle que va contribuir a augmentar la devoció a la Mare de Déu de l'Avellà. "Vist lo Miracle la gent anà amb més ànim i devoció per obrar i edificar l'església". A partir d'aquesta data se li va afegir a la Verge el títol de Mare de Misericòrdia (Verge Maria de Misericòrdia de la Font de la Vella).

8 de setembre de 2009

Durant molts anys es va mantenir el costum de pujar en romeria a l'ermita de l'Avellà el tercer dia de Pasqua (dimarts) fins que en temps moderns es va traslladar el segon dia (dilluns de Pasqua), pujant els romers a primera hora del matí, celebrant missa solemne i al final de la vesprada tornant a baixar la processó del Balneari al poble.

Dilluns de Pasqua 2008

També es va afiançar a partir del segle XVI el costum de celebrar missa el matí del dia de pujada dels romers de la rogativa de Sant Pere de Castellfort (30 d'abril).

Dia pujada Romeria Sant Pere

La primera capelleta de N^a S^a de l'Avellà (la que Pedro Sanjuán nomena Barraqueta), que fou construïda l'any 1544 pels arquitectes Antoni Favardina i Joan Vinyes, després de la primera processó de 7 d'abril de 1545 i aconseguida la pluja benefactora demanada, es va quedar ràpidament menuda. Tot seguit començaren els donatius que aviat foren nombrosos, decidint el Consell d'ampliar-la. Aquesta capella ampliada és la que va ser beneïda per l'Ilm. Sr. Arquebisbe auxiliar de Nicòpoli (Tarragona), Ilm. En Francesc Roures, el dimecres, 10 d'abril de 1549. També es va beneir la campana de la capella, concedint-se 40 dies d'indulgència als visitants de l'ermita i als que ajudaren en l'obra. Al dia següent es va celebrar la primera missa en l'església.

En 1560 ja es consideren reduïts els espais construïts i el Consell decideix la seva ampliació, de la qual s'encarrega el mestre d'obres Joan Vinyes, santmatedà d'origen francès, que treballa de 1561 fins a 1572 tant en l'església com en l'hostatgeria i Juan de Mares, natural d'Alcanyís.

L'any 1578 continuen les obres i es fa la capelleta que resguarda els tres xorros de la font i la imatge de la Verge. L'any 1589 comencen les obres dels baixos i del primer pis de la casa de l'ermita de l'Avellà (Miguel Valls, Francesc Royo, Joan Gisbert) a càrrec del Consell de Catí. El primer ermità conegut és de 1586. En 1589 s'acaba la cambra dels capellans cavalleries i dos habitacions més.

Així es fa el "Tancat" en 1592 per a guarda dels ramats i cavalleries. En 1599 continuen les obres en N^a S^a de l'Avellà a càrrec de l'ajuntament de Catí per Juan de Mares, picapedrer d'Alcanyís i Antonio Barán en la primera Sala de la Casa ermita formada per quatre habitacions. Els Jurats de Catí s'anomenen com a patrons de l'Avellà. En 1607 es publica l'obra "Aguas potables y milagros de N^a S^a de l'Avellà" del catinenc Fra Blas Verdú (nascut 22-10-1565).

De 1609 a 1659 continuen les obres. L'ajuntament de Catí és l'administrador de N^a S^a de l'Avellà i el que dóna llicència per recaptar donatius. El rector treu els diners dels donatius en presència de l'ajuntament. Construcció d'una nevera a l'ermita. En 1662 es construeix la cambra de les taques.

El segon pis de l'ermita es comença en 1669 i es fa la cuina i el menjador, ampliat en 1908. Es col·loca en l'església un nou retaule major, de l'escultor Víctor Montserrat en 1698.

Durant aquest temps és l'ajuntament de Catí l'administrador de l'ermitori i el que dóna llicència per recaptar els donatius. El rector treu els diners que necessita dels donatius en presència del Consell.

4.- L'ERMITORI ALS SEGLES XVIII I XIX

Mentrestant que la hostatgeria es va continuar ampliant a partir de 1580 i segles posteriors, la construcció de la capella va quedar paralitzada fins l'any 1703 en que el

Consell Municipal va decidir alçar una nova i més espaiosa ermita en el lloc de l'anterior per Pedro Gómez, de Morella. El capella forma part de la Junta Administradora del Balneari conjuntament amb l'alcalde.

En 1714 es fa el retaule de la capella situat al trasaltar de l'ermita de l'Avellà.

El segle XVIII és l'època de Mossèn Francisco Celma (1686-1771). Aquest sacerdot, natural d'Aiguaviva (Terol) va accedir al curato de Catí (9-01-1718) És el capellà rector més conegut de la història de Catí. Doctor en teologia. Escriu un catecisme per als feligresos en 1712. Es va fer càrrec de la decoració de l'església parroquial de Catí i de l'ermita de l'Avellà. Dirigeix el segle d'Or de l'església de Catí.

En 1719 s'obre el canó de la font i en 1720 es daura el retaule.

De 1721 a 1731 es puja i condiona el tercer pis de la Casa de l'Avellà. Va fer l'obra el catinenc Miguel Blasco. Es va assenyalar una habitació per al clergat, la dels capellans. En 1725 la vila decideix que el capellà a l'estiu resideca al balneari. En 1728 l'escultor Lluís Ochando realitza el sagrari i un retaule en el trasaltar.

L'any 1730 consta per primera vegada la baixada de la Mare de Déu al poble per motiu de la sequera (7-5-1730).

L'any 1737 es construeix la volta de l'església de l'ermita (20-03-1737). Pintures de l'església (frescs) de Pasqual Mespletera contractades el dia 5 de febrer de 1735, començades en 1737 i concloses en 1750. Les pintures van costar 600 lliures. Estan pintades la Santíssima Trinitat, Jesucrist, la Verge, Sant Miquel lluitant amb el drac, la imatge de la Verge de l'Avellà i la primera processó del poble de Catí, els apòstols, els sets goigs de la Verge, l'infern i la volta celestial.

En 1740 s'acaba el tercer pis de la casa ermita i queda l'espai distribuït amb quatre grans sales, quatre cuines i 36 habitacions que en el segle XX foren reduïdes per aconseguir-ne més. En 1743 comença la construcció de l'actual campanar o espadanya per a tres campanes. Finalitzada en 1757. En 1746 es construeix l'òrgan de l'església de l'Avellà (Francisco i Antonio Turull, de Calanda) i el mateix any el Papa Benet XIV crea indulgències per a la

fundació de la Confraria de la Maredeu de l'Avellà a petició de M. Celma.

Es publica l'obra "La Vella Impugnada" de Mn. Acaci Puig. Coetani de Mossèn Celma es mostra en contra de la teoria d'aquest darrer de l'aparició de la Verge de l'Avellà.

En 1757 s'acaba el Cambril de la Mare de Déu i es fa el trasaltar de l'església-ermita pels catinencs de la família Blasco (Miguel, Juan, Francesc, Vicent i José) (25-04-1757). En el Cambril es fa un xicotet altar i un retaule amb la representació de l'aparició de la Verge a la Vella cega i llebrosa (Tot destruït en 1936).

L'any 1759 Mossèn Celma publica la Història del Santuari de l'Avellà.

El 8-04-1760 es celebren les capitulacions per pintar el Cambril, presbiteri i trasaltar entre Mossèn Celma, membres del Consell i el pintor Francesc Blasco. Havia de pintar en la volta a N^a S^a de la Cinta, al costat de Sant Pere i Sant Pau, i en el presbiteri als Set Servents amb altres instruments de la Passió. Tot per 150 lliures. Va acabar en 1769 pintant en el púlpit les imatges de Sant Blai i Sant Nicolau i en el Cor les de Sant Rafael, Àngel Custodi i Santa Elena i Santa Isabel de Portugal en la porta.

L'any 1761 té lloc una nova ampliació del tercer pis de la casa de la ermita ja que cada dia augmentava més el número de devots de la Verge i de les propietats de la font.

El 8 de setembre de 1785 s'acorda la construcció de la Fonda del Balneari a càrrec del Consell Municipal amb dos plantes i vuit habitacions per a poder albergar els nombrosos devots i visitants que acudeixen, especialment durant l'estiu, al Balneari de l'Avellà.

La vila augmenta la consignació del capellà de l'Avellà en 1799.

L'any 1808 comença la guerra en Espanya contra els francesos. La Mare de Déu de l'Avellà és baixada al poble (7-06-1808) per protegir-la de les profanacions franceses. Acabada la guerra en 1814, el poble li va dedicar a la Verge unes grans festes, del dia 5 al 12 de setembre tornant a baixar i pujar la Mare de Déu del Balneari al poble. El dia 7 de setembre també van baixar la imatge de Sant Vicent, de l'ermita al poble que fou rebuda per la imatge del patró Sant Martí i

col·locades les tres imatges en el presbiteri. Van realitzar-se grans predicacions de fills del poble, acompanyades de danses, ball i bou embolat.

L'any 1845 es construeix la Casa de Banys, davall la direcció del Consell.

Després de la guerra en Espanya contra els francesos, la Mare de Déu de l'Avellà és baixada al poble (7-06-1808) per protegir-la de les profanacions franceses. Acabada la guerra en 1814, el poble li va dedicar a la Verge unes grans festes, del dia 5 al 12 de setembre tornant a baixar i pujar la Mare de Déu del Balneari al poble. El dia 7 de setembre també van baixar la imatge de Sant Vicent, de l'ermita al poble que fou rebuda per la imatge del patró Sant Martí i col·locades les tres imatges en el presbiteri. Van realitzar-se grans predicacions de fills del poble, acompanyades de danses, ball i bou embolat.

L'any 1856 es produeix una desamortització en la que els bens municipals i eclesiàstics passen al control comunal de l'Estat. Així en 1857 els edificis i terrenys del Balneari són considerats del Comú de Catí que s'encarrega del seu lloguer i subhasta.

En 1864 l'Estat ven les cases de l'Avellà a Masústregui, per decret de 8 de maig de 1864. El bisbe ordena al capella que prenga possessió de la Casa ermita, hort i albereda de l'Avellà. L'ajuntament però es creu el propietari i administrador de la Casa ermita i així ho comunica al Sr. rector (21-6-1864), nomenant un ermità nou i demanant les claus a l'ermità anterior. De forma similar es venen els terrenys circumdants del Balneari. En aquest conflicte de competències hi ha una visita del Consell al governador i una altra al Excm. Sr Bisbe en el que es consensua la normativa de funcionament de l'ermitori. El Bisbe nomenarà en endavant la Junta Administradora formada pel rector, com a president, un vicari, l'alcalde i un regidor. S'estableix l'obligació de que el rector presente anualment els comptes a la Junta per a la seua aprovació.

No es soluciona però la qüestió ja que en 1872 l'ajuntament li demana les claus de l'ermita al rector i nomena un nou ermità. El Bisbe de Tortosa D. Pedro Rocamora en 1895 nomena a Mossèn Froilán Gellida per decret administrador de l'ermitori i que una junta formada pel capellà i un coadjutor i l'alcalde i un regidor se encarregue de

l'administració de l'ermitori de l'Avellà. En 1898 l'Estat ven també els terrenys de Balneari.

En el Balneari continua en 1926 la disputa entre el governador i el Sr. Bisbe per la titularitat i propietat de la Casa ermita. El governador defensa la titularitat civil, mentre que el Bisbe defensa la titularitat eclesiàstica. El governador mana tancar la Casa ermita el 20-07-1925 i en juliol de 1926 el Sr. Bisbe destitueix als membres seglars de la Junta de l'Avellà.

5.- EL BALNEARI AL SEGLE XX

En el Balneari continua en 1926 la disputa entre el governador i el Sr. Bisbe per la titularitat i propietat de la Casa ermita. El governador defensa la titularitat civil, mentre que el Bisbe defensa la titularitat eclesiàstica. El governador mana tancar la Casa ermita el 20-07-1925 i en juliol de 1926 el Sr. Bisbe destitueix als membres seglars de la Junta de l'Avellà.

L'any 1928 (25-04) es declara d'utilitat pública l'aigua mineromedicinal de l'Avellà. És el primer pas per a poder comerciar l'aigua per part de l'ajuntament de Catí en garrafes.

Durant principis del segle XX els terrenys de l'Avellà han anat a parar a possessió de D. Enrique Bosch, el Baró de Casablanca i la seua muller Dª Jacinta (La Farola). Aquests dos són posseïdors de les principals finques de Vinaròs i Benicarló, dels millors masos de la Vall de Cirers i de les Cases Miralles i Montserrat del poble.

6.- COMPRAVENTA DELS TERRENYS DEL BALNEARI AL BARÓ DE CASABLANCA

Familiars d'Enrique Bosch (Baró de Casablanca), Garcia Borjo, Miralles, Cano, Chillida i Giner davant de la Casa de Banys i Palau del Baró (setembre de 1935).

En 1931 les possessions del Balneari són comprades al Baró de Casablanca per Gabriel Miralles i Francisco Garcia (Borjo). La compra incloïa la Fonda de L'Avellà, la Casa de Banys i tots els terrenys del balneari des de dalt de la Serra de l'Avellà, passant per la Glorieta i el Barranc de l'Os fins a les Covetes a excepció de l'ermitori (propietat mixta església- ajuntament) i d'un assagador propietat del poble de Catí.

Peiró o capelleta del Mas d'En Ramon de la Verge de L'Avellà.

Aquest assagador del poble partia des de la capelleta del Mas d'En Ramon fins al peironet de dalt del túnel, passava per la Font de l'Avellà, albereda i arribava barranc avall fins la capelleta que està a les Covetes ja al límit del terme de Morella. La font de l'Avellà quedava i queda doncs dintre del perímetre d'aquest assagador del poble. El Baró es va mantindre però vivint en una habitació de la Casa de Banys

Detall de la capelleta del Mas d'En Ramón

Detall de la capelleta de les Covetes

Capelleta de les Covetes

setmana abans del començament de la Guerra Civil.

7.- LA GUERRA CIVIL I LA POSTGUERRA:

El 18 de juliol de 1936 començà la Guerra Civil Espanyola. Va ser destrossada i cremada la Mare de Déu de l'Avellà, profanat l'església i destruïts els objectes de culte. La Casa ermita i la Fonda i la Casa de Banys van ser saquejades pels soldats que no van deixar ni un matalàs. Lògicament el Balneari va ser tancat.

El dia 12 d'abril de 1938 el front de guerra va passar pel Balneari i per Catí i el dia 1 d'abril de 1939 va finalitzar la guerra.

Durant tres o quatre anys les famílies García i Miralles van portar la fonda i la Casa de Banys conjuntament fins que abans de la Guerra Civil van sortejar les seues possessions. A la família dels García (Borjo) li va tocar la fonda i una part dels terrenys de malea mentre que a la família Miralles li va tocar la Casa de Banys (menys valuosa que la fonda) però a canvi els terrenys (Tancat, Barranc de l'Os) eren millors ja que els seus boscs de carrasques es tallaven per a la confecció de carbó, llavors una de les més importants formes d'energia.

Durant l'estiu de 1931, després de l'adveniment de la II República (14-04-1931), continuen les disputes de competències entre el governador i el Sr. Bisbe per la titularitat de la Casa ermita, així el mes d'agost el governador ordena tancar la Casa ermita i el bisbe destitueix a l'alcalde i al regidor de la Junta administradora del Balneari. El 12 de juny de 1932 el poble de Catí reclama la propietat i administració de l'ermita. El 15 de setembre de 1932 el governador concedeix l'autorització per tornar a obrir l'ermitori.

En el Balneari el 3 de setembre de 1933 el governador mana a l'alcalde que prenga possessió de les claus i de l'administració de l'ermita i es destituït l'ermità. Com a contrapartida el Sr. Bisbe mana l'estiu de 1934 tancar l'església al culte i no es poden celebrar misses ni tampoc en la Romeria de Sant Pere de Castellfort de l'any 1935 (1 de maig). Finalment el 12-07-1936 el Sr. Bisbe concedeix autorització per l'obertura novament de l'església, menys d'una

A partir de llavors es va iniciar un període de reconstrucció del Balneari aconseguint l'estiu de 1939 el poder tornar a obrir-lo. Poc a poc van tornar a arribar els estiuejants i devots de la Mare de Déu. Per a posar en condicions i poder obrir les habitacions fou necessari comprar mobles ja que les anteriors habitacions havien segut saquejades. També va ser necessari comprar tot el necessari per a practicar el culte en l'església que també havia segut destruït. Els diners van ser aportats per donacions de fidels en anys successius. Va continuar la gestió compartida entre el Consell i el Bisbat.

El dia 7 de setembre es van celebrar solemnes festes de benedicció de la nova imatge de la Mare de Déu de L'Avellà en el poble, sent alcalde D. José Sanjuán Puig. Es va realitzar un solemne novenari predicant capellans fill del poble. Els carrers del poble es van engalanar amb arcades i figures al·lusives a la gran solemnitat. La imatge beneïda fou col·locada en un artístic templet alçat en la Plaça de Dalt pel Sr. rector Mossèn José Vilanova seguit d'aplaudiments i aclamacions. Es va fer una processó per tot el poble.

Al dia següent van pujar en solemne processó la imatge de la Verge al Balneari, alternant-se els capellans, autoritats i fidels. Es va celebrar en la placeta de l'ermita la santa missa ja que tota la gent assistent no cabia en el temple. Cantats els goigs la imatge fou conduïda dintre de l'església i col·locada provisionalment en una taula fins que se li construïra un templet per a albergar-la. Grans festes en honor de la Mare de Déu de l'Avellà tant sols

comparables a les de 1814, després de la Guerra de la Independència.

La nova imatge fou construïda per l'escultor de Burgos Don Eulogio Valladolid, que la va fer semblant a l'anterior imatge de la Verge. La nova imatge, entregada a primers de setembre, fou tallada d'un tronc de fusta de freixe dels boscs de Segòvia. Està dreta, al braç esquerre porta el Jesuset i, a la mà dreta un ramell d'assutzenes. El xiquet, que seu al braç de la mare, sosté a la mà esquerra la bola del món i amb la dreta beneeix els devots qui li invoquen la misericòrdia. Un estol d'àngels envolten la imatge, situada sota la decorada cúpula. La corona i ramillet d'assutzenes foren treballades per l'orfebre de Burgos Sr. Calvo. La imatge fou costejada per subscripció voluntària del poble. Més endavant es va fabricar l'altar i capelleta en marbre blanc per a col·locar la imatge de la

Verge, obra de Pitarch, natural de les Coves de Vinromà i veí de Vinaròs.

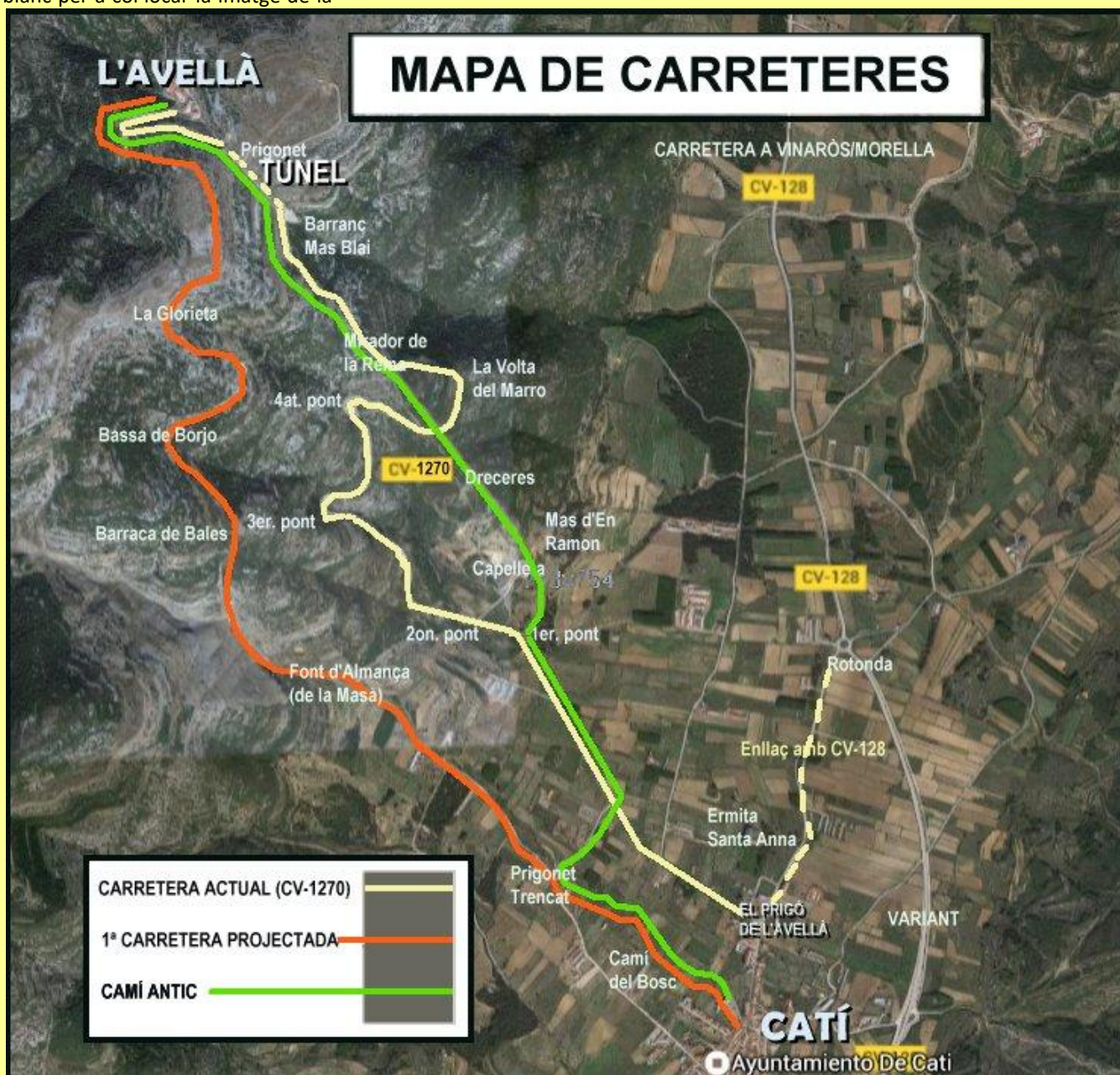

per al poble. La casa ermita va passar a ser propietat legal del bisbat.

L'any 1972 es va erigir un nou temple per a la Verge i l'altar segons projecte de Angel Acosta que va ser beneït per el bisbe En Ricardo Carles.

Templet de la Verge d'Acosta (1972)

L'any 1942 l'ajuntament va entregar l'administració de la casa ermita al capellà (Mn. Carbuero), reservant-se una habitació

8.- CONSTRUCCIÓ DE LA CARRETERA

El balneari sense carretera no tenia un brillant futur encara que no deixaven d'augmentar els visitants alguns d'ells il·lustres, com diré més endavant. Alguns d'estos pujaven a caçar. No era com ara. Abundava la caça, sobre tot de conill i de la perdiu.

Cap a l'any 1933 es van construir els primers tres xalets a l'Avellà. Són els que estan construïts ara en el camí que va de la casa de la Farola a la Glorieta. Els propietaris (Cano, Xillida, Giner) eren famílies importants de fora del poble. Van aconseguir un compromís per part de les autoritats de la Diputació de que es construiria la carretera passant per davant dels seus xalets. Aquesta carretera es va projectar des de Catí, sortint del poble pel Camí del Bosc, pujant per la Font d'Almaçà i arribant al balneari per la Glorieta.

Xalets de la Glorieta

Aquesta carretera no necessitaria de cap túnel. No cal dir que aquesta, encara que es va medir, mai va començar a realitzar-se i que primer la Guerra Civil i després la mort dels propietaris dels xalets van fer que el projecte s'oblidés definitivament.

En acabar la guerra, poc a poc, el balneari es va recuperar dels saquejaments dels soldats. Els estiuejants augmentaven encara que el principal inconvenient era que la carretera continuava sense fer-se.

Lògicament els estiuejants tenien que arribar al balneari des de Catí en cavalleries pel camí antic (el que va per les dos dreceres per damunt del peironet, en el mapa anterior ombrejat en verd).

Camí Vell (a l'esquerra)

Entre estos estiuejants estava Ferrandis, president de la Diputació de Castelló, que es va curar al balneari d'una malaltia de la pell. Agraït, va decidir impulsar definitivament la construcció de la carretera de Catí a l'Avellà.

Aquesta va començar a construir-se l'any 1944 per la Diputació i l'empresa Calduch però amb un itinerari més curt que l'anterior i projectant-se al final un túnel d'entrada al balneari.

Casa Banys (1940)

Escribim a continuació un text de Mossèn Joan Puig en la seua Historia Breve y Documentada de la Real Villa de Catí.

"1944. Se construye la carretera del Avellà. Muchísimas veces se ha hablado de la conveniencia y hasta necesidad de una carretera para subir a la ermita de N^a S^a del Avellà. Mucho se ha trabajado para conseguirlo y después de tantos años parece que va a ser una realidad ese incesante deseo. Ha acometido la empresa la Diputación Provincial de Castellón y en 1944 han comenzado las obras con una explanación bastante ancha, llegando hasta la llamada Basseta del barranco del Mas de Blai. Así está en junio de 1948 con la machaca puesta, de forma que hasta dicho punto ya se podría subir con carro, camión y auto.

Ignoramos porqué están parados los trabajos o van a paso de tortuga; pues hoy se encuentra en las mismas condiciones que el año pasado. Dicen que se trata de abrir un túnel desde dicha basseta al santuario, de forma que salga encima de la fuente, un poco a la derecha, terminando a la entrada de la alameda. Tal vez, por quererla hacer más perfecta, según apreciaciones que no todos comparten, sufra un colapso, que la haga irrealizable. Sea como quiera, las aguas tan frescas y saludables de la Fuente del Avellà y la devoción profunda que a la Santísima Virgen profesan las regiones de Aragón, Cataluña y Valencia, exigen que se abra una ancha carretera para subir cómodamente y en auto a tan afamado santuario".

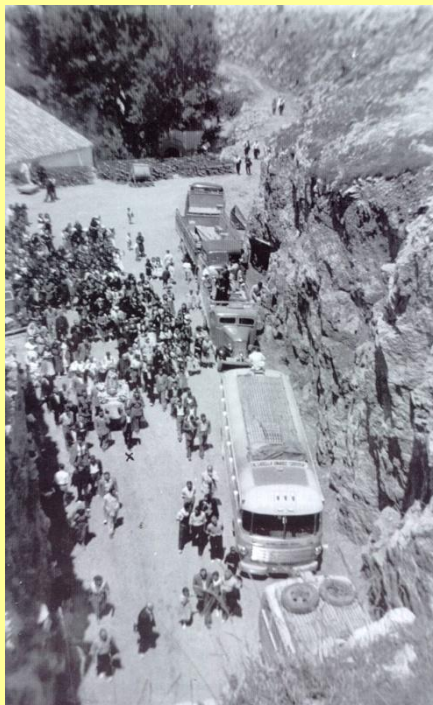
Tal com diu Mossèn Joan Puig, en arribar la carretera a la Basseta del Barranc del mas de Blai, a l'entrada de l'actual túnel, les obres es van paraitzar durant quatre o cinc anys. La gent del poble no tenia molta confiança en la construcció d'un túnel. Ja era un progrés evident el que es poguera arribar en vehicle fins ben prop de l'Avellà i des d'ací accedir amb matxos o burros pujant pel Camí del Prigonet fins baixar al balneari per la pendent de ponent. Així arribaven els estiuejants dels anys quaranta i primers anys de la dècada del cinquanta. Era una forma molt efectiva d'aïllar-se del món de la civilització tenint assegurat el silenci i el repós. No tot el món tenia la possibilitat d'accedir al Balneari i així els estiuejants era gent de perres i d'alts càrrecs polítics. No arribava la llum ni el telèfon.

Entre els estiuejants il·lustres no podem deixar de nomenar al pintor Porcar, l'alcalde de Castelló, Colomines (empresari que va fer el túnel), familiars de la Vda. Gimeno, germans Rocafort, família Bordils, el Delegat de Cultura i educació Baila, a banda del president de la diputació José Ferrandis que va estiuejar a l'Avellà en companyia de son pare, jugant amb Enriquito, una altre catinenc il·lustre (D. Enrique Boldó García), les famílies Cano, Chillida i Giner, etc...

El dia 25 de juliol de 1951 es va efectuar la solemne benedicció del Sagrari i de la campana de l'ermita sent padrins l'Excm. Sr. D. José Ferrandis Salvador (president de la Diputació de Castelló) i la Sra. Maria Luz Cepeda de Gómez (esposa del metge) i padrins d'honor D. Francesc Blasco García, alcalde de Catí i Dª Júlia Beltrán, esposa del jutge de pau. La campana substituïa a la que es va destruir durant la guerra.

Us recordo que la llum no va arribar al balneari fins la dècada dels anys seixanta quasi al mateix temps que va arribar la televisió. Com es divertien llavors els estiuejants? De matí passejaven i cercaven una carrasca per prendre la fresca. A mitja vesprada tornaven a passejar. Eren freqüents els viatges a la font per gaudir del plaer de beure un got d'aigua fresca. I quan arribava la nit partides de cartes, xerrades, balls, jocs i molta diversió de qualsevol tipus.

Entre les activitats que s'organitzaven entre la colònia de visitants destacaven a la placeta les famoses corregudes de bous de la ramaderia del "Tancat" del mateix balneari i del Barranc de Lozano. També destacaven l'organització de caminates al Mas de Lozano, Salvassòria, La Llècua, Catí, Fonts del Fenassar i d'En Cepés, el Boixar, etc.

Inauguració del túnel (agost 1953)

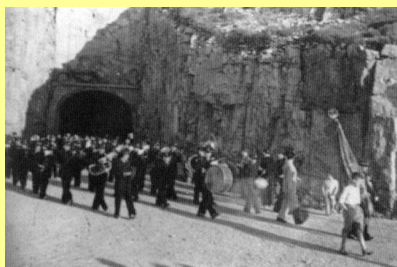
va començar a comercialitzar-se l'aigua de L'Avellà i no hi havia ja líquid sobrant, el propietari va decidir reconvertir la Casa de Banys en fonda. Es van extraure les antigues banyeres del soterrani, es va ampliar un tercer pis a l'edifici i es va construir l'actual terrassa. passant llavors a anomenar-se l'edifici, durant tota la segona part del segle XX com Fonda Nuestra Señora de L'Avellà o més conegut como Fonda Miralles.

Fonda Miralles (1953-2002)

9.- CONSTRUCCIÓ DEL TÚNEL

La construcció del túnel de 312 m. de llarg per 7,40 m d'amplària fou finançat per la Excm. Diputació de Castelló, presidida per D. José Ferrandis, i construït per l'empresa Colomines. Era alcalde D. Francisco Blasco. Es va planificar en diverses etapes. En la primera es va projectar un túnel més llarg que acabaria cap al final de l'albereda amb una gran entrada adornada de jardins. Posteriorment es va projectar un túnel que sortiria a meitat de l'albereda. Aquest darrer projecte es va abandonar perquè es va tindre temor de tallar l'ullal de la font. Finalment el túnel va projectar-se tal com ha quedat en l'actualitat.

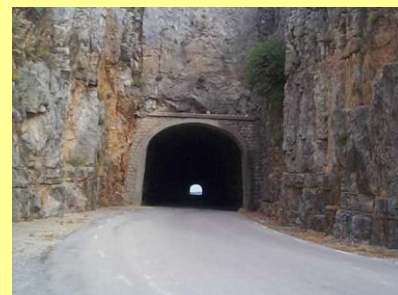
Inauguració del túnel (1953)

Els propietaris dels terrenys (famílies Miralles i García) van donar a l'ajuntament de Catí tres hectàrees de superfície als voltants de l'albereda destinades a la construcció de parcs i obres socials. Amb el temps com que l'ajuntament no va fer cap obra social els terrenys van retornar als seus propietaris.

Tots a Catí sabeu que el van perforar treballadors catinencs amb mitjans mecànics molt rudimentaris, quasi amb les seues mans i amb l'ajuda de barrinades cobrant entre 30 i 40 pessetes de jornal quan un pa valia 12 pessetes. Va ser motiu de gran satisfacció per als catinencs.

El dia 12 de gener de 1953 es va aconseguir per primera vegada perforar la muntanya de la Serra de L'Avellà comunicant les dos vessants de llevant i de ponent fent-se al mes d'agost del mateix any grans festes de la inauguració oficial.

Les fondes i la casa ermita s'omplien de gom a gom de gent amb visitants procedents des de Barcelona a València. Els principals llocs d'estiuejants de la província eren llavors la Font d'En Segures de Benassal i l'Avellà. No hi havia les platges de Peníscola, ni per suposat les de Marina d'Or ni cap altra competència. Il·lustres visitants estiuejaven tant a la Font d'En Segures com a L'Avellà.

Túnel (2000)

10.- AUGMENT DELS ESTIUEJANTS

Amb la construcció de la carretera i el túnel i la millora consegüent de comunicacions entre el poble i el Balneari, es va produir un considerable augment dels turistes i estiuejants. Això va fer que els propietaris de la fonda i de la Casa de Banys remodelaren els seus edificis pujant estàncies (fins la tercera o quarta planta).

Per motius higiènics, per la antiguitat de les instal·lacions i per la falta d'aigua, ja que

11.- LA LLUM, UN GREU PROBLEMA

La llum, com he dit anteriorment, va arribar cap al 1960. Fins llavors podeu imaginar que la il·luminació era primer a base de cressols i carburs, després a base de petromax i més recentment d'un motor que quan el ficaven ensordia a tots els clients fins al punt que preferien estar a les fosques però en silenci que amb llum i ensordits.

Cap companyia elèctrica es va comprometre a pujar la llum al balneari. Van tindre que ser els propietaris els que la van pujar. Es va formar una societat privada formada per l'ajuntament del poble, el capellà, el dos propietaris de les fondes (famílies Celma-García i Miralles) i el propietari dels xalets de la Glorieta (família de Paco d'Elisa)

La línia de pujada de l'alta tensió estava sostinguda per pals de fusta. Aviat van començar els problemes per les fortes ventades de la zona que tombaven els pals o les mateixes línies. Però sobre tot el principal problema eren les tronades de l'estiu. Al primer tro que pegava encara que fora tant a la Nevera com al Turmell o a Sant Vicent saltava la connexió de la línia que estava prop del cementiri del poble. Com que la línia elèctrica era privada l'avaria es reparava de vegades al dia següent o al dilluns següent si la tronada havia passat en cap de setmana. D'altra banda les condicions en les que tenia que efectuar-se la connexió del cementiri eren tercermundistes.

El tècnic, l'electricista del poble de la companyia Electra del Maestrazgo (els primers anys Eduardo i després el seu gendre Joaquinet) tenia que pujar a l'extrem d'un pal subjectant-se amb unes corretges. Ni pensament de pujar quan la tronada no estigués del tot passada. Si hagués un llamp en plena reparació podria ser fatal.

Per unes coses o d'altres, tots els estius hi havia molts dies i nits sense llum. El pitjor no era que faltava la llum sinó que al moment no hi havia aigua corrent als serveis i això en una casa plena de clients implicava no parar de pujar poals d'aigua durant tot el dia als dipòsit d'aigua de la falsa

L'aspecte més delicat era però el de la responsabilitat civil cas d'ocórrer algun accident. De vegades algun cable d'alta tensió quedava penjant essent un gran perill per als passejants o senderistes. També sovint, a causa de les descàrregues elèctriques, el transformador de la caseta de la llum es cremava i tenien que

canviar-lo. No estic exagerant. De fet van haver greus accidents. Un client de la nostra fonda se la va jugar al passar per davall d'un cable d'alta tensió caigut (el vam trobar mon pare i jo). Un transportista d'aigua de Catí va sofrir un greu accident dintre de la caseta de la llum. El problema era que la línia d'alta tensió era privada i no hi havia cap tipus d'assegurança efectiva.

Actual caseta de la llum

Cap a mitjans dels anys 90 la situació de la llum va millorar al sortir una llei que va obligar a la companyia elèctrica "Electra del Maestrazgo" a fer-se càrrec de tota la xarxa, encara que després d'obligar als propietaris de la societat a un fort desemborsament econòmic.

12.- LA TELEVISIÓ, UN ALTRE PROBLEMA

No molt de temps després de posar la llum a l'Avellà es va plantejar la necessitat d'oferir als estiuejants el servei de la televisió. I llavors va aparèixer un nou problema per al balneari. Aquest es troba situat en una zona d'ombra d'ones radioelèctriques. Encara ara al segle XXI si compres o construeixes un xalet al balneari no comptes amb veure la televisió fàcilment (ara és més fàcil amb les parabòliques). Tampoc comptes en comunicar-te fàcilment per telèfon (ni fixe ni mòbil).

Antenes de TV al capoll de la muntanya que agafen noves senyals de TDT de Morella, Xert, el Caro (Tortosa) i els repetidors de l'Avellà.

El primer televisor el va posar el capellà Mossèn Salvador a l'ermita. Va haver de posar l'antena dalt de la muntanya on està la caseta de la llum (a uns 350 m). Agafava una senyal pèssima del canal tortosí del Caro. Però com era la primera televisió a tots ens va parèixer fabulós.

A la temporada següent les fondes van adquirir el seu televisor buscant una millor senyal en la muntanya contrària (cap a la zona del Catxo). Estava a més distància (uns 500 m) i agafava les ones radioelèctriques directament de la central d'Aitana (canal 3). Amb un amplificador i un alimentador la senyal era prou més nítida que la de Tortosa encara que sovint agafava moltes interferències. Durant els primers anys es va veure el primer canal de TV prou bé (llavors no hi havia UHF). Però al poc van aparèixer els inconvenients. La qualitat del cable d'antena no era la del coaxial d'ara. Quan feia vent el cable es trossejava. Encara que ho solucionaves amb cinta aïllant no era el mateix. Els dies de boira la senyal es perdia. Vam canviar varies vegades tot el cable però al poc tornava a deteriorar-se. De vegades el cable es tallava pel vent, pel

sol o per un llamp però, després de recórrer amunt i avall els 500 m de cable d'antena per tota la muntanya no hi havia forma de trobar l'avaría. Així que et veies obligat, si no volies canviar tot el cable, a fer proves. Tallar el cable per la meitat i veure quina meitat estava bé i quina malament. Aquesta darrera meitat tornar-la a tallar per la meitat i així successivament fins localitzar el tros de cable defectuós que canviaves. Al final tu mateix acabaves de carregar-te tot el fil d'antena.

A més, cinc cents metres de cable per la muntanya eren un autèntic parallamps. Vàries descàrregues elèctriques ens van entrar en la fonda per el cable d'antena. Si no haguesses pensat en desconnectar l'alimentador i el televisor s'ho hauria carregat tot.

Tots els estius teníem autèntiques treballades ja que cada any instal·làvem i desinstal·làvem al principi i final de la temporada d'estiu unes antenes molt més llargues i pesades que les actuals al mateix capoll de la muntanya. De vegades en plena retransmissió d'una correguda de bous o d'un partit de futbol la senyal desapareixia. Els clients s'enfadaven i tenies que mamprendre el camí de la muntanya per veure de solucionar-ho.

I tant fàcil que haguera segut solucionar-ho!!

Quan es va instal·lar el primer repetidor de T.V. per al poble de Catí es van oblidar del balneari. Bé, no del tot. Van tindre que venir a demanar als propietaris permís per a instal·lar els postes de la línia d'alimentació en els seus terrenys a més de connectar-los a la caseta de la llum de la societat. Pots ser llavors haguera sigut el moment de fer pressió per a solucionar el problema de TV del balneari per a sempre. Però en este assumpte, a l'igual que en altres que més endavant relataré, l'ajuntament es va oblidar del balneari.

Resulta incomprendible com, avui en dia encara, no hi haja senyal de cap canal de TV en tot el balneari i si vols veure la TV tingues que utilitzar el vell sistema de

pujar un cable a la muntanya estant els repetidors de TV de Catí a menys d'un quilòmetre en la mateixa vertical del balneari.

Cal complementar l'anterior informació assenyalant que amb l'aparició de les noves cadenes de TV en televisió digital (TDT) el número de canals ha augmentat considerablement així com ha millorat la senyal de recepció.

Repetidor de TV (Serra l'Avellà)

Afegiu el mateix problema per als telèfons fixes i mòbils. L'arribada del primer telèfon fix a l'ermita fou també un important esdeveniment però mai va arribar a funcionar satisfactòriament principalment a causa de les tronades. Fa temps que el telèfon fix va ser substituït per les línies rurals del prefix 76.

Respecte als telèfons mòbils passa paregut a la TV. Malgrat que els repetidors estan a un cop de pedra del balneari, aquest es troba en una zona d'ombra i a la majoria de les companyies no els arriba la senyal, al menys en el nucli central del balneari. Darrerament he de dir que també en aquest aspecte la senyal de telefonia ha millorat apreciablement en el Balneari.

13.- L'AIGUA I L'EMBOTELLADORA

La Font de l'Avellà existia amb este nom més de 300 anys abans que el balneari.

Segons Mossèn Joan Puig, l'any 1773 ja es portava aigua de l'Avellà a València.

Des de sempre ha hagut una disputa entre l'ajuntament del poble i els propietaris del terrenys pels drets històrics de la font. L'ajuntament sempre ha considerat que la font està dintre de l'assagador municipal mentre que els propietaris sempre han considerat que la font està dintre de la seua finca.

L'assumpte no tenia massa importància abans de començar l'aigua de L'Avellà a comercialitzar-se.

L'any 1928 (28 d'abril) fou declarada l'aigua de l'Avellà com a aigua mineromedicinal i d'utilitat pública començant-se llavors la seua venda i comercialització.

No deuria d'estar molt clar l'assumpte de la titularitat del drets històrics de l'aigua de la font quan en una reunió entre els propietaris dels terrenys i l'ajuntament es va decidir repartir-se l'aigua entre els dos. L'ajuntament de Catí es quedava amb les dos terceres parts de l'aigua de la font i es concedia als propietaris dels terrenys la tercera part restant de l'aigua.

Embotelladora actual

D. José Ferrandis, el president de la Diputació de llavors, per a fer la carretera de Catí a L'Avellà va exigir dos condicions. La primera, que els propietaris dels terrenys renunciaren als seus drets històrics sobre la font, es a dir, a la tercera part de l'aigua. Lo qual demostra que aquests drets dels propietaris existien. Els propietaris tenien tantes ganes que es fera d'una vegada per totes la carretera que hagueren firmat el que fora. Van acceptar l'exigència de Ferrandis però a canvi es va legalitzar la concessió, per a les necessitats sanitàries de

les fondes, de la quantitat diària d'un metre cúbic d'aigua sobrant de la font (entre les dos fondes).

La segona condició de Ferrandis va ser que el 70% dels diners obtinguts de l'explotació de l'aigua serien de la Diputació Provincial que els retornaria a l'ajuntament amb la condició que una part dels diners es gastaren al balneari. Més endavant la Diputació va renunciar completament al 70% dels beneficis de l'aigua en favor del poble que ja no va tindre ja l'obligació de gastar-se'ls a l'Avellà.

Des d'un principi l'ajuntament s'ha encarregat sempre directament de la comercialització de l'aigua, ocupant-se del seu transport empresaris del poble.

Transport d'aigua de l'Avellà en camions de garrafes (Foto de Eladio Mateu)- Benedicció vehicles Sant Cristòfol (1960-1970)

El primer dipòsit per a envasar aigua en garrafes es va construir a l'esquerra del portal d'entrada a la placeta. Avui en dia ha passat de ser un xicotet magatzem enteulat a desaparèixer (reforma 2010). Per a construir este dipòsit van arrancar un avellaner al que alguns atribueixen l'origen del nom "avellà". Abans de construir-se el túnel les garrafes eren transportades en burros i matxos. Després del túnel construït (1953) es transportaven en camions. En la reduïda placeta que queda entre l'ermita, la Fonda Miralles i el mur tenien que entrar molt ajustadament els camions, principalment de les famílies Mateu i Canyamelo, per poder carregar les garrafes d'aigua que eren transportades a pobles de províncies

límitrofes, des de Barcelona i Tarragona a Castelló i València.

Placa inauguració embotelladora (22-03-73)

Amb la prohibició de comercialitzar l'aigua amb garrafes, essent Argimiro Roca (de Beto) l'alcalde, l'ajuntament de Catí es va veure obligat a construir l'embotelladora. Però el poble no tenia prou diners i els components llavors de l'ajuntament van tindre que avalar al poble amb les seues pròpies rendes personals per a que la instal·lació de la embotelladora poguera tirar endavant. Un fet insòlit, més que arriscat temerari, que ara no es faria, i que en tot cas el poble deuria el poble d'haver-los reconegut.

El dia 22 de març de 1973 es va procedir a la inauguració de la primitiva embotelladora d'envasaments de vidre, sent alcalde D. Argimiro Roca. Aquestos tenien l'inconvenient que necessitaven d'una acurada neteja prèvia a l'envasament consumint-se molt de temps i gran part de l'escassa quantitat d'aigua disponible de l'ullal. També, al ser els envasaments retornables requerien d'un treball organitzatiu extra per a la seua recuperació després d'esser consumida l'aigua.

Per això tant prompte com es va poder l'embotelladora es va reconvertir del vidre al plàstic. No es necessitava ja netejar prèviament els envasaments ja que aquestos venien esterilitzats de fàbrica i tampoc tenia l'ajuntament l'obligació de recuperar els envasaments ja que aquestos eren rebutjables. L'aigua de l'Avellà es va comercialitzar a partir de llavors en envases de 2 litres i de 0,5 l, transportada per comerciants del poble (Mateu i Canyamelo, principalment).

Durant aproximadament dos dècades les vendes d'aigua de l'Avellà van augmentar en progressió geomètrica amb els conseqüents beneficis per al poble de Catí. Durant el mesos de juliol i agost (fins a festes) es feien diàriament dos torns d'embotellat. Amb els diners de l'aigua s'organitzaven totes les activitats municipals de les festes d'agost (bous, espectacles, etc..) i encara sobrava per engrossir les arques municipals. El 9 de juliol de 1981, amb Eugenio Puig d'alcalde, es va procedir a l'ampliació de l'embotelladora.

Nova embotelladora(1981)

Ningú va pensar en l'època de les vaques gordes en destinar alguna xicoteta part d'estos beneficis (encara que fora un 1%) per a la promoció i millora del balneari.

Passada la dècada dels vuitanta aproximadament, la venta de l'aigua de l'Avellà va començar a disminuir fins pràcticament arribar a les baixes quotes d'avui en dia.

Al principi tant sols hi havia al mercat una oferta de dos aigües mineromedicinals envasables, la de la Font d'En Segures i la de l'Avellà. Avui en dia el mercat està envaït per una oferta d'un fum d'aigües mes econòmiques i que han substituït el concepte d'aigua mineromedicinal per el d'aigua mineral natural. L'aigua de Benassal s'ha mantingut, no així la nostra que no ha pogut amb la dura competència. Aquesta seria objectivament la causa principal.

Entre altres causes no determinants està el sistema de gestió exclusiva per part de l'ajuntament de la comercialització de l'aigua. Sense que l'ajuntament i per tant el poble renunciara

a ser el principal responsable tant de la gestió com dels beneficis de l'aigua pot ser haguera segut convenient acudir a un sistema mixt (ajuntament, gerent) en el que aquest darrer s'ocupara més directament de la comercialització estant diàriament a peu del negoci.

Una altra causa a analitzar seria el poc volum, durant molts anys, de dipòsit d'emmagatzematge d'aigua. El tindre poc volum de dipòsit ocasionava una inestabilitat en la oferta de l'aigua. Durant la major part de l'any l'aigua se'n anava al barranc i a l'estiu, quan més demanda d'aigua hi havia, l'ullal no podia donar més de si. En conseqüència alguns comerços es quedaven sense oferta d'aigua de l'Avellà i la substituïen per una altra marca amb una oferta més estable. Així l'aigua del nostre balneari anava perdent quota de mercat progressivament.

Dipòsit d'aigua

Quan es va intentar solucionar aquest darrer problema construint un nou dipòsit ja era massa tard. S'omplia el nou dipòsit però es tirava tots els anys a l'hivern al barranc ja que amb el vell ni hi havia de sobra.

Tampoc va contribuir massa positivament el disseny de la botella de plàstic de 2 litres. Aquesta tenia una mala acceptació en hostatgeria que sempre prefereix el vidre i no cabia en les reduïdes neveres. Durant anys es va mantenir per evitar les despeses que ocasionava el canvi de la maquinaria. Com abans, quan finalment es va canviar per l'actual botella de 1,5 litres, els mercats estaven quasi perduts.

A mesura que va baixar la demanda de l'aigua de l'Avellà pel mercat molts dels

mateixos transportistes catinencs o van abandonar el transport d'aigua o el van fer cada vegada més ocasional lo que agreujava més encara el problema. L'aigua de l'Avellà va desaparèixer de mercats tradicionals com el de Barcelona. Va ser substituïda en establiments i clíniques de Castelló. Encara que es va obrir l'oferta a la província d'Alacant alguns impagaments en esta província van fer que importants empresaris s'anaren reconvertint al sector del negoci de la construcció.

Antiga botella de 2 litres

L'any 2004 es va decidir adaptar les noves instal·lacions d'embotellat a les exigències sanitàries i de mercat de l'actualitat. També el canvi de la botella de plàstic de 2 litres, que havia quedat amb el temps desfasada, per una botella de 1,5 l, amb un estil més modernista. Es conservava la botella de mig de litre però amb un disseny similar a la de la botella d'1,5 l.

L'any 2009, coincidint amb la campanya de promoció d'aigües de Castelló, de la Diputació Provincial, es va procedir a substituir novament el disseny de la botella d' 1,5 litres. El nou envasament, d'un disseny més modernista que l'existent fins ara, aconsegueix amb les noves exigències físico-químiques i microbiològiques exigides per la reglamentació tècnica sanitària sobre begudes envasades i la nova normativa sobre reciclabilitat ja que està fet en

material ecològic PET. L'envasament ja existent d' 1/2 litre es manté en quant al seu contingut incorporant el mateix estil i exigències que l'envasament d' 1,5 litres.

Etiquetes de la botella d'aigua de l'Avellà

Botelles més modernes

14.- D'ON PROCEDEIX L'ULLAL DE LA FONT

El que passa per davall de terra sovint no ho podem saber. S'ha dit que l'aigua de l'Avellà ve de la Nevera, altres que dels Campanarets, altres que de la muntanya del túnel.

Quan vius molt de temps a un lloc, com jo vaig viure a l'Avellà i eres bon observador del temps et dónes compte de moltes coses.

Quan dintre de l'àrea hidrològica del balneari es produeix una forta precipitació (tronades d'estiu) l'aigua de la font

ràpidament augmenta de cabdal i apareix durant unes 12 hores un poc roja i mesclada de sauló. Ràpidament, al cap de dos o tres dies, el cabdal si no s'ha produït una precipitació molt intensa retorna al seu nivell anterior.

Si la tronada ha tingut lloc en l'àrea del Tossal de la Nevera o dels Campanarets aquest fenomen no apareix o ho fa en molta menys intensitat que quan la tronada és en la zona de la muntanya dels repetidors en que el cabdal de la font augmenta i apareix amb sauló.

L'ullal, al menys una part important, segons les meues observacions vindria de la muntanya on estan els repetidors. Això que abans era una teoria difícil de demostrar ara hi ha mitjans tecnològics per a poder-ho saber.

El Balneari des dels Campanarets

Això és molt important, saber d'on procedeix l'ullal, per a poder controlar la seua integritat vigilant que en la zona hidrològica de la font no s'edifique, no es faça cap pou ni es tiren substàncies que puguen alterar en períodes de revinguda de les aigües les propietats de l'ullal.

Ara mateix si es cert que hi ha un perímetre de protecció al voltant de la font estaríem amb una mesura necessària i que deuria d'haver-se pres, aplicat i fer-se efectiva ara fa uns quants anys enrere.

15.- CAUSES DEL DESCENS D'ESTIUEJANTS

Després del boom turístic per al balneari que va suposar a mitjans dels anys 50 la construcció de la carretera i el

túnel el número d'estiuejants va augmentar i es va mantenir alt durant uns 30 anys (al voltant de 500 visitants per temporada). Amb l'augment del número de turistes el primer que es va perdre fou el turisme de qualitat. Van deixar de pujar al balneari les persones il·lustres que ja no es trobaven agust entre treballadors de menys poder adquisitiu.

Al principi l'Avellà era dels pocs llocs de la província on es podia estiuejar. Amb l'augment de l'oferta turística de les platges (Peníscola, Benicàssim) i l'obertura d'altres balnearis i llocs d'oci més moderns la importància del nostre va quedar molt reduïda.

El Balneari (2002)

Els estiuejants eren quasi els mateixos d'una temporada a l'altra. No hi havia renovació. Amb el pas del temps els vells clients, per motius de salut o altres motius pitjors van causar baixa no sent substituïts per nous estiuejants que cada vegada preferien la mar a la muntanya i pagar més però anar a llocs amb una oferta turística d'activitats més diversificada.

Durant dècades, no es van construir noves vivendes a banda de les primeres construïdes principalment per les famílies de Paco d'Elisa (14), Miralles (8) i Celma-García (7)

Cal fer autocrítica i assenyalar que l'actitud dels hereus dels antics propietaris dels terrenys de no facilitar en el moment del "boom" turístic la venda de solars per a edificacions no va col·laborar en absolut al progrés del balneari. Hauria sigut millor oferir els primers solars en zones favorables d'edificació a preus assequibles i no en zones allunyades o quasi inedificables.

La manca d'aigua corrent en el balneari, que avui en dia encara es manté parcialment va contribuir a gelar a alguns possibles empresaris que naturalment el primer que exigien per a comprar solars i poder edificar era tindre garantit el subministrament d'aigua potable. L'ajuntament de Catí mai va garantir aquest subministrament, abastint-se els propietaris mitjançant cisternes que s'omplien a l'hivern de l'aigua de la pluja.

Un altre aspecte negatiu a considerar era, al principi, la reduïda potència del transformador de la línia elèctrica privada del balneari i que haguera exigít de costoses inversions per part dels constructors per a aconseguir l'electricitat a l'abast de les seues construccions.

El Tancat

Així es van paraitzar dos iniciatives sèries de forts empresaris catinencs per a edificar al balneari. La primera iniciativa, dirigida per Juan Segarra (Del Molí) i Àngel Segarra (Del mas de S.) preveia construir unes quinze vivendes en la zona del "Tancat". Si la venda hagués funcionat se'n construirien quinze vivendes més. Així es va fer una àmplia pista d'accés als solars de més d'un quilòmetre i es van anivellar els terrenys per a les edificacions plantant-se nombrosos pins (els únics que encara avui en dia es poden veure a la zona). Però la iniciativa no va quallar i els empresaris van preferir deixar-se els diners gastats en el condicionament dels solars abans que edificar un sol edifici que els haguera donat la titularitat dels terrenys. Un empresari d'ells va comprar al poble els solars on va construir l'hotel del Prigó.

Paregut sort va córrer una iniciativa de construir vivendes en la zona de la revolta (davant de la casa de la Farola) de

l'empresari Daniel García (de Canyamelo) que acabà també per edificar en la zona del Prigó.

Cal assenyalar que l'actitud de la majoria d'ajuntaments tampoc va contribuir al progrés del balneari.

El cas de l'ermita és un dels que l'ajuntament va dimitir de les seues obligacions històriques al balneari. Em refereixo a que l'ermita, construïda per catinencs, era del poble. Era en els primers segles el Consell de Catí l'únic propietari. Després es va organitzar una Junta administradora conjunta entre l'Ajuntament i el bisbat. El capellà rector tenia una habitació i a l'estiu residia al balneari, no al poble. Però una temporada (dècada de 1940) l'ajuntament va decidir que li entregava tota la responsabilitat al rector ("Mossèn Carbuo"). L'ajuntament tant sols va conservar una habitació. Més endavant quan, amb Mossèn Salvador, va haver un intent de l'ajuntament d'escripturar la Casa ermita a nom del poble de Catí es van trobar amb la sorpresa de que se'ls havien avançat i la Casa ermita, l'hort i terrenys del voltant de l'embotelladora estaven ja escripturats en propietat del bisbat de Tortosa.

Durant més de mig segle van ser poques les millores que van fer els ajuntaments (a banda de la construcció de l'embotelladora). La col·locació d'alguns seients a l'albereda, les escaletes de davant de la Casa de Banyes construïdes l'any 1962, la pavimentació de la placeta, la il·luminació exterior i molt poques coses més.

Escaletes i parc infantil (1965)

Tanmateix alguna partida de diners que va arribar destinada al balneari es va destinar a les voreres del poble amb l'argument de

que amb els pocs diners concedits, per al balneari no ni havia ni per a començar i que gastats al poble se'n beneficiaven així més número de catinencs.

No es van considerar els beneficis que aportaven al poble les 500 persones que estiuiejaven al balneari (carnisseries, panaderies, fotmatgera, comerços, etc...)

El fet objectiu és que els estiuiejants d'una temporada a l'altra no notaven cap tipus de millora. Sempre el mateix panorama. Cap oferta nova de distracció. De vegades inconvenients com quan es van trobar una reixa a la font que no els deixava ni omplir els seus dipòsits d'aigua. La finalitat de la reixa, amb una reducció al mínim del cabdal de l'ullal, era evitar que s'ompligueren dipòsits d'aigua a la font pensant que tal cosa beneficiari l'envasament de botelles d'aigua de l'embotelladora. El cert es que aquest medida perjudicava a molts catinencs que preferien omplir l'aigua a la font que a l'embotelladora i no deuria ser molt legal quan un dia la reixa va aparèixer arrancada i tirada al fons de la sèquia de l'ermita i ja no es va substituir. I malgrat a que es va mantindre el cabdal de la font al mínim legal, la venta d'aigua de l'embotelladora va continuar minvant de forma progressiva.

Un altre aspecte, pintoresc al menys, va ser l'intent d'un ajuntament de baixar l'aigua de l'Avellà al poble de Catí. Per a la qual cosa es van construir dos dipòsits com el de la imatge de davall.

Primer dipòsit d'aigua, dalt de la caseta de la llum i que actualment fa les funcions de manteniment d'aigua corrent del balneari.

Un dipòsit estava situat dalt de la caseta de la llum i l'altre al costat del Mas d'En Ramón. Estaven comunicats per uns conductes d'aigua. Una vegada realitzades les instal·lacions i omplert el dipòsit d'aigua del Balneari, es va obrir el pas de l'aigua cap al dipòsit del Mas d'En Ramón. La força de l'aigua va ser tanta que va rebentar tot els conductes d'aigua. No s'havia tingut en compte el gran desnivell entre els dos dipòsits ni s'havia col·locat cap filtre de reducció. L'estropici i el fracàs fou de tal calibre que cap ajuntament va tornar a pensar en baixar de nou l'aigua de l'Avellà al poble. Alguns atribueixen el fracàs a la intervenció de la Maredeu de l'Avellà que no va consentir en que li furtaren l'aigua de la seua font.

El fet és que el reduït cabdal de l'ullal de la Font de l'Avellà molt poc haguera solucionat el problema de la greu sequera que tenia en aquest temps el poble de Catí, particularment a l'estiu, i que més endavant es solucionaria amb el descobriment del pou de la Vallivana.

Pou de Vallivana

Així és que, al final dels anys 90, el número d'estiuiejants hauria ja baixat a un centenar en tota la temporada que cada any era més curta. Al principi la temporada era de tres mesos (de meitat juny a meitat setembre) i al final va acabar sent quasi d'un mes (del 15 de juliol al 15 d'agost).

L'any 1962 es va canviar tot el pis de l'ermita que estava molt deteriorat.

La darrera baixada de la Mare de Déu al poble abans de la de l'any 2000, fou en 1962, amb Mossèn Salvador Vives.

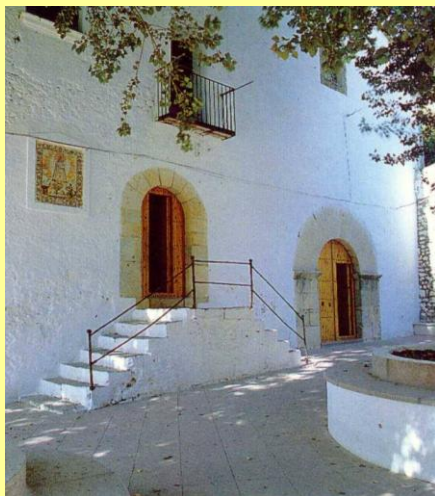

Baixada Marededéu al poble (1962)

L'any 1984 es van col·locar les vidrieres obra de Valldeperes de Barcelona. L'any 1988 es va canviar la porta d'entrada a l'ermita, obra del fuster del poble Lluís Porcar.

Vidrieres de Valldeperes (1984)

Portes d'entrada del catinenc Lluís Porcar (1988)

16.- EL BALNEARI AL SEGLE XXI

El mes de setembre de 2000 va tindre lloc la darrera baixada de la Mare de Déu de l'Avellà a Catí amb motiu del canvi de mil·lenni i de l'any jubileu, amb Mossèn Joaquín Obón. Es van engalonar els carrers del poble.

Baixada Verge (setembre 2000)

Després de la temporada d'estiu de 2002 la família Miralles va vendre la fonda als propietaris del Hotel-restaurant "El Prigó"

En l'actualitat l'edifici ha culminat una fase d'obres de remodelació i d'adequació que l'han convertit en un modern hotel apte tant per al turisme rural com per al de temporada d'estiu. Per la qual cosa s'ha instal·lat calefacció central i s'ha reestructurat el nombre d'habitacions ampliant-les i instal·lant bany complet i T.V. en cadascuna de les habitacions. La principal novetat és que s'ha recuperat l'antiga denominació i funció de la Casa de Banys, per a això s'han instal·lat a la planta baixa jacuzzi, i modernes sales d'hidromassatge i gimnàs.

Casa de Banys

Casa de Banys (a partir de 2003)

La darrera restauració de la Marede Déu la va realitzar la Fundació En Balasc d'Alagó l'any 2002. A l'estiu de 2003 la confraria de la Mare de Déu de l'Avellà va sufragar la construcció d'un nou altar i templet de la Verge així com una mantellina de blonda per a la Verge de l'Avellà de l'església parroquial N^a S^a de l'Assumpció de Catí.

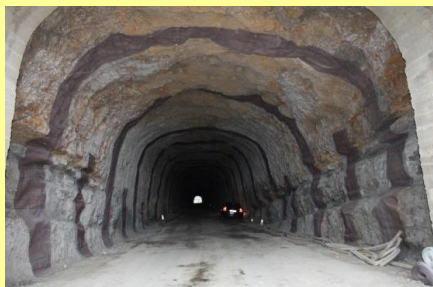
En 2006 va nàixer el Cor de Catí "Verge de l'Avellà". Presentació oficial (14-08-2006) i en gener de 2008 es va restaurar el Prigó de l'Avellà.

El mes de setembre de 2010 van començar les obres de remodelació de Balneari. El mateix any 2010 ho van fer les obres a l'ermita i sèquia d'eliminació de les humitats (setembre 2010) sent alcalde M. Puig. Les obres de restauració van incloure l'extracció del paviment rebaixant el terreny de la nau uns 30 cm. per formar una estructura aïllant, la substitució del paviment i coberta, la col·locació d'una canal de zinc i la restauració dels drenatges de la paret nord/oest. També es va sanejar la sèquia de la part nord. Es va traslladar el culte des del temple al saló menjador de la Casa ermita de l'hostatgeria annexa.

El culte en la Sala Menjador (2010)

Cinquanta-set anys després de la inauguració (1953), la Diputació Provincial va començar la primera y segona fases de les obres d'encofrat del túnel (una vella aspiració dels catinencs) millorant substancialment la seua seguretat a l'evitar el freqüent despreniment de roques (sobretot en els primers anys de la seua construcció).

Inici de la restauració. Anivellació de les roques per al seu encofrat

Obres d'encofrat del túnel (2012)

Al mateix temps d'evitar les xorreres d'escorrentia i de pintar i senyalitzar adequadament l'interior del túnel amb catadiòptrics i l'entrada i sortida del túnel amb les senyals de tràfic adequades. Queda pendent la il·luminació interior per a una altra fase. Al mateix temps es va pavimentar tota la carretera des de Catí al Balneari.

11 de març de 2011. Inauguració de la 1ª fase de l'encofrat del túnel. La 2ª fase data de finals de 2013.

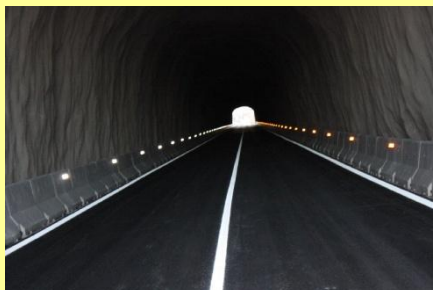
La darrera remodelació (2ª fase) data de finals de 2013. La va dur a terme la Diputació Provincial. Es van pintar i senyalitzar reglamentàriament les dos entrades/eixides del túnel, pavimentant la carretera i col·locant catadiòptrics en l'interior.

Entrada al Balneari per llevant

Entrada al Balneari per ponent

Interior del túnel

L'aspecte extern ha millorat al pavimentar l'albereda i restringir el pas de vehicles a l'interior a través d'una cadena i uns bol·lards.

Vista del Balneari des de l'albereda

Es va col·locar un passamans i una tanca protectora a l'accés per les escaletes a la font. També altres tanques protectores en alguns punts perillosos de Balneari.

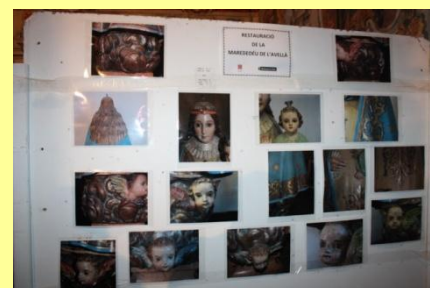

Tanca escaletes

L'any 2012 va tindre lloc la restauració de la talla de la imatge de la Maredeú de l'Avellà a càrrec de la Fundació Blasco de Alagón (09-04-2012) i la fornícula a càrrec de la Confraria de la Verge.

La Mare de Déu restaurada per la Fundació Blasc d'Alagó en abril de 2012

Restauració talla Maredeú

Des de finals de l'any 2012 es van restaurar les pintures murals de l'ermitori, començant pel tram més a prop de

l'entrada, la primera de les tres capelles laterals de la dreta, i utilitzant la tècnica de l'estrappo. Està tècnica consisteix en arrancar les pintures deteriorades, traslladant-les al taller. Una vegada restaurades es tornen a col·locar les pintures en el seu lloc primitiu sobre un suport separat uns centímetres de la paret lateral per tal de facilitar el drenatge i evitar una nova afectació per la humitat de la paret.

En 2014 la Confraria de la MaredeDéu va restaurar el peironet de damunt del túnel (02-12-2014).

La darrera restauració és de l'estiu de 2016. Va incloure l'emblanquiment de la façana de l'ermita i entorn de la placeta (anells dels arbres, escaletes d'accés a la placeta, etc..) i la neteja de les portes i de les pedres de les arcades. Aquesta actuació va ser promoguda per la Confraria de la Mare de Déu amb l'ajuda de l'Ajuntament i la Casa de Banys. Al mateix temps s'ha iniciat la segona fase de restauració de les pintures de l'ermita. No es va utilitzar la tècnica de l'estrappo de la primera fase sinó que la restauració va tindre lloc "in situ" sense arrancar les pintures i deixant sense restaurar les figures incompletes (que són la majoria) per lo que la restauració, feta per estudiants, no va poder ser tant espectacular com en la primera fase.

Verge de L'Avellà de l'església de Catí

La recent consideració d'aquest com a pedania pot ser adequada si amb això s'aconsegueixen més fons econòmics a invertir en la zona.

Capella primera de la dreta, recentment restaurada mitjançant la tècnica d'estrappo (Juliol de 2013)

El mes de maig de 2014 els xiquets/xiquetes va prendre la primera comunió a l'ermita de l'Avellà perquè l'església parroquial N^a S^a de l'Assumpció de Catí estava immersa en el programa de la Llum de les Imatges.

Emblanquiment de la façana de l'ermita (estiu 2016)

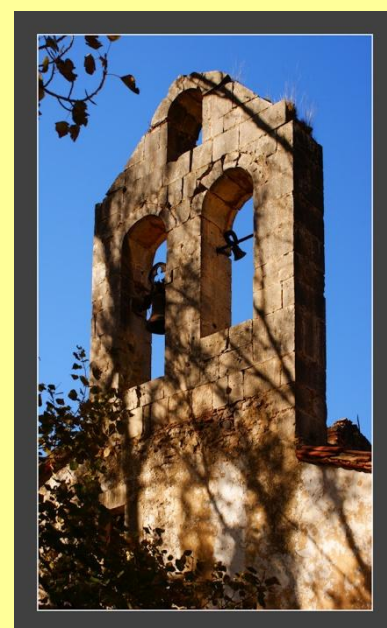
Xalets de la Glorieta

Maig de 2014- Els xiquets prenen la primera comunió a l'ermita de l'Avellà per motiu de les reformes de la Llum de les Imatges a l'església parroquial N^a S^a de l'Assumpció de Catí

Fonda l'Avellà (en obres)

Espadanya

17.- L'ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE L'AVELLÀ

L'ermita de la Mare de Déu de l'Avellà en el Balneari o Santuari del mateix nom es troba a 5 quilòmetres de Catí en la part de ponent de la Serra de l'Avellà (a uns 950 m d'alçada sobre el nivell del mar) al Nord del [Tossal de la Nevera](#) (1286) i dels Campanarets en la coneguda des d'antic com la Serra de Prunelles o d'En Celler.

Cartografia: Mapa Topogràfic de l'Exèrcit: 30-21 (545).

Morella. E: 1:50.000 Longitud: 7454
Latitud: 44879'5 - Cota s.n.m: 950 m en el balneari i 1080 m en la Serra.

El conjunt del Santuari o [Balneari](#) la Mare de Déu de l'Avellà està format per l'ermita, l'hostatgeria adjunta i la [Font de l'Avellà](#), d'excel·lents i miraculoses aigües sulfuroses. Al seu voltant ha sorgit tota una indústria del turisme i de l'[aigua](#), amb una Fonda, la Casa de Banys, apartaments turístics i una planta embotelladora.

L'origen del balneari està associat a una antiga font en la que es produï, segons la tradició un miracle i que constitueix per als catinencs un [lloc sagrat](#) i venerat.

La primitiva ermita i les cases d'hostaleria foren construïdes pels catinencs amb els seus diners i treball. L'ermita però va passar a ser propietat del bisbat de Tortosa i les cases

d'hostaleria desamortitzades es convertiren en propietats privades de la mateixa forma que la quasi totalitat dels terrenys que envolten l'ermitori.

Exceptuant però les darreres reformes en el paviment prohibint l'entrada de vehicles al recinte central del balneari i la reconversió d'una de les dos fondes en novament Casa de Banys l'estructura arquitectònica fonamental del Balneari segueix sent pràcticament la mateixa que fa molt de temps. Sembla com si el temps s'haguera detès durant quasi un segle.

Mapa d'accés al Balneari i l'ermita després de passat el túnel per la CV-1270 (Googlemaps)

Entorn i paisatge:

Som a més de 900 m d'altitud sobre el nivell del mar i des d'ací es contempla un panorama esplendorós que, a l'hivern,

es fa dur i aspre sobre tot quan es mostra amb el blanc de la neu: serralades i barrancs isolats que semblen que ningú no els habita. A prop s'albira la barrancada de la Salvassòria, descarnada i erma amb el silenci aclaparador propi dels llocs

sagrats. També s'observen taques d'alzinars i de llentiscles o matises. I a les muntanyes blavenques de la llunyania estan prop els pinars que s'estenen fins a les altures de Sant Pere de Castellfort. Flaireja l'espígol, la farigola i el polioli.

Dintre del santuari brolla una font en la que es pot llegir una data (1578). La font però és més antiga, els musulmans ja apreciaven les propietats d'aquesta aigua.

Les característiques històriques ja han estat anteriorment comentades.

L'edifici del temple es d'una única nau coberta amb voltes de canó i llunetes sense capelles laterals pròpiament dit, encara que les pintures tracten de simular sis capelles laterals. Disposa d'un cor al que es pot accedir per una escala situada a la dreta de la porta principal d'entrada. Des de fa uns anys, per motius de seguretat, l'accés a aquest cor està restringit. En ell es col·locaven el cor de cantores acompanyades per un harmòniom relativament modern que va substituir a l'antic òrgan.

Les mesures interiors de la nau son de 18,58 m x 6,80 m (sense comptar els murs) dividida transversalment per tres pilastres i arcades en quatre trams. A la capçalera de la nau estan adossats els tres següents espais: el primer i més important, el cambril amb volta de canó és de planta quadrada (4,86 x 4,86 m), un creuer amb accés pels dos costats realitzat mitjançant un arc de mig punt amb cúpula cega sense llanternó on es situa el presbiteri, el sagrari, l'altar i la imatge de la MaredeDéu.

Postal dels anys 60 a 70

El segon tram, de 3,50 x 3,70 m de llar és el trasaltar o trasagrari. Des d'ací s'accedeix a una xicoteta sagristia i

finalment està l'antiga sala d'exvots (4,50 x 4,50 m) ara reconvertida en sala d'exposició de la darrera restauració de la Verge. Cal afegir de que l'actual trasaltar podria ser l'original capella del segle XVI, així ho sembla atestiguar la grossària dels murs major que en la resta de l'ermita així com la volta de canó de maçoneria, excessivament pesada per a un espai de tant reduïdes dimensions.

Els murs estan realitzats en maçoneria de 0,80 i 1,40 m reforçada en les cantonades a l'exterior amb carreus. De carreus estan formats també les llindes i els brancals de les diferents finestres i els brancals i l'arc de mig punt de l'entrada de l'ermita.

La fonamentació dels murs s'assenta -en els costats a la vista- directament sobre la roca. Aquest assentament s'observa en el pas de drenatge, contigu a tota la façana est; el pas és d'uns 5 m de profunditat, de 2,20 d'ample en la seva part alta i la seva part fonda aquesta uns 20 cm més alta respecte el paviment interior de l'edifici. En cap document antic es parla d'aquest espai exterior, però per la seva configuració de roca excavada sembla que podríem situar almenys en el segle XVIII, quan els constructors, conscients de l'emplaçament de l'ermita al peu del vessant del veí muntanya, van formar aquesta necessària separació: el lloc va servir a més com una petita pedrera. En la vora superior del pas donen suport restes d'un mur de maçoneria que crea el límit d'un camí antic i al mateix temps és part integrant del pas. Actualment el camí està pràcticament ocult sota una nova carretera oberta en els anys cinquanta del segle XX. El mur oest de l'ermita baixa fins a formar part -a la nau, al presbiteri i al trasagrari- d'una planta inferior de la contigua hostatgeria. Remarquem que aquest soterrani està creat per cinc espais conclosos amb voltes de canó i perpendiculars a l'ermita; parts adjacents a l'ermita de tres dels espais serveixen com aljubs que oculten la fonamentació del mur.

Les pilastres interiors de la nau es corresponen a la façana est amb sengles contraforts. En el desenvolupament vertical d'aquesta façana, es troba a l'altura d'aproximadament 5,0 m, una lleixa horitzontal: a partir d'aquí el mur queda retirat uns 25 cm respecte el parament exterior.

Tots els quatre espais estan conclosos amb voltes. Així, la nau està conclosa amb una volta de canó amb llunetes en els quals se situen -al costat est- unes finestres rectangulars; el cambril porta una volta esfèrica i la del trasagrari i de la sala d'exvots és de canó seguit. Les voltes són de maó, la de la nau està reforçada en el seu extradós pels esmentats arcs diafragma - excepte la del trasagrari que és de pedra.

L'ermita aquesta coberta per tres cobertes independents: la primera és de la nau i té la pendent cap a una rasa de drenatge, la segona, amb un pendent cap al nord, és del cambril i del trasagrari i la tercera, de la petita sala de exvots, és a dues aigües. Bona part del sòcol del trasaltar és de ceràmica de l'Alcora.

Ceràmica de l'Alcora

A l'interior, sobre la porta d'entrada es troba situat el cor i, darrere de l'altar major, la sagristia de reduïdes dimensions. L'antic orgue ha estat substituït per un harmòniom. Tot el conjunt disposa d'electricitat.

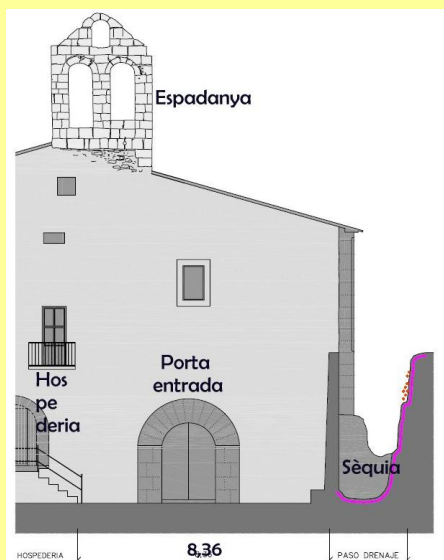

Harmòniom que va substituir l'òrgan.

Façana

En la façana, comuna a l'església i a l'hostatgeria, destaca la portada per accedir al temple amb arc de mig punt, format amb carreus tant l'estrip com les dovelles, amb la imposta ressaltada; i l'espadaña de tres finestres, dues inferiors, i una més menuda, superior, però sols conserva dos campanes, una

més gran i operativa i una altra més menuda que fa temps que no s'utilitza.

Culte en l'ermita:

- **8 de setembre:** Tot el poble celebra la festa de la seua patrona (Marededéu de l'Avellà), festivitat de la Nativitat de la Verge i de celebració de les Marededéus trobades després de la Reconquesta. Malgrat que molts pobles han passat esta festivitat al diumenge (anterior o posterior) per permetre la participació dels fills del poble que per motius de treball o d'estudis no poden participar entre setmana, en Catí s'ha mantingut la data històrica (8 de setembre) a l'igual que en la celebració del patró Sant Martí (11 de novembre). No ha passat en canvi així en la Romeria de Sant Pere que s'ha passat al primer cap de setmana de maig.

- **Primer dilluns de Pasqua:** Es celebra tots els anys des de 1545 una romeria des de l'església parroquial de N^a S^a de l'Assumpció del poble a l'ermita de l'Avellà. Després de passar el dia al Balneari la processó torna al poble ben avançada la vesprada. Allí espera a la romeria una segona processó amb la Marededéu de l'Avellà del poble portada pels quintos. Unides les dos processons amb una retornen a l'església parroquial cantant l'Oh Vere Deus i al final el Regina Caeli.

- **Dissabte de la Romeria de Catí a Sant Pere de Castellfort:** Malgrat a que l'origen d'aquesta romeria és més de dos segles anterior a l'aparició de la Verge de l'Avellà i de l'edificació del santuari és lògic pensar de que a partir del segle XVI l'itinerari de la processó es modificaria per a celebrar la

missa del dia de la pujada a Sant Pere en l'ermita de la seua patrona. Fins l'any 1980 este dia era sempre el 30 d'abril. A partir d'aquest any l'Associació de la Romeria va decidir passar la rogativa de Sant Pere al cap de setmana de maig (primer diumenge de maig i el dissabte anterior). Així es permetia poder participar a molta més gent que entre setmana per motius de treball i d'estudis.

La rogativa que surt de Catí a les 8:00 h arriba al Santuari a les 9:30 h, celebra missa, esmorza i cap a les 11:30 surt de nou la rogativa en processó cap a la Llàcua, passant per l'ermita de Salvassòria i arribant a l'ermita de Sant Pere de Castellfort ca a les 20:00 h.

- **Missa i rosari:** Fins no fa molts anys en la temporada d'estiu del santuari (del 24 de juny al 8 de setembre). hi havia missa diària celebrada per part el Sr. rector que a l'estiu residia a la Casa ermita. També hi havia rosari i novena diàriament ajudat el rector per alguna dona devota. Actualment amb la reducció de capellans i augment del seu número de funcions (un mateix capellà porta els pobles de Catí, Xert i la Jana, a més del Balneari) i la reducció d'estiuejants i d'assistents al culte de l'ermitori es celebra tant sols una missa setmanal, normalment en dissabte o diumenge quan l'horari del capellà rector o permet.

- **Novena a la Mare de Déu de l'Avellà:** Després del dia de la Marededéu (8 de setembre) té lloc a l'església parroquial N^a S^a de l'Assumpció de Catí una solemne novena amb gran assistència de fidels que acaba el darrer dia (novè), que es fa coincidir en diumenge, amb una processó de la Verge de l'Avellà de Catí pels carrers del poble.

Processó de la novena en Catí

Durant l'estiu o la resta de l'any són molts els catinencs que realitzen una

novena a la Verge de l'Avellà. Són nou dies seguits en que pugem a peu des del poble al Balneari (si la salut els ho permet) resant en l'ermita, o davant de la porta, si l'ermita està tancada, el llibret de la Novena publicat a l'efecte i que la darrera edició és de l'any 2000.

- **Baixada de la Marededéu a Catí:** Antigament es baixava per motius de pesta, guerra o forta sequera. La primera vegada que consta fou amb Mossèn Celma el 1730. Les dos darreres vegades en que es va baixar van ser en l'any 1962 i el 2000..

DARRER PROJECTE DE REMODELACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE L'ERMITA DE L'AVELLÀ (2010)

Estat de conservació. Descripció i causes de danys.

L'ermita se situa en direcció del flux d'aigües cap al barranc i a més el seu parament es troba a peu de vessant de la muntanya. Precisament per aquesta classe d'emplaçament són les humitats - procedents de pluja, de filtracions i de condensacions- el causant directe que va originar les alteracions materials químiques i físiques a les fàbriques de la nau.

L'acció destructiva d'aquest agent es multiplica i accelera gràcies a detalls o elements construïts no resolts correctament o degradats; parlem sobretot de la manca de canaló a la coberta, de la lleixa horitzontal del coronament del mur de reforç i d'aspecte d'abandó generalitzat de pas de drenatge.

Pintures de les capelles de la dreta en mal estat per la humitat. Dalt del Cor, Sant Antoni

Així les parts afectades de la nau eren les tres següents: primer el mur est i per

extensió els frescos realitzats en el seu parament interior al segle XVIII, segon el paviment interior i finalment l'embigat de la coberta. El mur presentava falta d'acabats i el morter de juntes descompost, ambdues alteracions en la seva meitat exterior inferior.

Pintures 3ª Capella de la dreta

Els dos danys, facilitaven al seu torn la penetració d'humitats al volum construït. Cal afegir que l'alteració del morter de juntes es feia extensible a l'obra de carreus de la cadireta. Considerable quantitat de les indesitjables humitats procedents de la coberta sense canaló es retenia a la lleixa del coronament i d'aquesta superfície horitzontal s'expandia a l'interior de mur. En les zones adjacents a la lleixa proliferaven colònies de microflora, signes inconfusibles d'humitat. Part de l'aigua de pluja s'acumulava en el paviment de pas de drenatge, actualment amb morter en gran mesura descompost, i filtra en el subsòl; era un procés que provocava disgregacions en el paviment i en el sòcol del parament est, tots dos formats per lloses de pedra calcària polida. Els últims danys se centraven en la coberta. Les teules dislocades i el morter d'unió descompost van donar lloc a l'entrada d'humitats que van desencadenar podridura parcial de l'embigat de suport.

L' estudi de danys contemplava tota l'església com un conjunt d'espais, ja que no era convenient aïllar les diferents parts de la seva composició general -nau,

cambril / presbiteri, trassagrari, sala exvots- i sostreure de l'ambient construït que els envoltava. No obstant aquesta premissa, els danys i causes analitzats eren els que afectaven la nau, i en ella es va centrar el projecte.

Obres realitzades Arqueologia

Una de les intervencions proposades per eliminar les greus i persistents humitats que afectaven a l'ermita va ser la substitució del paviment existent. La intervenció va comportar la retirada del sòl anterior i un rebaix d'uns 30 cm del terreny de la nau per poder formar una estructura base elevada del paviment.

Substitució del paviment i coberta

La més amunt esmentada base del nou paviment va ser de tipus de forjat sanitari format per un conjunt de paredons de sostremort - el contacte de paredó amb la terra portarà protecció antihumitat, solera d'encadellat i capa de compressió de formigó. La base serà el suport del nou paviment, de tipus de terra cuita, el nivell serà el mateix que del paviment eliminat. Es va tenir cura especialment en la ventilació de la base. Cal remarcar que la solera es va separar ½ cm de les parets laterals: amb aquest dispositiu es facilitarà la ventilació de la base elevada.

Alçament del paviment sobre el terreny uns 30 cm per crear una capa aïllant.

La segona substitució es va centrar en la coberta i en el seu suport. A la coberta

renovada es van substituir les biguetes de fusta per unes de formigó, la solera va ser d'encadellat. El pendent de 30%. Les teules de tipus àrab antigues; es va col·locar una canal de zinc amb els seus corresponents baixants.

Consolidació i restauració

Els treballs de consolidació i restauració es van centrar en el mur est i en el pas de drenatge. Els treballs a realitzar en el mur van ser un sanejat i ataconat de juntes en profunditat en totes les zones indicades en el pla i la seva posterior arrebossat. Es va sanejar també la lleixa del coronament, el seu acabat amb teula àrab antiga amb pendent 30%. A l'interior de la nau es va eliminar el sòcol de pedra, intervenció realitzada també en el costat oest. L'acabat d'aquestes superfícies va ser el revocat.

En el pas de drenatge es va sanejar el paviment, col·locant una làmina d'impermeabilització inclosa, a manera de sòcol, en el mur est. El paviment de rajola. Els murs de contenció caiguts es van reconstruir.

Vista de la teulada i l'espaldanya des del Nord-oest.

Després d'eliminar les humitats va ser el moment d'abordar la restauració de les pintures de la part lateral est de l'ermita, en particular de les tres capelles laterals. Es va començar per la primera capella de la dreta, la més propera a la porta d'entrada.

18.- PINTURES DE L'ERMITA DE L'AVELLÀ

El 20 de març de 1737, sent rector de Catí Mossèn Celma, va començar a elevar-se la volta de l'església de l'ermita de N^a S^a de l'Avellà. El dia 5 d'abril de 1735 el Consell Municipal va signar amb el santmatevè Pasqual Mespletera per 600 lliures la pintura dels frescos de la volta. Aquest pintor va ser el mateix que també va decorar en similars dades la Capella de la Comunió de l'església de l'Assumpció de Catí. Aquestes pintures van concloure el 1750. Entre d'altres aspectes estan representats la Santíssima Trinitat, Jesucrist, la Verge, Sant Miquel, l'infern, la imatge de l'Avellà, els quatre evangelistes (Sant Mateu, Sant Marc, Sant Lluç i Sant Joan), els 12 apòstols, els set goigs de la Verge (l'Anunciació, el Naixement de Jesús, l'Adoració dels reis Mags, la Resurrecció, l'Ascensió, la Vinguda de l'Esperit Sant i la Coronació de la Verge), Santo Domingo de Guzmán i la volta celestial.

Gairebé omplen totes les parets de l'ermita. Als murs laterals del primer tram se simulen sis altars o capelles on hi han representacions de diverses escenes bíbliques i sants.

Al cor hi ha pintats els misteris del rosari (davall del rosetó), els ermitans Sant Antoni (un poc deteriorat a la mateixa porta de l'entrada del cor) i Sant Pau (enfrent de sant Antoni a la dreta de l'òrgan) i el judici de Déu sobre els condemnats a l'infern.

ALTARS O CAPELLES LATERALS SIMULADES

A les sis capelles laterals simulades (tres a la part de l'evangeli i tres a la part de l'epístola) hi ha una gran varietat de representacions iconogràfiques. Estan representats els misteris de l'Encarnació, Naixement, Adoració dels Reis, Resurrecció, Ascensió i la Vinguda de l'Esperit Sant que juntament amb la Coronació de Maria SS pintada en el frontispici conformen els set goigs de la Maredeu que des de ben antic s'han venerat en l'ermita tal com es pot veure en els goigs, núm. 23 del capítol I del Llibre de Goigs (Mossèn Francisco Celma, pàg. 79 Història del Santuari de N^a S^a de la Misericòrdia i de la Font de l'Avellà).

Pintures de les capelles de l'esquerra, amb millor estat

Al llarg de les cornises superiors hi ha representats diversos doctors de l'església, com Sant Agustí, Sant Tomàs, Sant Gregori i Sant Idelfons, entre d'altres. Tots els buits estan replets de guarniments florals i d'al·legories marianes.

1ª capella de la part de l'evangeli (esquerra):

Per la banda esquerra, més respectada per la humitat, a la primera capella al costat de les escales d'entrada a l'ermitori, hi ha l'adoració dels Sants Reis, damunt la Presentació de Jesús al Temple i purificació de Maria SS i als costats Sant Pio V, Papa electe en 1566 i canonitzat en 1721, vestit amb l'hàbit blanc dels dominicans i Sant Ferran el Catòlic, rei de la Corona d'Aragó i al casar-se amb Isabel la Catòlica, rei també de Castella i primers reis d'Espanya.

1ª capella de la part de l'evangeli

Presentació de Jesús al temple en la primera capella de l'esquerra

2ª capella de la part de l'evangeli (esquerra):

En la segona capella, la del mig, s'aprecia el naixement de Jesús a Betlem i l'Adoració per parts dels Àngels i Pastors i damunt la Circumcisó de Jesús i als costats el seràfic Sant Francesc d'Asís, vestit de diaca amb l'Infant Jesús en els seus braços, i Sant Antoni de Pàdua.

2ª capella de la part de l'evangeli.

La circumcisó en la capella del mig de l'esquerra.

3ª capella de la part de l'evangeli (esquerra):

A la tercera, la més interior i annexa al presbiteri està la representació d'Anunciació de l'Àngel a Maria i damunt la Visitació de Maria a la seua cosina Santa Isabel i als costats sant Domènec de Guzmán fundador de l'Ordre dels dominicans o frares predicadors segons la normativa de Sant Agustí, rebent de la Verge el roser amb l'ordre de predicar i instituir aquesta pràctica cristiana de la pregària del Roser (Rosario). A la dreta Sant Tomàs d'Aquino, famós filòsof, metafísic i gran teòleg catòlic, també de l'ordre dels predicadors, amb el Sol al pit.

3ª capella lateral en la part de l'evangeli

La Visitació de Maria a la seua cosina Santa Isabel (San Lucas, 1, 39-45) en la capella interior de l'esquerra.

Pintures de les capelles de la dreta en mal estat (abans de la restauració de la primera capella de la dreta). Està previst restaurar també les dos capelles lateral que falten amb la mateixa tècnica.

1ª capella de la part de l'epístola (dreta):

Entrant a mà dreta, en la primera capella, trobem la Resurrecció, a sobre d'esta el milacre de les bodes de Canà i als costats les imatges de Sant Felip de Neri i de Sant Josep de Calasañç, fundador de les Escoles Pies.

Capella primera de la dreta, recentment restaurada mitjançant la tècnica d'estrappo. Aparició de Crist a la Verge després de la Resurrecció.

Degut a l'elevat deteriorament de les pintures de la capella per problemes ocasionats per la humitat s'ha tingut que realitzar amb urgència l'arrancament de les pintures per a separar-les del mur en que es trobaven i allunyar-les de la causa del seu deteriorament. Després d'aquesta primera intervenció, s'ha realitzat la neteja i consolidació de les pintures, que a continuació s'han recol·locat sobre un suport rígid e inert que s'ha tornat a penjar en el lloc original de les pintures. Este treball s'ha realitzat en diversos panells per a assegurar la seua estabilitat estructural degut al seu pes i dimensions.

Capella primera de la dreta, recentment restaurada mitjançant la tècnica d'estrappo

3ª capella de la part de l'epístola (dreta) (en mal estat i pendent de restauració):

A la tercera de la dreta, també esborrada, trobem la vinguda de l'Esperit Sant sobre els apòstols i per damunt l'Assumpció de la Mare de Déu al costat de figures esborrades per la humitat (Sant Pere Armengol i Sant Pere Pasqual).

Capella primera de la dreta, recentment restaurada mitjançant la tècnica d'estrappo

2ª capella de la part de l'epístola (dreta) (en mal estat i pendent de restauració):

A la segona capella de la dreta, amb les pintures molt deteriorades per la humitat, trobem l'Ascensió de Jesús al cel i damunt la Mare de Déu del Pilar apareixent-se en Saragossa a Sant Jaume i els altres **discíples** i l'aparició que va fer en Barcelona al rei En Jaume, a Sant Raimundo de Penyafort i a Sant Pere Nolasco, encarregat de la fundació de l'Ordre de la Mercé en 1218 i als costats Sant Pasqual Bailón i una figura esborrada per la humitat (Sant Fèlix Caputxino).

San Pere Armengol, penjat pels moros

Sant Pere Armengol, va nàixer a la Guardia del Prats (Tarragona), a mitjans del segle XIII. Pedro Armengol es va

convertir en un bandoler. En una lluita amb gent armada enviada por Jaume I a netejar de maleants la zona on deuria de transitar la comitiva real, Pedro Armengol es va trobar, espada en ma front a front amb el seu propi pare Arnaldo. La providencial circumstància va ocasionar que Pere demanara perdó a son pare i va decidir canviar de vida. Pere va ingressar en els frares de la Mercè ja que volia dedicar la seua vida a obres de misericòrdia.

L'Ordre de la Mercè el va enviar dos vegades a terra de moros. En el segon viatge, en Bugia, l'any 1266 es va quedar retingut per alguns infidels. Al no arribar els diners del rescat va ser penjat d'una forca però va poder sobreviure per un miracle de la Verge. Com a seqüela del seu martiri se li va quedar el coll tort per a la resta de la seua vida. Va regressar a Espanya on va morir l'any 1304. Va ser canonitzat pel papa Inocencio XII celebrant-se la seua festivitat litúrgica el 27 d'abril.

Dalt del Cor i de les tres capelles laterals del costat de l'evangeli hi ha quatre lúnules (semillunes). En la que està damunt mateix de l'òrgan es veu a la Maredeu sobre el món protegint-lo de llengües de foc llançades per el seu fill al costat dels patriarques Sant Francesc d'Asís, Santo Domingo Guzmán, amb l'hàbit de dominicà, amb un estel al front i una flor heràldica de lis i un llibre de la Regla a la ma, encarregats els dos de les reformes més importants del cristianisme (franciscans i dominicans).

Representació damunt de l'òrgan (1ª lúnula) . Lúnula: Objecte o dibuix en forma de mitja lluna.

En la segona lúnula es veu a Santo Domingo mig despullat i ensangrentat mamant del pit de Maria Santíssima per poder recuperar-se. Aquesta escena de la Verge de la Llet amamantant directament o llançant un xorro de llet (similar al quadre de damunt de la porta de la sagristia s'ha trobat en algunes ocasions (Sant Agustí, Santo Domingo en La Laguna de Tenerife, San Bernardo de Claraval en Gerona). Té una significació alquímica. La llet de la Verge es considera com un elixir que proporciona l'eterna joventut i sabiduria.

2ª lúnula

En la següent es pot apreciar a Sant Idelfons, Arquebisbe de Toledo rebent de Maria SS una casulla (18-12-665) que el va nomenar el seu capellà i fidel notari. Aquesta nit la Verge se li va aparèixer i li va donar instruccions pera utilitzar esta casulla en els dies festius en honor del seu Nom. Els àrabs, al convertir la basílica en Mesquita van respectar aquesta capella per tractar-se d'un espai relacionat amb la Verge Maria que també es venerada en el Corà com a mare del profeta Jesucrist.

3ª lúnula

En la lúnula més immediata al frontispici (4ª lúnula) es pot veure a la Maredeu de L'Avellà en una capelleta o barraqueta damunt de la font (ja comentada anteriorment)

Per als sis retaules de les sis capelles va fer repisses Vicent Almau, fuster de València, agraït pel favor que va aconseguir de la Maredeu l'Agost de 1747. Estant en estat crític de mort, tísic i quasi invàlid, desaconsellat pels metges, que dient que no aguantaria el viatge, va decidir visitar el Balneari el mes de Juliol sanant completament en pocs dies.

En tornar a València va poder ocupar-se personalment de la fabricació de les sis repisses a més de rams, candelers i altres accessoris per a portar a la Maredeu en processó.

En la part de l'epístola les quatre lúnules no estan tant definides. Modernament s'han adaptat quatre xicotets finestrals

(un d'ells anul·lat) per a augmentar la il·luminació de la nau principal. Aquestes lúnules contenen principalment símbols al·legories marianes. També hi ha un finestral damunt del Cor, en el Cambril i dos en el trasaltar.

Vista lúnules part lateral dreta des del Cor

En una de les lúnules de la dreta apareix el triangle de Déu i pintada la Rosa mística aplicada a la Verge, amb espines de sofriment per a obtenir la bellesa i aroma de la flor, al costat de nombrosos símbols místics, a l'igual que en totes les pintures de l'ermita.

Vista lúnules part lateral dreta des del Cor. La ploma que té a la ma dreta el sant del centre indica que es tracta d'un escriptor, probablement Sant Isidoro de Sevilla.

Part lateral dreta de la volta celestial en el que s'han introduït unes vidrieres més recents per il·luminació.

PINTURES DEL FRONTISPICI

En el frontispici a l'arc d'entrada al Cambril hi ha la Coronació de la Mare de Déu escoltada de cors angèlics. Estan representades les tres persones de la Santíssima Trinitat (Pare, Fill i Esperit Sant). A la dreta de la Verge estan Sant Josep (home de Maria), Sant Joaquim (pare de Maria), Sant Joan Bautista i Sant Esteve i d'altres sants. A la seua esquerra Jael, Judit, Santa Anna (mare de Maria), Santa Isabel (cosina de Maria), Ester i d'altres sants.

Davall està l'escut del poble, sostingut per dos àngels. L'escut actual està mal pintat d'acord amb l'antic. Originàriament, tal com es pot apreciar en alguna foto o postal anterior, l'escut de Catí estava pintat amb cinc barres roges i quatre barres grogues, es a dir, amb una barra roja més que ara i una groga menys. Pot ser sembla rar o en desacord amb l'escut oficial de les barres de la Corona d'Aragó però constatem que així era).

PINTURES DE LA VOLTA CELESTIAL

Part davantera de la volta celestial, la més pròxima al cambril i el presbiteri

De davant a darrere continuació de la foto anterior

Part principal de la volta celestial amb Déu per damunt de tot.

En la volta està pintat Déu sobre un trono celeste rodejat de l'arc de Sant Martí, que representa a Maria SSma, com a símbol i Mare de Misericòrdia. A la dreta de Déu un Corder Pasqual, representació de Jesucrist, sobre un llibre segellat amb set segells i rodejat de vint-i-quatre vells en acció de tribut de culte i oferint les seues corones, tal com relata Sant Joan en l'Apocalipsi.

"Entonces vi, de pie, en medio del trono y de los cuatro Vivientes y de los Ancianos, un Cordero, como degollado; tenía siete cuernos y siete ojos, que son los siete Espíritus de Dios, enviados a toda la tierra. Y se acercó y tomó el libro de la mano derecha del que está sentado en el trono. Cuando lo tomó, los cuatro Vivientes y los veinticuatro Ancianos se postraron delante del Cordero. Tenía cada uno una cítara y copas de oro llenas de perfumes, que son las oraciones de los santos. Y cantan un cántico nuevo diciendo: «Eres digno de tomar el libro y abrir sus sellos porque fuiste degollado y compraste para Dios con tu sangre hombres de toda raza, lengua, pueblo y nación; y has hecho de ellos para nuestro Dios un Reino de Sacerdotes, y reinan sobre la tierra.» Y en la visión oí la voz de una multitud de Ángeles alrededor del trono, de los Vivientes y de los Ancianos. Su número era miríadas de miríadas y millares de millares, y decían con fuerte voz: «Digno es el Cordero degollado de recibir el poder, la riqueza, la sabiduría, la fuerza, el honor, la gloria y la alabanza.» Y toda criatura, del cielo, de la tierra, de debajo de la tierra y del mar, y todo lo que hay en ellos, oí que respondían: «Al que está sentado en el trono y al Cordero, alabanza, honor, gloria y potencia por los siglos de los siglos.» Y los cuatro Vivientes decían: «Amén»; y los Ancianos se postraron para adorar".

Continuació de la foto anterior es pot veure ja a Maria SS.

La Verge (com Immaculada Concepció) està vestida del Sol, coronada per estels i amb la lluna per calcer. Dos angelets li col·loquen sobre el cap una corona de flors (de glòria). També està Moisés amb les taules de la llei, Aarón, Noé amb la barca, Isaïes, Jonàs amb la bal·lena i altres patriarques i profetes de l'Antic Testament, Elies amb l'espasa de foc, David amb l'arpa i en el centre Adán i Eva.

"Entonces se entabló una batalla en el cielo: Miguel y sus Ángeles combatieron con el Dragón. También el Dragón y sus Ángeles combatieron, pero no prevalecieron y no hubo ya en el cielo lugar para ellos. Y fue arrojado el gran Dragón, la Serpiente antigua, el llamado Diablo y Satanás, el seductor del mundo entero; fue arrojado a la tierra y sus Ángeles fueron arrojados con él".. Apocalipsis, 12, 7-9

EL COR

Part de la volta celestial dalt del Cor amb Sant Miquel

"Luego vi a un Ángel (San Miguel) que bajaba del cielo y tenía en su mano la llave del Abismo y una gran cadena. Dominó al Dragón, la Serpiente antigua - que es el Diablo y Satanás - y lo encadenó por mil años".

En la volta que està sobre el Cor està l'arcàngel Sant Miquel lluitant amb el drac de set caps, que simbolitza a Satanàs. A la ma dreta porta una torxa i a la ma esquerra la clau de l'abisme i una cadena per nugar al dragó, expulsant-lo del cel a l'infern.

Any 1745. Jacob, dormint somnia l'escala que va de la Terra al Cel.

Al costat esquerre de la finestra del Cor es veu a Moisès en el monte Horeb o de Sinaí, pastorejant set ovelles (el set és número màgic), contemplant admirat l'esbarzer encès de foc però sense consumir-se. Per ordre de Yahveh, Moisès es descalça de les sandàlies per no xafar la terra sagrada i a la mà porta el bastó de pastor que s'ha convertit en una serp. Moisès rep l'encàrrec d'anar a alliberar als israelites del faraó d'Egipte. (Bíblia, Èxodo-3-1-6. 9-12).

A l'altre costat, s'aprecia la representació del somni de Jacob en Bethel mencionat en la Bíblia (Gènesi, 28, 11-19, una escala de nou graons que va des de la Terra al Cel en la que contínuament pugen i baixen àngels. Per damunt de tot està Yahveh, la Majestat de Déu, i dalt de tot el Cristograma de Jesucrist (JHS) (Jesus Hominum Salvator).

Bethel: Casa del Senyor i Porta del Cel

Inscripcions del Cor: **SANTA- MATER- ISTUD- AGAS- CRUCIFI- FIGE- PLAGAS- CORDI- MEO- VALIDE**

Cor i harmòni. En la vorera del cor hi ha set divisions amb les paraules, Sancta Mater Istud Agas Crucifixi Fice Plagas Cordi Meo Valide

Segons Mossèn Celma en el Cor fabricat de forma de mitja lluna, sobre la barandilla que té set caselles amb set varetes verticals cadascuna, serveis d'atril una àguila (avui desapareguda) fabricada d'un tronc d'un dels cipresos plantats per S. Luís Bertran en el convent de Sant Onofre de València.

En el Cor es veuen pintades les imatges de N^a S^a de la Correa, amb Santa Mònica i Santa Rita. Del Roser amb les santes Caterina de Siena i Santa Rosa de Lima. Del Carmen amb Santa Teresa de Jesús i Santa Magdalena de Pazis. De les Verges amb Santa Clara d'Asís i Santa Rosa de Viterbos i al costat de l'Òrgan, Santa Cecília, patrona de la música. Entre les pilastres apareixen els quatre evangelistes, Sant Mateu, Sant Marc, Sant Lluç i Sant Joan i els ermitans Sant Pau i Sant Antoni i mes avall els dotze sagrats apòstols cadascun amb un text del Credo, compostat per ells mateixos. Hem pogut identificar a Sant Pere, Sant Andreu, Sant Maties (que substituï a Judes Iscariote), Sant Judes Tadeo, Sant Felip, Sant Jaume (Santiago el Major), Santiago el Menor, Sant Tomàs, Sant Joan i Sant Bartolomé. No s'han pogut localitzar, pot ser per haver-se esborrat per la humitat a Sant Mateu, Simón el Cananeu, Sant Lluç i Sant Marc).

Vista des del Cor

Sant Antoni, abat, al costat de la porta d'entrada al cor i enfront de Sant Pau, a l'altre extrem del Cor.

Entrada al Cor, a la porta Santa Elena, emperadriu romana, mare de l'emperador Constantí, amb la relíquia de la Verdadera Santa Creu que va trobar, Santa Isabel (Elisabet) de Portugal (princesa de la Corona d'Aragó i reina consort de Portugal, neta del Rei d'Aragó Jaume I el Conqueridor i Na Violant d'Hongria) i l'Àngel de la Guarda. En el centre, un misteri del Roser amb N^a S^a de la Correa amb Jesús en els seus braços, Santa Mònica rebent un roser i Santa Rita.

Inscripcions: **VITAM- PRESTA- PVRAM- ITER- PARA- TVTVM- UD VIDETES- JESVM- SEMPER- COLLAE- TEMUR**

Una altra perspectiva vista des del Cor

Òrgan del cor que permetia 17 registres. Fou fet malbé durant la guerra civil i substituït per un harmònim. A la dreta de l'òrgan un àngel o arcàngel que ben bé podria ser l'Àngel de la Guarda o Àngel Custodi acompanyat d'un infant. Observar les set caselles amb set varetes verticals cadascuna (set és número màgic) i en el centre de la segona casella de l'esquerre l'esfera on anava una àguila que servia d'atril (avui desapareguda), damunt de la qual encara han quedat les dos potes de l'àguila.

L'harmònim que substituï a l'òrgan que es pot veure en les següents imatges.

Misteris del Roser al Cor. Del Roser amb les santes Caterina de Siena i Santa Rosa de Lima. Del Carmen amb Santa Teresa de Jesús i Santa Magdalena de Pazis. I de les Verges amb Santa Clara d'Asís i Santa Rosa de Viterbos, rebent de la Verge i de Jesús rosers, corones d'espines i de glòria i escapularis.

Segons Mossèn Celma l'òrgan del cor, de 17 registres, presentava una gran sonoritat.

Davall del cor a l'esquerra de la porta d'entrada a l'hostatgeria estaven les cordes de les tres campanes de l'espadanya, una construïda en 1547, l'altra pujada de l'ermita de Santa Anna, l'any 1742 i l'altra es va fer l'any 1743 amb una inscripció en llatí. Cap de les tres campanes són les dos que hi ha actualment en l'espadanya. En la guerra civil de 1936 es van fundir les campanes sent per tant les campanes actuals posteriors a la guerra

L'accés a l'espadanya és a través de la teulada de l'hostatgeria annexa a l'ermita.

Inscripcions: AVE MARIA- STELLA DEI MATER- ALMA- ATQUI- SEMPER VIRGO- FELIX- CAELI PORTA- CAELIS- NOSTRA- BONA- CVOTA- POSCE (algunes inscripcions estan incompletes).

(Veure <http://www.catimenu.com/avellaer.htm>)

<http://www.catimenu.com/pinturesermita.htm>

ELS APOSTOLS

Santiago Mayor (Sant Jaume), patró d'Espanya (25 juliol) amb la Conxa (Vieira) i bastó de peregrí

Sant Pere amb les claus del cel. Molta devoció tenen els catinencs que des de 1321 celebren la Romeria de Catí a Sant Pere de Castellfort.

Sant Andreu amb la Creu en forma de X

Sant Joan, evangelista, el preferit per Jesús

Sant Felip

Sant Judes Tadeo amb la llança.

Sant Maties

Sant Bartolomé

EL CAMBRIL

En ell està situat el presbiteri, el Sagrari del Santíssim, la Marededéu, l'altar i una preciosa cúpula. Antigament el Cambril estava separat de la nau dels fidels per una reixa. Actualment esta reixa es troba en l'església de l'Assumpció de Catí en la Capella dels Montserrat protegint el Retaule de Jacomart.

Sant Tomàs amb una llança.

L'any 2003 la confraria de la Marededéu de l'Avellà va sufragar les despeses d'un nou altar i una nova fornícula per a la Marededéu.

Santiago Alpheo, el Menor amb una eina per batejar tela

Cúpula del presbiteri de l'altar o cambril

En la cúpula hi ha nombroses representacions marianes, estella matutina, porta del cel, arbre de la ciència i de la vida, pou de la sabiduria. Conté set conxes pregrines o vieires.

Santa Llúcia, verge i màrtir advocada dels mals de la vista en la cúpula del cambril. Està també pintada en el Retaule de Jacomart de l'església de l'Assumpció de Catí.

La Verge va aparèixer a una cega i leprosa que anava a l'ermita de Salvassòria per demanar la curació a Santa Llúcia, advocada dels mals de la vista.

Llàntia del sagrari, restaurada recentment (2002) per la Confraria de la Marede Déu de l'Avellà,

Sant Vicent Ferrer, amb l'hàbit de dominicà i l'Ordre de Predicadors, alçant la mà i el dit, postura típica del sant, patró de la Comunitat Valenciana, pintat en la cúpula del Cambril o Presbiteri. Sant Vicent Ferrer va predicar en Catí, l'any 1410. Està també pintat al Retaule de Jacomart de l'església parroquial N^a S^a de l'Assumpció de Catí.

PINTURES DEL TRASALTAR

L'any 1757 va començar a construir-se el trasaltar i el camarín de l'ermita a càrrec dels canterans Blascos de Catí (Joan, Francesc, Vicent i Josep). En aquest lloc es va construir un altar i un retaule. Les pintures foren encarregades al pintor catinenc Francesc Blasco el 1760. Han estat retocades posteriorment sense massa encert. A la volta hi ha representades la Mare de Déu de la Cinta, patrona de Tortosa, capital de la Diòcesi i als murs Sant Ignasi de Loyola i Sant Francesc Xavier. També hi ha representada l'ordre dels set servites i diverses al·legories marianes. Bona part del sòcol és de ceràmica de l'Alcora.

En la volta exterior de la Capella (de 20 palms en quadre) beneïda el diumenge, 6 d'agost, es representa l'entrega de la Santa Cinta al Monjo Major de la Catedral de Tortosa en presència de Sant Pere i Sant Pau. En la porta de la Sagristia a Sant Agustí, que abans estava en un retaule i Sant Acaci Màrtir, general dels deu mil crucificats.

La Mare de Déu de la Cinta, patrona de la Diòcesi i de la ciutat de Tortosa, Sant Pere i Sant Pau, damunt de la Mare de Déu de l'Avellà. La Verge, en presència dels dos apòstols, entrega una Cinta al monjo major de la catedral de Tortosa.

Marededéu de la Cinta, S.Pere i S. Pau

Sant Acaci, màrtir, general dels 10.000 crucificats. Fou torturat amb rames espinoses d'acàcia. Se'l representa, amb una triple corona, la corona d'espines oferida per Jesús Crucificat, símbol del sofriment, la corona de flors oferida per la Verge, símbol de la glòria i l'aureola de santedat. En la ma esquerra sostén la palma del martiri. Es troba enfront de la sagristia dalt de lo que sembla una segona porta de la que escriu Mossèn Celma en la seua història.

Al·legoria de la sang i de la llet, brotant del Crist i de la Verge que nodreixen a Sant Agustí

El motiu d'aquesta pintura barroca, de la que alguns poden escandalitzar-se sorgeix en l'art de la Contrareforma, i està extret d'un passatge de Sant Agustí que expressa el seu amor a Crist i a Maria, fonts de tota la seua doctrina. Escriu Sant Agustí: "Posat entre els dos, no sé on decantar-me: ací em nodreixo de la sang de Crist, ací de la llet de la Verge". En la pintura espanyola, Murillo representa el mateix assumpte utilitzant una composició de Van Dyck (Museu del Prado). Sant Agustí, fundador de l'ordre del seu nom, apareix amb el vestit, la mitra i el bàcul com a Bisbe d'Hipona.

El quadre està pintat damunt de la porta de la sagristia. Al Museu del Prado hi ha altres quadres similars a este.

Segons Mossèn Celma en la sagristia hi havia una creu de cristall per a les processions (avui en dia desapareguda) i estava molt ben sortida amb una custòdia de plata sobredaurat, un portapau i un reliquiari amb relíquia d'una de les onze mil verges i màrtirs, tres calzes i caselles de tots els colors, algunes triplicades, dalmàtiques de Damasc, capa de ras, pal·li de princesa i frontals de tots els colors. Destaca els 23 vestits tots diferents de la Marededéu entre els que destaca els donats el 7 de setembre de 1749 per la Excma. S^a D^a Maria Helena de Lanuza, marquesa de Dos Aguas i comtessa d'Albatera, brodat amb fil de plata en camp blau.

Trasaltar (Germans Blasco).

L'Ordre dels set servites (o servents de Maria) era una ordre mendicant fundada al segle XIII en Florència, per set joves florentins (Buonfiglio dei Monaldi (BONFILIUS), Giovanni di Buonagiunta (BONAJUCTA), Bartolomeo degli Amidei (AMIDEUS), Ricovero dei Lippi Ugguccioni (HUGO), Benedetto dell Antella (MANETO), Gherardino di Sostegno (SOSTENEO) y Alesio di Fa1conieri (ALEXIO), renunciant a les riqueses terrenals estava dedicada per complet a la veneració de Jesús i de Maria. Compta la tradició que el dia 15 d'abril de 1240 se'ls va aparèixer la Verge ordenant-los adoptar l'hàbit negre i les enseyances de la regla de Sant Agustí.

Els set fundadors de l'Ordre dels servites (o servents).

Santa Caterina d'Alexandria (Santa Catalina), patrona dels escolars i estudiants i el Descendiment de Jesús de la Creu (Mt 27,57-61); (Mc 15,42-47); (Lc 23,50-56) i (Jn 19,38-42).

Santa Gertrudis, escriptora i mística benedictina, gran devota del Cor de Jesús, patrona de les índies, amb el cetre de castedat i virginitat.

Santa Llúcia (Lucia), verge i màrtir, advocada contra malalties de la vista que es venera a l'ermita de Salvassòria, on anava la velleta a la que s'apareguè la Maredeu de l'Avellà i la Crucifixió de Jesús al Calvari davant de la seua mare, la Verge, Sant Joan i Maria Magdalena.

Dalt: Santa Gertrudis, verge, monja benedictina cisterniense- Davall: Santa Úrsula, verge i màrtir.

Santa Bàrbara, advocada contra llamps i tronades i l'encontre de Jesús amb la Verge, camí de la Crucifixió.

Santa Àgata (Àgueda), màrtir (la van martiritzar tallant-li els pits), patrona de les dones i davall, la fugida de la Sagrada Família a Egipte (Mateo, 2, 13-15).

Santa Apolònia, màrtir, amb unes tenalles amb les que li van arrancar les dents (advocada contra les malalties dentals i patrona dels dentistes) i la Presentació de Jesús al Temple de Jerusalem

Davall, Sant Ignasi de Loiola, fundador de la Companyia de Jesús (1540) i dalt Sant Francesc de Borgia, comissari general jesuïta i anomenat general de la Companyia de Jesús (1565).

San Juan Nepomuceno, màrtir per guardar el secret de confessió.

sobreeixint del seu centre una creu amb l'anagrama de crist (INRI). El segon travessat per una espasa coronat per un ramell de flors de Lys. Li surten dels dos costats dues ales que simbolitzen lo volàtil de la matèria. En la seua part central s'aprecia una cara d'adolescent. Tot el conjunt rodejat de grups de querubins en número de set i grups de tres.

El sant és Sant Francesc de Sales, patró de periodistes i escriptors.

Santa Juliana Falconeri. Neboda d'Alexis Falconeri, fundador de l'Ordre dels Servites. Va fundar en 1305 l'Ordre Religiosa de les Dones.

En el cambril interior en la cúpula es poden observar clarament un parell de cors sagnants, relíquies de la Passió de Crist, tancats en una sanefa de foc, el primer rodejat d'una corona d'espines

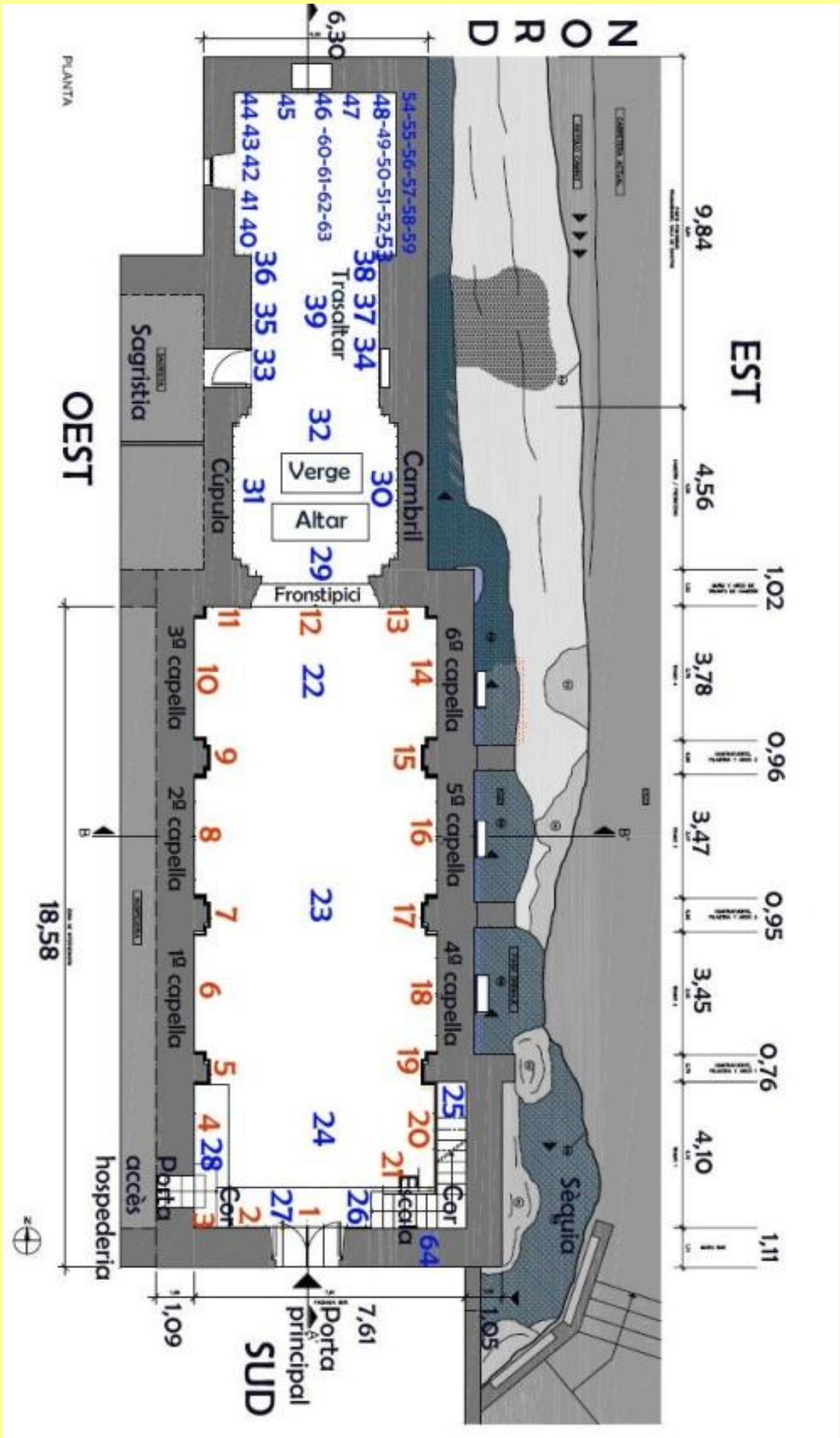
Part de darrere del trasaltar (quart tram de l'ermita). Text: "Ave Maria Misericordiae fontis de Vella".

"Deu vos salve Maria de la Misericòrdia de la Font de l'Avellà." La data és de 15-08-1761

"Filiis Doloris Mei vestem recipite servi" DIE XV AUGUSTI MDCCLXI

A l'esquerra es pot apreciar a Sant Felip Benici, escollit general de l'Ordre dels Servites el 5 de juny de 1267. Un querubí li fa entrega del cetre papal a la mort de Clement IV en 1271. Felip Benici va fugir dient de que no es trobava digne de ser papa. Fou canonitzat en 1671, sent el primer servita en ser canonitzat. A la dreta Sant Peregrinus Latosius, destacat component de l'Ordre dels Servites i col-laborador de Felip Benici, canonitzat en 1721. La Vidriera és de Valldeperes.

PLÀNOL PINTURES

- 1: Porta principal d'entrada- Dades façana: 1733- 1737.
- 2: Sant Judes Tadeo, apòstol.
- 3: Corda campana . Data: 1742- Porta accés hostatgeria.
- 4: Santiago Alpheo, el Menor, apòstol. Lúnula 1 (mitja lluna): Jesús, la Verge, llengües de foc, Santo Domingo, Sant Francesc d'Asís.
- 5: Sant Tomàs, apòstol.
- 6: Adoració Reis, Presentació Jesús al temple, Sant Pio V, Sant Ferran. Lúnula 2: Santo Domingo mamant del pit de la Verge.
- 7: Sant Felip, Sant Felip apòstol.
- 8: Naixement Jesús, Circumcisió, Sant Francesc d'Asís, Sant Antoni Pàdua. Lúnula 3: Sant Ildefons, arquebisbe de Toledo rebent una casulla de la Verge.
- 9: Santiago el Major (Sant Jaume).
- 10: Anunciació, Visita Maria a Santa Isabel, Sant Domènec Guzmán, Sant Tomàs Aquino. Lúnula 4: 1ª Romeria poble Catí a L'Avellà (7 abril 1545).
- 11: Sant Pere, amb les claus del cel.
- 12: Frontispici: Coronació Marededéu. Escut de Catí.
- 13: Sant Andreu, apòstol.
- 14: Capella esborrada per la humitat. Finestra. Rosa Mística. Confessionari.
- 15: Sant Joan, apòstol.
- 16: Capella esborrada. Sant Pere Armengol, Sant Fèlix Caputxino.
- 17: Sant Bartolomé, apòstol.
- 18: Capella restaurada: Resurrecció, Bodes de Canà, Sant Felip Neri, Sant Josep Calasanc
- 19: Esborrat (Sant Antoni).
- 20: Apòstol (esborrat). Sant Mateu. Pica aigua beneïda. Almoines (caixa i escolanet).
- 21: Sant Maties, apòstol.
- 22: Volta Celestial, el Cel (Déu damunt l'Arc de Sant Martí).
- 23: La Verge vestida de Sol amb la Lluna per calcer.
- 24: Sant Miquel lluitant contra el dragó. L'Infern.
- 25: Entrada al Cor. Santa Elena i Santa Isabel. Misteris del Roser. L'Àngel de la Guarda. Harmònim.
- 26: Misteris del Roser. Moisès en el Sinaí rebent la comunicació de Déu.
- 27: Misteris del Roser. Somni de Jacob. Vidriera de Valldeperes.
- 28: L'Àngel de la guarda. L'òrgan. Santa Cecília. Sant Pau. Lúnula 1: La Verge, Jesús, Sant Domènec Guzmán, Sant Francesc d'Asís.
- 29: Cúpula del Cambril. Sant Llúcia. Creu.
- 30: Cúpula del Cambril- 7 conxes de peregrí- Arbre de la ciència. Pou de la vida. Estella matutina. Llàntia.
- 31: Cúpula: Sant Vicent Ferrer, vestit de dominicà i predicador i un altre dominicà (Sant Domingo de Guzmán).
- 32: La Verge de la Cinta, Sant Pere, Sant Pau, monjo major catedral Tortosa.
- 33: Sant Agustí (sang de Crist, llet Verge). Porta sagristia.
- 34: Sant Acaci, màrtir. Armari.
- 35: Sant Ludovicus E. Gonzaga. Sant Francesc Xalerius.
- 36: Sant Francesc de Sales.
- 37: Sant Joan Nepomuceno.
- 38: Sant Ignasi de Loiola.
- 39: Dos relíquies, cors de Crist sagnants i amb ales.
- 40: Il·legible (Sant Francesc Xavier ??).
- 41: Santa Juliana Falconeri- Finestra.
- 42: Santa Catalina- El descendiment de la Creu.
- 43: Santa Llúcia- Crucifixió.
- 44: Philipus Benitius (Felipe Benicio), propagador de l'Orde dels Servites.
- 45: Santa Bàrbara- Encontre Jesús amb la Verge (portant la Creu).
- 46: Crucifixió. Vidriera de Valldeperes.
- 47: Santa Apolònia- Jesús en el temple.
- 48: Peregrinus Latosius.
- 49: Santa Àgata- Fugida a Egipte.
- 50: Santa Gertrudis. Santa Úrsula, verges i màrtirs.
- 51: Ianne Bounagiunta (Juan).
- 52: Alexius (Alexis Falconieri).
- 53: Amideus (Amadeo).

54: Ricovere Ugccione (Hugo).

55: Bonfilius (Bonfilio Monaldo).

56: Manetius (Manetto de la Antella).

57: Osttieneus (Sostenio Sogteni).

58: Sant Francesc Borgia.

59: Els Set Dolors de la Verge.

60: Maria SS demanant gràcia.

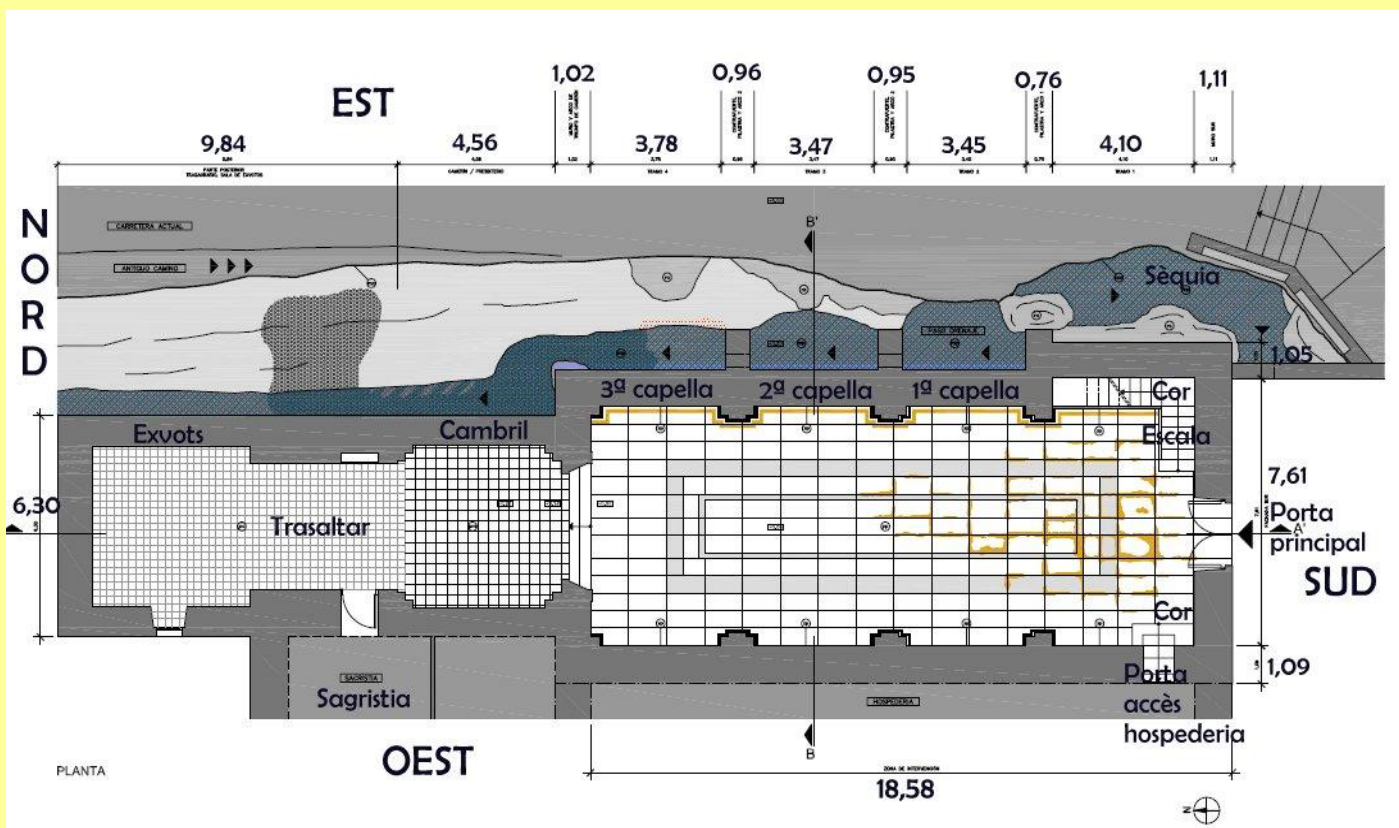
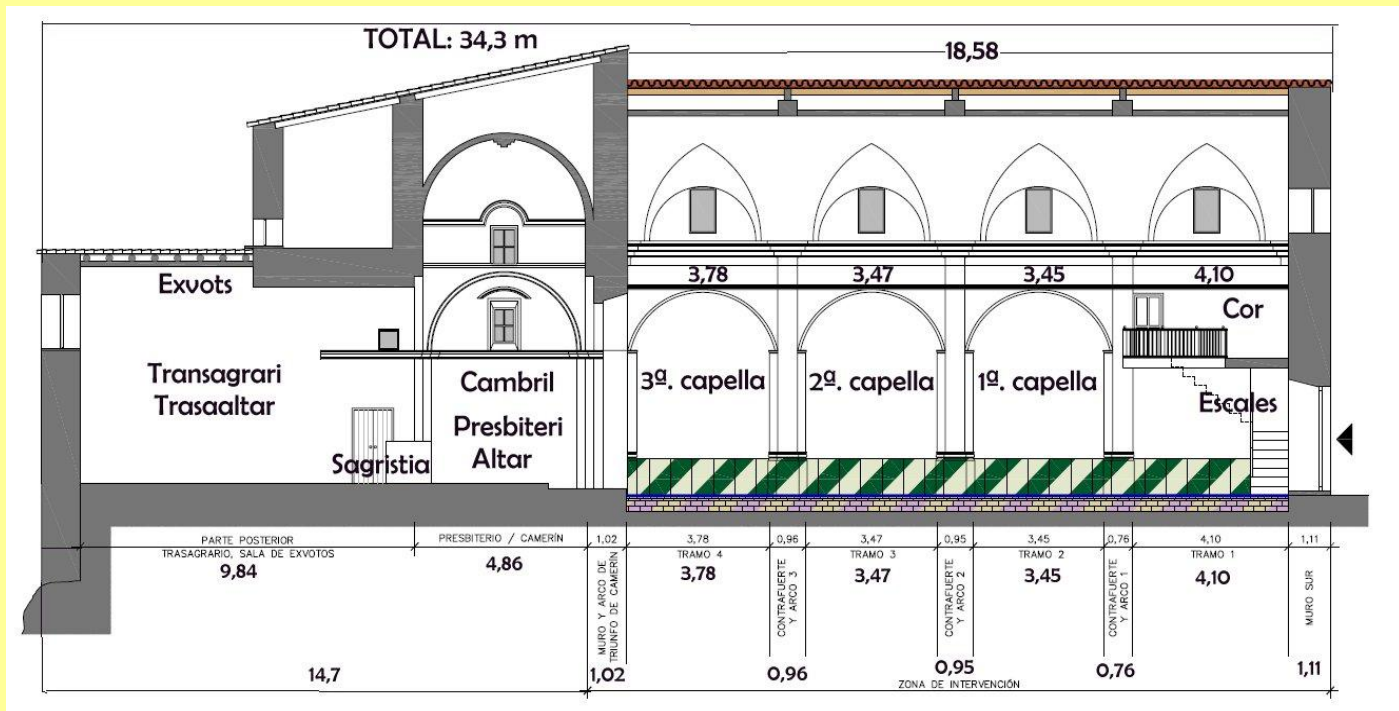
61: Peanya Verge.

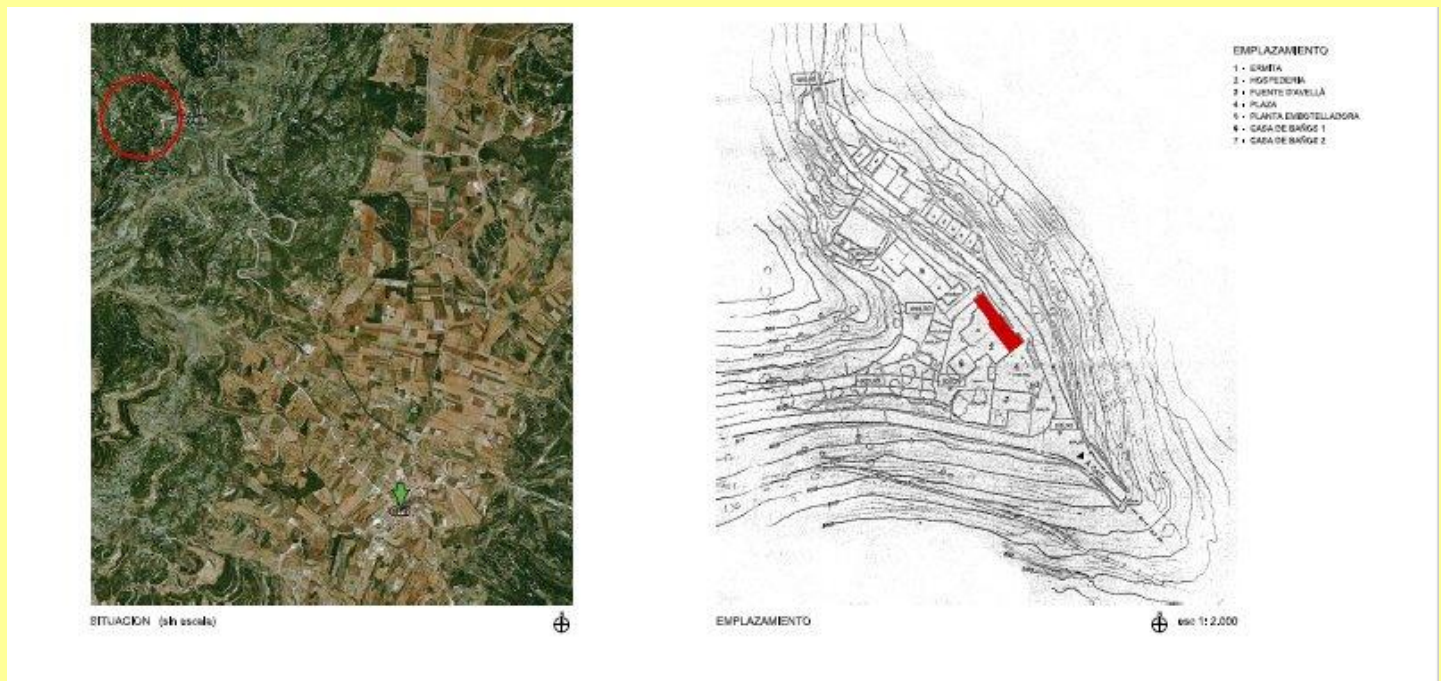
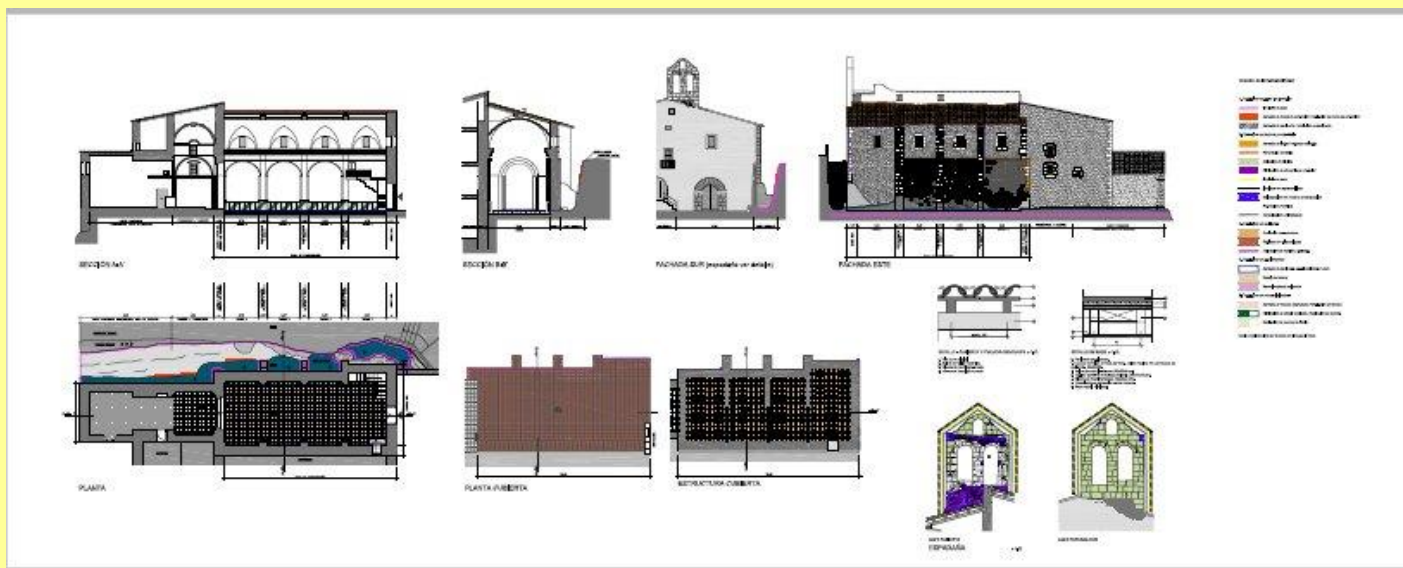
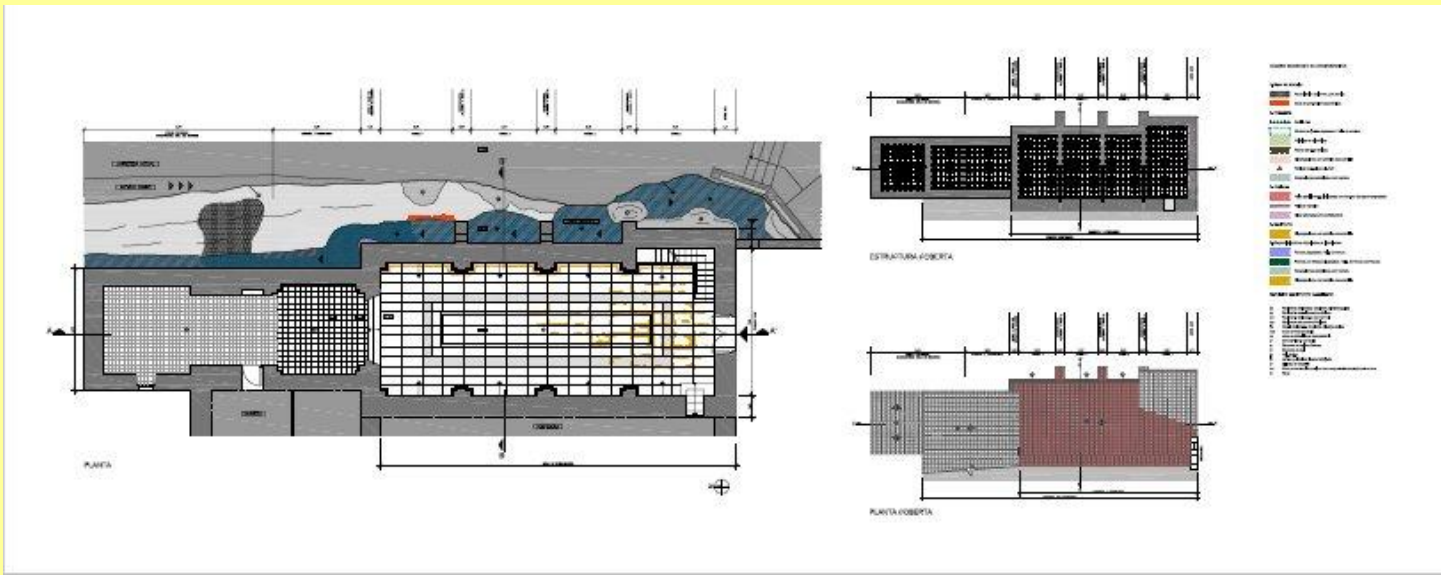
62: Exposició restauració Verge (antiguament exvots).

63: Jesús amb la Creu.

64: Espadanya (3 forats, 2 campanes).

PLÀNOLS (PULSA EN CADA IMATGE PER AMPLIAR)

19.- LA VERGE DE L'AVELLÀ

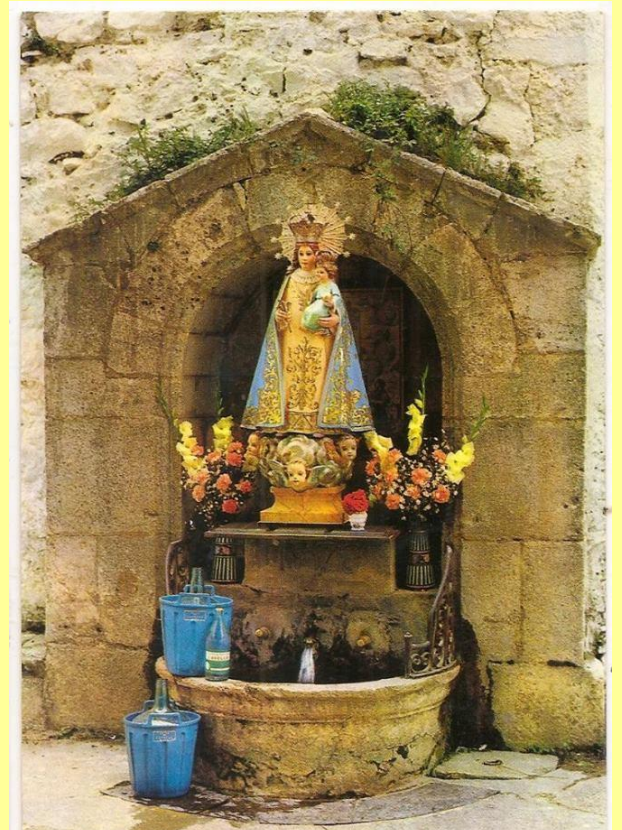
La majoria d'aspectes històrics ja s'han tractat en pàgines anteriors. Afegiré algunes fotografies i comentaris sobre la Verge de L'Avellà.

De la Verge anterior al segle XX tant sols disposem d'alguns dibuixos de Mossèn Verdu i Mossèn Celma. No sabem amb tota exactitud el seu aspecte. Seria una imatge molt antiga, probablement gòtica del segle XVI. Esta podria ser una fotografia de la Verge anterior a 1936 en que fou destrossada i reduïda a cendra amb la Guerra Civil.

La Verge esculpida després de la Guerra Civil d'Eulogio Valladolid amb la corona i ramillets d'assutzenes de Calvo

Talla de la Verge abans darrera restauració

La Verge de l'Avellà de l'església de Catí amb la nova mantellina de blonda

Donatiu particular (Saturnino Octavio)

Estàndard o guió de la MaredeDéu de L'Avellà

GOIGS

DE LA SACRATÍSSIMA VERGE MARIA DE LA MISERICORDIA, DE LA FONT DE L'AVELLÀ, EN LO TERME DE CATÍ, REGNE DE VALENCIA

Per ser Font de viva vena
Que la nostra set sacia.
Vos lloám a boca plena
En la Font de l'Avellà.

De les eternes montanyes
Volgué lo roll devallar.
Per haverse d'encarnar
En vostres verges entranyes.
Tant dolça, fresca y amena
L'alt Paranimf Vos trobá,
Que us lloám ab boca plena
En la Font de l'Avellà.

Font perfecta i sagellada
Sens mácula criminal
Restá la Nit de Nadal.
Donant l'aigua immaculada.
Féu la nit clara i serena
L'aigua que de Vos brollá,
Per có us lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

Per matar la set nociva
De la infel gentilitat,
Vostre Fill han adorat
Tres Reis ab set de fé viva.
Y puix per Vos s'ens ordena
L'augment del gremi cristiá,
Vos lloám ab boca plena

En la Font de l'Avellà.

Lo roll de l'aigua de vida
Volen tapar los Jueus
Ab mort i turments molt greus
Per tret fort, y dur sens mida.
Més la pedra, cals y arena
Resucitant penetrá,
Perque us lloém ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

L'aigua dolça de clemencia
Brollá fora de recéls,
Fins a putjar dalt als Cels
Ab propia força i potencia.
Havent romput la cadena
Que los Pares Sants lligá,
I ací os lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

Llevant tota l'amargura
De Vos Font clara triumfant,
Enviá l'Espirit Sant,
Que les aigues de Fé apura.
Dels Deixebles, que la pena
Enterboli, i trastorná;
Per có us lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

Havent nostra set ja morta,
I curai los crims i mals,

A los Regnes Celestials
Vos tresllada qui os conforta.
Doncs guardau que nons ofena
Satanás infel tirá.
I ací os lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

A una cegueta molt vella
Vista clara li doneu,
Llavantse, com li hu dieu,
En aquesta aigua tant fresca.
Hermita el poble féu bella
Aon sempre Vos honrará.
Per có us lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

Misericordiosa Mare,
Devot Catí us ha segut,
I alcança pluja i salut
Pà que en vostra amor s'empare.
Gracia, i goig en tota pena,
Sempre en Vos hi trobará.
Per có us lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

TORNADA
Doncs feu, Verge sens esmena,
Que vejám l'alt goig d'allà
Los que us lloám ab veu plena
En la Font de l'Avellà.

V. DIGNARE ME LAUDARE TE, VIRGO SACRATA

R. DA MIHI VIRTUTEM CONTRA HOSTES TUOS

OREMUS

Deus, cujus misericordiae non est numerus, et bonitatis infinitus est thesaurus, piissimae majestati tuae pro collatis donis gratias agimus, tuam semper clementiam exorantes; ut qui petentibus postulata concedis, eosdem non deserens, ad praemia futura disponas. Per Dominum...

GOZOS

A NUESTRA SEÑORA DE LA FUENTE DE LA VELLÀ , SITA
en el Termino de la Villa Real de Catì , Obispado de Tortosa,
en el Reyno de Valencia.

Pues en vuestra mano està
patente el bien, y escòdido,
amparad al afligido.
ò Virgen de la Vellà.

En vuestro Templo, Señora,
si con Dios tiene discordia,
halla la Misericordia
el Christiano que os adora.
O què cierta la tendrá,
si à Vos llega compungido !
amparad , &c.

Ay una fuente eminente,
medicina a todo mal;
por Vos , Reyna Celestial,
logra salud el doliente:
y así el que os invocará
se hallará favorecido;
amparad , &c.

En la Fuente muy hermosa
apareciste à una Anciana,
que dexaste buena , y sana,
hallada ciega , y leprosa:
de la salud el Mannà
en vuestra Fuente ha llovido;

V. Ora pro nobis Sancta Deigenitrix.

amparad , &c.

Curando nos dà à entender
à ciegos su gran virtud,
pues concedéis la salud
hasta al que no os puede vèr:
luz dàis al ciego , que està
entre tinieblas metido;
amparad , &c.

Si à Vos os llega à invocar
algun tullido , Señora,
à buena luz , clara Aurora,
le imbiais à passar:
con que por sus pies se vè
fano el que estuvo tullido;
amparad , &c.

En vuestro sacro deporte,
y en vuestro desierto santo,
del pecador el quebranto
halla en vos, del Cielo el norte:
Indulgencia logrará
si confieffa arrepentido;
amparad , &c.

De sangre la enfermedad
mas fiera cura por vos,

R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS.

Concede nos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis , & corporis sanitate
gaudere, & gloriosa Beatæ Mariæ semper Virginis intercessione à præfenti liberari tristi-
tia , & æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

què en vos, Virgen, puso Dios
del bien la seguridad:
todos encuentran acà
favor al menor gemido;
amparad , &c.

Catì devoto os invoca
Madre de Misericordia,
para quitar la discordia,
que la indignacion provoca:
llovía , y consuelo tendrá
quando os venera rendido;
amparad , &c.

Por vuestros inmensos Gozos
os suplicamos , Señora,
que el devoto, que os implora
logre los eternos gozos:
dichoso , y feliz ferà,
de tal favor protegido;
amparad , &c.

TORNADA.

Pues en vuestra mano està
patente el bien , y escondido,
amparad al afligido,
ò Virgen de la Vellà.

GOZOS A NUESTRA SEÑORA DE MISERICORDIA,
DE LA FUENTE DEL AVELLÁ,
venerada en su Ermita, término de la villa de Catí, obispado de Tortosa,
reino de Valencia.

Pues en vuestra mano está patente el bien y escondido; amparad al afligido, ¡ó Virgen del Avellá!

En vuestro templo, Señora, si con Dios tiene discordia, halla la misericordia el cristiano que os adora: ¡ó qué cierta la tendrá si á vos llega compungido! amparad, &c.

Hay una fuente eminente, medicina á todo mal; por vos, Reina celestial, logra salud el doliente: y así el que os invocará se hallará favorecido; amparad, &c.

En la fuente muy hermosa apareciste á una anciana, que dejaste buena y sana, hallada ciega y leprosa: de la salud el maná

en vuestra fuente ha llovido; amparad, &c.

Curando nos dá á entender á ciegos su gran virtud, pues concedéis la salud hasta el que no os puede ver: luz dais al ciego que está entre tinieblas metido; amparad, &c.

Si á vos os llega á invocar algun tullido, Señora, á buena luz, clara Aurora, lo enviáis á pasear: con que por sus pies se va sano el que estaba tullido; amparad, &c.

En vuestro sacro deporte, y en vuestro desierto santo, del pecador el quebranto halla en vos del cielo el norte: indulgencia logrará si confiesa arrepentido; amparad, &c.

De sangre la enfermedad

mas fiero cura por vos, que en vos, Virgen, puso Dios del bien la seguridad: todos encuentran acá favor al menor gemido; amparad, &c.

Catí, devoto os invoca, Madre de Misericordia, para quitar la discordia que la indignacion provoca: lluvia y consuelo tendrá cuando os venera rendido; amparad, &c.

Por vuestros inmensos gozos os suplicamos, Señora, que el devoto que os implora logre los eternos gozos: dichoso y feliz será de tal favor protegido; amparad, &c.

Pues en vuestra mano está patente el bien y escondido; amparad al afligido, ¡ó Virgen del Avellá!

Oratio. Ora pro nobis Sancta Dei Genitrix.

Response. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS.

Concede nos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis et corporis sanitate gaudere, et gloriosa Beatæ Mariæ semper Virginis intercessione à presenti liberari tristitia, et æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum. *Requiescat in pace.* Amen.

VALENCIA: IMPRENTA DE LABORDA.

GOZOS A NTRA. SRA. DE LA FUENTE DEL AVELLÁ

que se venera en el término de Cati en el
Reino de Valencia.

Pues en vuestra mano está
patente el bien, y escondido:
Amparad al afligido
ó Virgen del Avellá.

En vuestro templo, Señora,
si con Dios tiene discordia,
halla la misericordia
el cristiano que á vos honra.
O que cierta la tendrá
si á vos llega compungido! etc.

Hay una fuente eminente,
medicina á todo mal;
por vos Reyna celestial
logra salud el doliente;
y así el que os invocará
se hallará favorecido; etc.

En la fuente muy hermosa
apareciste á una anciana,
que dejaste buena y sana,
hallada ciega y leprosa;
de la salud el Manná
en vuestra fuente ha llovido. etc.

Curando nos da á entender
á ciegos su gran virtud,
pues concedéis la salud
hasta al que no os puede ver:
luz dais al ciego que está
entre tinieblas metido: etc.

Si á vos os llega á invocar
algun tullido, Señora,
á buena luz, clara aurora,
le haceis ya sin pena andar;
con que por sus pies se vá
sano el que estuvo tullido. etc.

En vuestro sacro deporte,
y en vuestro desierto santo,
del pecador el quebranto
halla en vos del cielo el norte:
Indulgencia logrará,
si confiesa arrepentido. etc.

De sangre la enfermedad
mas fiero cura por vos,
que en vos, Virgen, puso Dios

del bien la seguridad;
todos encuentran acá
favor al menor gemido. etc.

Cati devoto os invoca
Madre de misericordia
para quitar la discordia,
que la indignación provoca;
lluvia y consuelo tendrá,
cuando os venera rendido. etc.

Por vuestros inmensos gozos
os suplicamos, Señora,
que el devoto que os implora
logre los eternos gozos;
dichoso y feliz será
de tal favor protegido. etc.

Pues en vuestra mano está
patente el bien y escondido:
Amparad al afligido
ó Virgen del Avellá.

Ora pronobis sancta Dei Genitrix.

Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS.

Concede nos famulos tuos, quæsemus Domine Deus, perpetua mentis et corporis sanitate gaudere, et gloriosa Beatæ Mariæ semper Virginis intercessionem, à presenti liberari tristitia, et æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

GOZOS A NTRA. SRA. DE LA FUENTE DEL AVELLÁ

Que se venera en el término de Catí, en el Reino de Valencia.

Pues en vuestra mano está
patente el bien, y escondido:
Amparad al afligido
¡ oh Virgen del Avellá !

En vuestro templo, Señora,
si con Dios tiene discordia,
halla la misericordia
el cristiano que a Vos honra.
¡ Oh que cierta la tendrá
si a Vos llega compungido!
Amparad...

Hay una fuente eminente,
medicina a todo mal;
por Vos Reina celestial
logra salud el doliente;
y así el que os invocará
se hallará favorecido.
Amparad...

En la fuente muy hermosa
apareciste a una anciana,
que dejaste buena y sana,
hallada ciega y leprosa;
de la salud el Manná
en vuestra fuente ha llovido.
Amparad...

Ψ. Ruega por nosotros, Santa Madre de Dios. R. Para que seamos dignos de las promesas de Jesucristo. OREMOS Suplicámošte, Señor Dios, nos concedas a tus siervos, la gracia de gozar de una perpétua salud de alma y cuerpo; y por la gloriosa intercesión de la bienaventurada siempre Virgen María, haz que seamos librados de la tristeza presente y que gocemos de la eterna alegría.

Por Jesucristo, Señor nuestro. Amén.

Text copiat d'uns Goigs impresos a - Imp. Molas, 3 - sense lloc ni data. Corresponer, però, a BARCELONA, darreries del s. XIX i a l'impremta de V. Berdés. La xilografia és d'uns Goigs de N. Sa. de l'Avellá, impresos a : VALENCIA Imprenta de Laborda. Aquest text - corregit i augmentat amb les dues darreres estrofes - és el mateix que fou repetidament: imprès ja al s. XVIII i al que es li llevà ja al s. XIX a questa estrofa: Afirman dosos varones que de vuestra fuente el agua como en ella el bien se fragua, cura de los lamparones. - De la salud el manà en vuestra fuente ha llovido.

Amb llicència eclesiàstica. Any 1978.

Curando, nos da a entender,
a ciegos, su gran virtud,
pues concedéis la salud
hasta al que no os puede ver;
luz dais al ciego que está
entre tinieblas metido.
Amparad...

Si a Vos os llega a invocar
algún tullido, Señora,
a buena luz, clara aurora,
le hacéis ya sin pena andar;
con que con sus pies se va
sano el que estuvo tullido.
Amparad...

En vuestro sacro deporte
y en vuestro desierto santo,
del pecador el quebranto
halla en Vos del Cielo el norte;
indulgencia logrará,
si confiesa arrepentido.
Amparad...

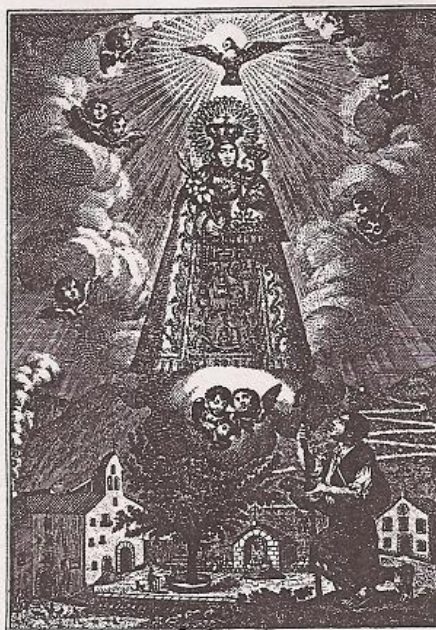
De sangre la enfermedad
mas fiera cura por Vos,
que en Vos, Virgen, puso Dios
del bien la seguridad;
todos encuentran acá
favor al menor gemido.
Amparad...

Catí devoto os invoca,
Madre de Misericordia,
para quitar la discordia
que la indignación provoca;
lluvia y consuelo tendrá,
cuando os venera rendido.
Amparad...

Por vuestros inmensos gozos
os suplicamos, Señora,
que el devoto que os implora
logre los eternos gozos;
dichoso y feliz será
de tal favor protegido.
Amparad...

Pues en vuestra mano está
patente el bien y escondido:
Amparad al afligido
¡ oh Virgen del Avellá !

GOIGS DE LA SACRATISSIMA
VERGE MARIA DE LA MISERICORDIA
DE LA FONT DE L'AVELLÀ, en lo terme de Catí, Regne de València.

Per ser Font de viva vena
que la nostra set sacià:
Vos lloam a boca plena
en la Font de l'Avellà.

De les eternes montanyes
volgué lo Roll devallar,
per haver-se d'encarnar
en vostres verges entranyes.
Tan dolça, fresca i amena
l'alt Paranimí vos trobà,
que us lloam amb boca plena
en la Font de l'Avellà.

Font perfecta i sagellada
sens màcula criminal
restà la Nit de Nadal,
donant l'Aigua inmaculada.
Feu la nit clara i serena
l'Aigua que de Vós brollà,
per ço us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Per matar la set nociva
de la infel gentilitat,
vostre Fill han adorat
tres Reis amb set de fe viva.
I puix per Vós s'ens ordena
l'augment del gremi cristià,
vos lloam amb boca plena
en la Font de l'Avellà.

V. Permeteu, Verge sagrada, que canti les vostres lloances. R. Enfortiu-me contra els enemics vostres. PREGUEM O Déu de misericòrdia incommensurable, i de bondat infinita, donem gràcies a la vostra piadosíssima majestat pels beneficis atorgats, pregant sempre a la vostra clemència que així com concediu als qui us preguen allò que us demanen, sense abandonar-los, els prepareu a rebre els futurs premis. Per Jesucrist, Senyor nostre. Amén.

Text antic i anònim, copiat d'uns GOIGS impresos a - Imp. Lorenzo García. Albocàcer - sense data. Probablement les dues darreres estrofes han estat afegides a uns goigs primitius. La imatge reproduceix un antic gravat al coure. Amb llicència eclesiàstica. Any 1978.

Lo Roll de l'aigua de vida
volen tapar los Jueus
amb mort i turments molt greus
per tret fort, i dur sens mida.
Mes la pedra, cal, i arena
resuscitant penetrà,
perquè us lloem amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

L'Aigua dolça de clemència
brollà fora de recels,
fins a pujar dalt als Cels
amb pròpia força i potència.
Havent romput la cadena
que los Parcs Sants lligà,
i ací us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Llevant tota l'amargura
de Vós, Font clara triuphant,
envià l'Espirit Sant
que les aigües de Fe apura
dels Deixebles, que la pena
enterbolí, i trastornà,
Per ço us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Havent nostra set ja morta,
i curat los crims i mals,
a los Regnes Celestials
vos trasllada qui us conforta.
Doncs guardau que no ens ofena
Satanàs infel tirà,
i ací us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

A una cegüeta molt vella
vista clara li doneu,
llavant-se, com li hu dieu,
en aquesta aigua tan fresca.
Ermita el poble feu bella
aon sempre vos honrarà.
Per ço us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Misericordiosa Mare,
devot Catí us ha segut,
i alcança plutja i salut
pà que en vostra amor s'empare.
Gràcia, i goig en tota pena,
sempre en Vós hi trobarà.
Per ço us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Doncs feu Verge sense esmena,
que vejam l'alt goig d'allà
los que us lloam amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

GOZOS EN HONOR
DE
NUESTRA SEÑORA DE L'AVELLÁ

Pues en vuestra mano está
auxiliar al desvalido:
*Amparad al afligido,
Oh Virgen de l'Avellá.*

En vuestro templo, Señora,
vuestra imagen venerada
es la prenda regalada
del cristiano que os implora.
En ella siempre hallará
el consuelo apetecido.
Amparad...

Frente a la iglesia una fuente
de agua riquísima y pura,
es fama que siempre cura
la enfermedad del paciente.
Mejor salud obtendrá
si os invoca arrepentido.
Amparad...

Junto a la fuente una anciana
que estaba ciega y leprosa,
con el agua milagrosa
la dejasteis buena y sana.

Rendidas gracias os da
por el favor recibido.
Amparad...

Corre a Catí emocionada
a contar la maravilla,
y queda toda la villa
conmovida y asombrada.
Y el pueblo a la fuente va,
exclamando agradecido:
Amparad...

Un Te Deum el pueblo canta
entonado por el Cura,
y una Salve, con ternura,
brota de cada garganta.
El pueblo diciendo está,
a vuestras plantas rendido:
Amparad...

Y Catí, en su fe sencilla,
le dedica reverente,

cerca de la misma fuente,
una devota capilla.
Y la capilla será
de vuestra imagen el nido.
Amparad...

Quando terrible sequía
todo lo seca o marchita,
el pueblo sube a la ermita
en devota romería.
Presto la lluvia dirá
que este grito habéis oído:
Amparad...

Remedio de nuestros males,
Madre de Misericordia,
centro de unión y concordia
de los míseros mortales.
Dichoso siempre será
el que os invoca rendido.
Amparad...

Pues en vuestra mano está
auxiliar al desvalido:
*Amparad al afligido
Oh Virgen de l'Avellá.*

Y. Ruega por nosotros, Santa Madre de Dios.

R. Para que seamos dignos de las promesas de Jesucristo.

O R E M O S

Te pedimos Señor, que nosotros tus siervos, gocemos siempre de salud de alma y cuerpo; y por la intercesión de Santa María, la Virgen; libranos de las tristezas de este mundo y concédenos las alegrías del Cielo. Por Jesucristo, Señor nuestro. Amén.

Dibuix de la imatge i del santuari per Ricard Vives i Sabaté.

ESTRIBILLO

**Pues en vuestra mano está
auxiliar al desvalido,
amparad al afligido
Oh, Virgen de L'Avellà.**

En vuestro templo Señora
vuestra imagen venerada
es la prenda regalada
del cristiano que os implora.
En ella siempre hallará
el consuelo apetecido.

Amparad....

Pues

Amparad...

Frente a la Iglesia una fuente
de agua riquísima y pura
es fama que siempre cura
la enfermedad del paciente.
Mejor salud obtendrá
si os invoca arrepentido.

Amparad....

Pues

Amparad..

Junto a la fuente una anciana,
que estaba ciega y leprosa.
Con el agua milagrosa
la dejasteis buena y sana.
Rendidas gracias os da
por el favor recibido.

Amparad....

Pues

Amparad..

Corre a Catí emocionada
a contar la maravilla,
y queda toda la villa
conmovida y asombrada.
Y el pueblo a la fuente va,
exclamando agradecido:

Amparad....

Pues

Amparad...

Un tedeum el pueblo canta
entonado por el Cura
y una salve con ternura
brota de cada garganta.
El pueblo diciendo está,
a vuestras plantas rendido:

Amparad....

Pues

Amparad...

Y Catí en su fe sencilla,
le dedica reverente
cerca de la misma fuente
una devota capilla.
Y la capilla será
de vuestra imagen el nido

Amparad....

Pues

Amparad..

Cuando terrible sequía

todo lo seca o marchita.

El pueblo sube a la ermita

en devota romería.

Pronto la lluvia dirá

que este rito habéis oído.

Amparad....

Pues

Amparad...

Remedio de nuestros males,

Madre de Misericordia.

Centro de unión y concordia

de los míseros mortales.

Dichoso siempre será

el que os invoque rendido.

Amparad....

Pues

Amparad...

Per ser Font de viva vena,

que nostra set sacià.

vos lloem amb boca plena

en la Font de L'Avellà

De les eternes muntanyes

volgué lo roll davallar,

per haver-se d'encarnar

en vostres verges entranyes.

Tant dolça, fresca i amena

l'Alt Paranimf vos trobà

que us lloem amb boca plena

en la Font de L'Avellà.

Font perfecta i flagel·lada

sens màcula criminal

restà la nit de Nadal,

donant l'aigua immaculada.

Feu la nit clara i serena

l'aigua que de Vos brollà

per açò us lloem amb veu plena

en la Font de l'Avellà

Per matar la set nociva

de la infidel gentilitat

vostre Fill han adorat

tres Reis amb set de fe viva.

I puix per vos sens ordenà

l'augment del gremi cristià

vos lloem amb boca plena

en la Font de l'Avellà

El roll de l'aigua de vida

volen tapar els jueus

amb mort i turments molts greus

per tret fort i dur sense mida.

Mes la pedra, calç i arena

ressuscitant penetrà

perquè us lloem amb veu plena

en la Font de l'Avellà

GOIGS EN VALENCIÀ

L'aigua dolça de clemència
brollà fora de recels
fins a pujar dalt als Cels
amb pròpia força i potència.
Havent romput la cadena
que als Pares Sants lligà
i així us lloem amb veu plena
en la Font de l'Avellà.
Llevant tota l'amargura
de Vos Font clara triomfant
envia-li l'Esperit Sant
que les aigües de Fe apura
dels deixebles, que la pena

enterbolí i trastornà.
Per açò us lloem amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Havent nostra set ja morta
i curat los crims i mals,
als Regnes Celestials
vos trasllada qui us conforta.
Doncs gardeu que no ens ofena
Satanàs infidel tirà.
I així us lloem amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

Doncs feu, Verge sense esmena,
que vegem l'alt goig enllà
els que us lloem amb veu plena
en la Font de l'Avellà.

ROMANCE A NUESTRA SEÑORA DE L'AVELLÀ

Madre de Misericordia
Reina de Dios Soberana
amparo de pecadores
consuelo de quien te llama.

Nombrada por toda España
la Virgen de L'Avellà
por obrar tantos milagros
por eso nombrada está.

En esa preciosa fuente,
que de L'Avellà es llamada,
obró el milagro primero
a una mujer anciana.

Eres la fuente más pura
con agua muy cristalina
imagen tan milagrosa
brillante luz que ilumina

Los milagros de esta Virgen
son de gran numeración,
no se pueden explicar
porque pasan de un millón.

Esta pobrecita anciana
estaba ciega y leprosa,
quería ir a visitar
a Santa Lucía Gloriosa.

Todos los fieles devotos
te adoran con gran fervor
porque siempre los asistes
en toda tribulación.

En la villa de Catí
esta imagen se venera
con un precioso ermitorio
con una fuente muy bella.

Porqué en Salvassòria está
Santa Lucía bendita,
Madre de los desgraciados
a los que les falta la vista.

De la villa de Catí
salió la pobre anciana
con un niño de la mano
para el camino guiarla.

Al llegar junto a la fuente
de la fuente de L'Avellà
oyó una voz que decía:
"Buena mujer, ¿dónde va?"

Y la mujer le contesta
triste y con gran sentimiento:
"Voy a curarme la vista
y la enfermedad que tengo".

Ya ha caminado bastante
por su edad avanzada.
Lávese de esta fuente
que es agua muy buena y clara.

La anciana obedeció
y al niño que la guiaba
dijo: "Niño, llévame
a la corriente del agua".

Se puso a lavar los ojos
y todo el mal que tenía.
Entonces hizo el milagro
Esta Virgen tan bendita.

A la anciana le volvió
la vista y los ojos claros.
La lepra se le curó.
La Virgen hizo el milagro.

La mujer sana quedó
de todo el mal que tenía.
Se despidió de la Virgen
contenta y agradecida.

Con el niño que llevaba
a la villa se marchó
al cura y al ayuntamiento
el milagro les contó.

El Ayuntamiento y la Villa
juntamente con el clero
mandó que se publicara
este milagro tan verdadero.

Dieron parte a los pueblos.
También al Señor Obispo
para contar el milagro
que nunca se había visto.

Todos los que en Catí habitaban
juntos a una voz decían:
"Que se haga una procesión
y en la fuente una ermita".

Por orden del señor cura
se hizo la procesión.
La anciana iba en medio
con el mayor esplendor.

Al llegar junto a la fuente
todos decían gritando:
"¡Viva la divina Madre,
la que ha obrado este milagro!"

Poco a poco le fundaron
un ermitorio muy grande
donde van a visitarla
pueblos de muchas partes.

Cuando el ermitorio estuvo
del todo construido
hicieron fiestas muy grandes
y acudió el Señor Obispo.

Señor Don Francisco Roures
Ilustrísimo Señor
el que bendijo la ermita
con el mayor esplendor.

Otro milagro importante
obró la Virgen María
que por falta ya de agua
la cosecha se perdía

En Catí también pasó
que por mucha falta de agua
los trigos que había en el campo
poco a poco se secaban.

Los labradores decían:
"Madre de nuestro consuelo,
te pedimos con fervor
que nos des agua del cielo"

"Estamos muy afligidos
y con gran sentimiento
de ver que por falta de agua
las plantas se están muriendo"

Hicieron varias promesas
de subir con procesión
a visitar a la Virgen,
madre de Nuestro Señor.

El día siete de abril
subieron los labradores
con una hermosa procesión
cantando sus oraciones.

Poco a poco llegaron
en donde estaba la ermita
y todos con gran fervor
se pusieron de rodillas.

Diciendo: "¡Madre adorada!"
"¡Nuestra Patrona serás!"
Hasta el fin de nuestra vida
siempre nos asistirás.

En aquella misma tarde
nublado se puso el cielo.
Cayó una lluvia muy buena
Muy pronto se halló el consuelo

Al concluir de llover
la procesión se marchó.
La Virgen de L'Avellà
el milagro les obró.

Ya no quiero explicar más
de esta Reina Soberana.
La que obra tantos milagros
por todas partes de España.

¡Cuántos entran en su templo
que se hallan impedidos
y se vuelven a salir
de la Virgen socorridos!

Todos los fieles devotos
con gran fervor te adoran.
Madre de Consolación,
hasta la última hora

te pedimos con gran fe,
Madre de inmensa piedad
nos alcances del Señor
la gloria de la eternidad.

SALVE A LA VERGE DE L'AVELLÀ

Lletra i música de José Ig. Iturralde

Salve, Salve, Verge de L'Avellà

Dona i Mare de Déu fores,

Ànima del nostre Cor.

A TÚ ofrenem les pregàries
per Redemptora amb fervor.

Verge venerada eres,

de Catí tens lo millor.

Dels teus ulls llàgrimes cauen,
manantial d'aigua que són.

A Vos preguem ajuda

amb viva fe i efusió,

per esperança de vida,

per consol i salvació.

Salve, crida el teu poble,

Salve, per sempre, cridarà.

Salve, Regina Nostra,

Verge de l'Avellà.

Salve Verge de L'Avella

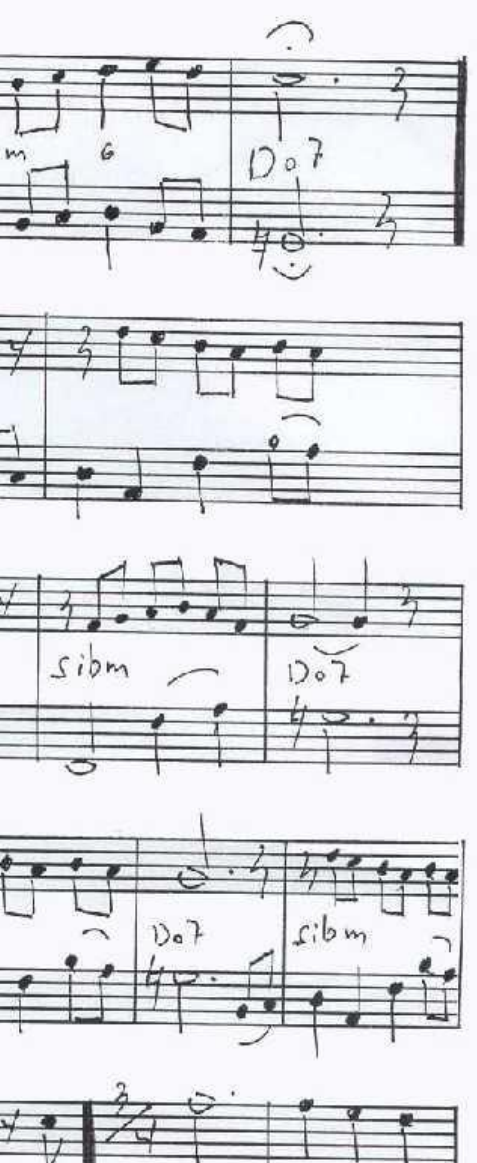
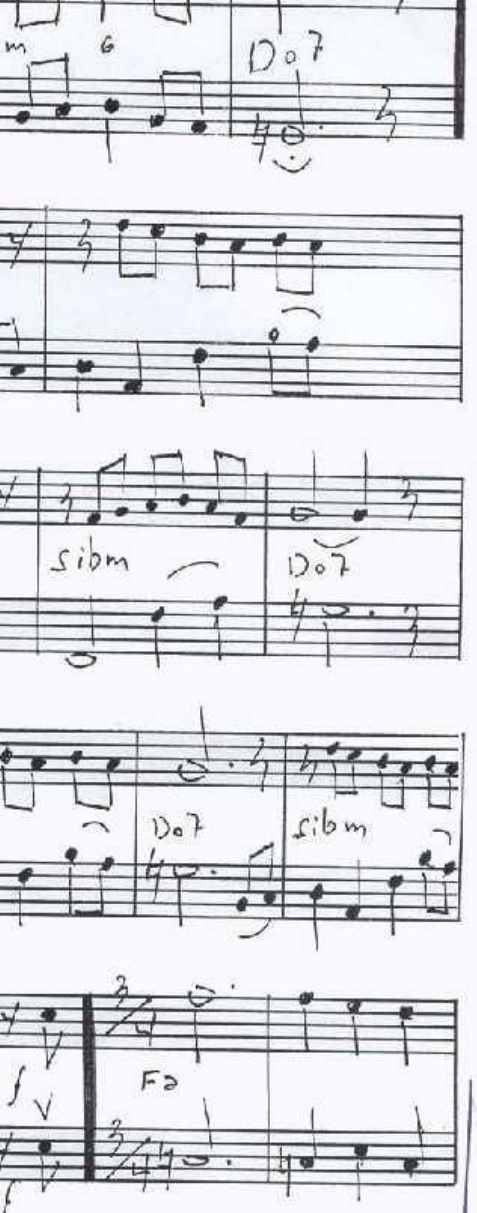
Lento

Melod.
Violin
Fam Reb Sibm 6 Do7

Melod.
Violin
Fam 2 p 2 Sibm

Melod.
Violin
Do7 Sibm Do7 v Sibm Do7

Melod.
Violin
p Sibm Do7 sibm

Melod.
Violin
Do7 v Sibm Do7 f v Fa

Melod.
Violin
sibm Mib Lab

Melod. *3*
Violin *3*
sibm p *Do7* *sibm* *Do7*

Melod. *3*
Violin *3*
f F2 *sibm* *Mib*

Melod. *3*
Violin *3*
Lab *p sibm* *Do7*

Melod. *3*
Violin *3*
sibm *Do7* *sibm* *Do7*

Melod. *3*
Violin *3*
f sibm *Do7* *F2m*

M
ARR. SIO D. D. JOSE FLORES

SALVE A LA VERGE DE L'AVELLA

J. TURRALDE

LENTO

A TEMPO

J. Turralde

Handwritten musical notation, first system, two staves. The top staff contains a melody with quarter and eighth notes. The bottom staff contains a bass line with quarter notes. A double bar line is present after the second measure.

Handwritten musical notation, second system, two staves. The top staff continues the melody. The bottom staff continues the bass line. A double bar line is present after the second measure.

Handwritten musical notation, third system, two staves. The top staff continues the melody. The bottom staff continues the bass line. A double bar line is present after the second measure.

Handwritten musical notation, fourth system, two staves. The top staff continues the melody. The bottom staff continues the bass line. A double bar line is present after the second measure.

Handwritten musical notation, fifth system, two staves. The top staff continues the melody. The bottom staff continues the bass line. A double bar line is present after the second measure. The word "Rit" is written above the top staff.

Handwritten musical notation, sixth system, two staves. The top staff continues the melody. The bottom staff continues the bass line. A double bar line is present after the second measure.

AL REU ANUÈ I CROUANTA DEL PÒBLE DE CAT. EN TORQUIN CACIO.
ENHORTADA I EN ASESAS! COPIA DE LA PARTITURA ORSINAL FECHADA EL 29/03/01

Definitiva

El Cor de cantors i cantores al Cor de l'ermita de la Verge de L'Avellà.

(A la guitarra J. Iturralde, l'autor de la Salve a la Verge de L'Avellà)

Les partitures, la música i la lletra de la salve són de José Iturralde.

Me les va facilitar el dia 8 de setembre de 2007 (dia de la Maredeú)

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE L'AVELLÀ

ENTRADA

Pues en vues- - tra ma- - no es- - tà
ma- - xi- - liar al des- - va- - li- do

ESTRIBILLO

Am- pa- rad al a- - fi- gi- do,
oh Vir- - gen de l'A- - ve- - llà.

Goigs a la Maredeú de l'Avellà (castellà).

20.- EL VUIT DE SETEMBRE (8-09-2015)

21.- DILLUNS DE PASQUA (Abril 2016)

Maredeu de l'Avellà de l'església de Catí amb nova mantellina de blonda

22.- BAIXADA AL POBLE DE LA MAREDEDÉU DE L'AVELLÀ

Segons Mossèn Joan Puig era costum dels catinencs baixar a la Mare de Déu de l'Avellà del balneari al poble per a demanar la seua intercessió contra la pesta o contra la sequera.

Així consta que la primera vegada que es va baixar la Verge a Catí va ser el 7 de maig de 1730 per la sequera. El mateix es va fer en 1740 i 1746. L'any 1747 es va baixar la imatge de la Verge des de l'ermitori al poble per a demanar la gràcia de la pluja. També el dia 15 de maig de 1765, en temps de Mossèn Celma, es va baixar la imatge de N^a S^a per a fer-le rogatives per la manca de l'aigua, tornant a repetir-lo el dia 13 d'octubre del mateix any. Es va repetir l'any 1773 i el 1803.

Va ser molt assenyalada la baixada de la Verge del 7 de juny de 1808 per a guardar-la de la profanació dels soldats francesos (Guerra de la Independència) i protegir al poble. Acabada la Guerra en 1814 es baixà de nou la imatge el dia 7 de setembre. El patró Sant Martí anà a esperar en processó a la Verge i es van celebrar solemnes festes en honor de la Mare de Déu que els havia protegit dels francesos després de lo qual es va tornar al balneari el dia

11 de setembre de 1814. En estes festes es va baixar també a Sant Vicent Ferrer de la seua ermita.

El mes de maig de 1855 la baixada de la Verge va ser per la pesta. Va tornar a baixar-se el 19 de juliol del mateix any a causa de la còlera, amb la intercessió també de Sant Roc. El 30 de març de 1873 es va baixar la Verge a causa de les Guerres Carlistes. Per celebrar l'acabament de la Guerra en l'any 1876 es va tornar a baixar.

L'any 1939, després de la Guerra Civil, es va beneir la nova imatge de la Verge degut a que l'anterior havia estat d'erruïda. Es van celebrar solemnes festes en Catí. Es va beneir la nova imatge el dia 7 de setembre de 1939 pujant-se en solemne processó a l'ermita al dia següent.

No consta de cap baixada més de la Verge fins l'any 1962, sent capellà del poble Mossèn Salvador Vives. La darrera vegada fou, sent capellà Mossèn Joaquín Obón, l'any 2000, l'any del jubileu i la del canvi de mil·lenni.

Imatges de la baixada de la Mare de Déu de l'Avellà de l'any 1962

Portada festes de baixada de la Mare de Déu (setembre 2000).

PROGRAMA DE FESTES BAIXADA MAREDEDÉU A CATÍ

DIA 9 DE SETEMBRE (dissabte): DIA DE LA BAIXADA

15:00 h: Sortida en processó des de l'Església de Catí a L'Avellà. Aplegada al balneari i visita a la Verge. Berenar.

18:00 h: Sortida de la Verge cap al poble en processó.

20:00 h: Aplegada al poble.

22:00 h: Entrada de la Verge en solemne processó cap el poble. Novena a l'església.

DIA 10 DE SETEMBRE (diumenge): DIA DELS JOVES:

12:00 h: Missa solemne. Ofrena. Novena.

Processó carrers (Sant Joan, Sol, País Valencià, Sant Vicent, Santa Anna, Places).

DIA 11 DE SETEMBRE (dilluns): DIA DELS MATRIMONIS:

21:15 h: Missa solemne. (Oficiada pel Excm. Sr. Bisbe de Tortosa): Ofrena. Novena.

Processó carrers (Major, Sant Roc, Hospital, Raval Hospital, Raval Escola, Molí, Sol, Sant Joan).

DIA 12 DE SETEMBRE (dimarts): DIA DELS XIQUETS:

21:15 h: Missa solemne. Ofrena. Novena.

Processó carrers (Sant Martí, Sol, Plaça Sol, Molí, Jesús, Forn).

DIA 13 DE SETEMBRE (dimecres): DIA DE LA PARRÒQUIA:

21:15 h: Missa solemne. Ofrena. Novena.

Processó carrers (Jesús, Molí, Mossèn Joan Puig, Raval de l'Escola, Escola, Major).

DIA 14 DE SETEMBRE (dijous): DIA DELS MALALTS:

21:15 h: Missa solemne. Ofrena. Novena

Processó carrers (Places, Sta. Anna, Camí futbol)

DIA 15 DE SETEMBRE (divendres): DIA DELS DIFUNTS:

21:15 h: Missa solemne. Ofrena. Novena

Processó carrers (Major, Sant Roc, Darrere del mur, Llarguer, Plaça Església)

DIA 16 DE SETEMBRE (dissabte): DIA DELS JUBILATS:

21:15 h: Missa solemne. Ofrena. Novena

Processó carrers (Places, Sant Francesc, Sant Roc, Pla de Sant Roc, Camí del Bosc)

DIA 17 DE SETEMBRE (diumenge): DIA DEL POBLE DE CATÍ:

12:00 h: Missa solemne cantada per la Coral Borriolenca. Ofrena. Novena

Processó amb l'actuació dels dansaires de Forcall i de la Banda Musical Catinenca pels carrers (Places, Llarguer, Sant Roc, Ravals, Escola, Major).

DIA 23 DE SETEMBRE (dissabte): DIA DE LA PUJADA:

16:00 h: Sortida de la processó amb la Verge

18:00 h: Arribada al Santuari. Acomiadament de la Verge. Berenar.

19:00 h: Baixada per lliure.

Clavariesses: Processó del dia 17 de setembre- Foto d'Antonio Capsir

Angelita Roca
Antonia Puig
Carmen Beltrán
Gabriela Puig
Julia Cervera
Manuela Sales
Mari Pallarés
Marisol Adell
Pepita Blasco
Rosa Riba
Teresa Segarra
Tonica Celma
Vicenta Barreda
Vicenta Roca

Les balladores:

Ana Isabel Roca
Beatriz Badal
Beatriz Gozalbo
Clara Sanjuán
Elisa Gas

Julia Segarra

Laia Tobella

Mª Avellá Higeo

Mª José Roca

Lucía Sanjuán

Núria Roca

Raquel Castellà

Recuperació: Pilar Puig

Dansa de la Maredeu de L'Avellà

"Vamos a la danza,
vamos a bailar,
vamos a la Virgen
y su fiesta honrar".

"Un pasito de aquí pa allí
una vuelta de aquí pa allá
yo si sé lo que pasa aquí.
Es la Virgen de L'Avellà"

"Vamos a la danza,
vamos a bailar,
vamos a la Virgen
Y su fiesta honrar.
Y su fiesta honrar.

Les xiquetes de la dansa de L'Avellà amb el bisbe Xavier Salinas

Vídeo de la baixada de la Maredeudéu (Jesús Adell, Francesc Segura)

Grup de danses -Processó del dia 17 de setembre- Fotografia d'Antonio Capsir

Imatges de les dos Mare de Déu de L'Avellà (En primer pla la del Santuari. Al fons la que es troba a l'església del poble)
Capellà: Mossèn Joaquín Obón Molinos

El fervor d'un poble

Ni els més vells del poble recorden una reacció dels catinencs com la que s'ha viscut amb motiu de la baixada de la Marededéu. Va ser en acabar les festes d'agost de l'any 2000 quan, després de 38 anys, la Marededéu de L'Avellà tornaria al poble. No hi havia temps per engalanar els carrers. Una volta més es va ficar a prova la capacitat d'improvització dels nostres veïns i, en poc més d'una setmana, es van engalanar els carrers per honrar a la nostra patrona

El dia 9 de setembre, dissabte, després de dinar, més de 500 persones van anar a peu a baixar a la Verge. Els de més edat van pujar amb l'autobús llogat per a l'ocasió. A les sis, uns i altres van eixir cap al poble amb la imatge de la Verge al muscle dels quintos damunt de la peanya nova. A l'eixida del túnel es va fer un descans i a continuació es va baixar la Marededéu al poble als muscles de tota la gent, per primera vegada sense diferència de sexes.

Cada dia de la setmana es va celebrar una missa i novena seguida de processó. El diumenge 10 la missa va estar presidida per D. Enrique Aimerich Polo, de Forcall, i també va concelebrar el que fora rector de Catí l'anterior baixada Mossèn Salvador Vives (el moreno), d'Onda. El dilluns dia 11 va ser el bisbe de Tortosa M. Xavier Salinas Vinyals qui

va presidir els actes. M. Juan José Roca, fill de Catí i rector de Traiguera, ho va fer el dimarts. El dimecres el capellà del poble, natural de Forcall, M. Joaquín Obón. El dijous M. Antoni Cunill Puig, el divendres M. Tomás Pallarés, el dissabte M. Joaquín Obón i el diumenge, dia 17, M. Manuel García Sancho, de Forcall i Deán de la catedral de Tortosa.

Aquest diumenge es va acabar tard ja que, al llarg de la processó, va ballar un grup de danses de Forcall a més de les dansaires de la Marededéu de L'Avellà, ballant una dansa que va ser recuperada per l'esdeveniment i ballada per dotze xiquetes del poble vestides amb trajes típics. La missa va ser cantada per la coral borriolenca.

Resulta difícil trobar paraules per a explicar lo viscut al nostre poble aquesta setmana. No es va quedar cap persona sense portar la peanya ni cap racó del poble sense passar-la. Especialment emotiu va ser el "Ne Recorderis" cantat al carreró del cementiri, així com l'entrada de la Marededéu fins la gespa del camp de futbol al muscle dels jugadors i per damunt de tot veure gent gran plorant d'emoció cada nit a l'entrada de la Verge a l'església. Farien falta moltes pàgines per a explicar amb detall aquesta baixada de la Marededéu.

(Del vídeo de la baixada de la Marededéu de L'Avellà al poble, de Jesús Adell i Francesc Segura)

Baixada de la Marededéu, setembre any 2000

Ni els més vells del poble recorden una reacció dels catinencs com la que es va viure amb motiu de la baixada de la Marededéu. Va ser en acabar les passades festes d'agost quan, després de 38 anys, la Marededéu de L'Avellà tornava al poble. No hi havia temps per engalanar els carrers. Una volta més es va ficar a prova la capacitat d'improvització dels nostres veïns i, en poc més d'una setmana, es van engalanar els carrers per a honrar a la nostra patrona com ella es mereixia.

El dia 9 de setembre, dissabte, després de dinar, més de 500 persones van anar a peu a l'ermita per a baixar a la Verge. Els de més edat van pujar amb un autobús llogat per a l'ocasió. A les sis, uns i altres van eixir cap al poble amb la imatge de la Verge al muscle dels quintos damunt d'una peanya nova. A l'eixida del túnel es va fer un descans i a continuació es va baixar la Marededéu al poble al coll de tota la gent, per primera vegada sense diferència de sexe.

Cada dia de la setmana es va celebrar una missa i novena seguida de processó i cada dia eren els veïns d'uns carrers en concret els encarregats de engalanar-los, i també tenien preferència a l'hora de por-

tar-la al muscle. El diumenge dia 10 la missa va estar presidida per D. Enrique Aimerich Polo i també va concelebrar el que va ser rector de Catí l'anterior baixada, mossèn Salvador Vives (el Moreno). El dilluns dia 11 va ser el bisbe de Tortosa, M. Xavier Salinas Vinyals qui va presidir els actes. Juan José Roca ho va fer el dimarts. El dimecres el titular de la parròquia mossèn Joaquim Obón i el diumenge dia 17, Manuel García Sancho, degà de la catedral de Tortosa. Aquest diumenge es va acabar tard ja que, durant la processó va ballar un grup de danses de Forcall, a més de la "Dansa de L'Avellà" que va ser recuperada per a l'ocasió i ballada per dotze xiquetes amb indumentària típica. La missa va ser cantada per la Coral Borriolenca.

Es difícil trobar paraules per a explicar l'emoció viscuda al nostre poble aquella setmana de setembre de l'any 2000. No es va quedar cap persona sense portar la peanya ni cap racó del poble sense passar-la. Especialment emotiu va ser l'O Vere Déus cantat de nit al carreró del cementiri mentre unes veïnes oferien una corona en memòria dels nostres difunts. No menys emotiva va ser l'entrada de la Marededéu

fins la gespa del camp de futbol al muscle dels jugadors i sobre tot vore gent gran del poble plorant d'emoció cada nit a l'entrada de la Verge a l'Església. Farien falta moltes pàgines com aquesta per a explicar amb detall aquesta baixada de la Marededéu. Estic segur que, xics, xiques, grans i menuts ho recordarem mentre viurem, ja que és difícil repetir un esdeveniment que pugue fer vibrar d'emoció a tot un poble a lo llarg d'una setmana.

E. Segura

23.- LA FONT DE L'AVELLÀ

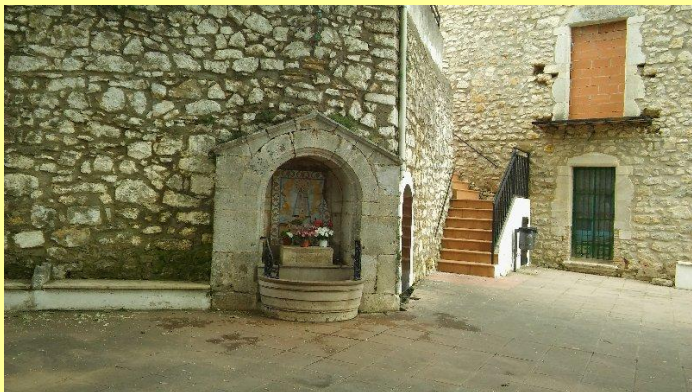
El manantial està a uns 960 metres d'altitud. L'aigua surt de l'interior de roques calcàries. Adossada hi ha com una xicoteta capella amb tres sortides d'aigua, la del mig representant un gosset amb la boca oberta i les potes davanteres creuades però que tant sols raja en temps d'avinguda i ocasions especials. Damunt de la font advertim un mosaic de rajoles d'Àngel Berga representant a la Verge Maria. L'any de construcció d'aquesta capelleta és la de 1578 encara que l'any que apareix gravat a la pedra puga portar a confusió (sembla 1978).

Posteriorment es va construir a l'interior d'aquesta capella un dipòsit regulador i les connexions amb l'actual planta embotelladora.

Els antics propietaris dels terrenys van cedir els seus drets sobre el aigua del que eren copropietaris amb l'ajuntament del poble a la Diputació Provincial a canvi de que aquesta executara les obres de la carretera i el túnel.

Fins aquesta cessió els antics propietaris dels terrenys (ara Fonda L'Avellà i Fonda Miralles) eren propietaris d'un terç de l'aigua. A partir d'aquesta cessió tant sols se'ls reconeixia la propietat d'un metre cúbic diari (a repartir entre les dos fondes).

La Diputació de Castelló va cedir aquestos drets a l'Ajuntament de Catí que a partir d'ací va poder comercialitzar l'aigua com a propietari exclusiu.

Font de l'Avellà (24 maig 2016) (pulsar per ampliar)

L'aigua va ser declarada d'utilitat pública per Decret Llei de 25-04-1928 s'anuncia com «digestónica y diurética, indicada contra eczemas y litiasis renal». Sarthou la clasifica como «bicarbonatada cálcica o bicarbonatada mixta, pues contiene carbonato de cal, magnesio, hierro y sílice, y por sus principios físico - químicos está colocado este manantial en la clase de salinos-fríos». «Sus aguas son transparentes, inodoras y sin sabor, nacen a 12 grados centígrados, son diuréticas, ligeras y excitan el apetito». «Están indicadas contra los catarros gástrico vesicales y diátesis úrica; así como también obran maravillosas curaciones en erupciones herpéticas, pues su uso es interno o externo o ambos a la par, según las distintas clases de afecciones».

ANÁLISIS
Practicado por el laboratorio Dr. Oliver Rodés.
Barcelona, Abril 2001

COMPOSICIÓN QUÍMICA: (en mg/l.)

RESIDUO A 180° C.	210,-
BICARBONATOS (CO ₃ H). ...	225,8
SULFATOS (SO ₄).	12,2
CLORUROS (Cl)	5,0
NITRATOS (NO ₃)	6,1
CALCIO (Ca)	71,0
MAGNESIO (Mg)	6,8
SODIO (Na)	2,4
SÍLICE (SiO ₂)	2,4

Nous envasaments d'aigua de l'Avellà

La tradició sobre la bondat d'aquestes aigües es remunta segles. Ja en 1607, fra Blas Verdú va escriure l'obra «Aguas potables y miraculosas de Nuestra Señora de l'Avellà» i un poc més tard, en 1682, el Dr. Miguel Miralles va escriure, «Oro potable y maravillas del agua. de la fuente de la Vellà». Més recentment, en 1978, Francisco Seijó en la seua obra «Balnearios y Aguas medicinales de Castellón, Valencia Y Alicante» escriu que les aigües de l'Avellà «son oligometàliques bicarbonatades - frias, muy apropiadas para enfermedades del riñón y también para el estómago», i especifica que «son apropiadas para la gota, oxalemia y enfermedades de la nutrición. La absorción de los microelementos metálicos que contienen estas aguas actúan como estimulantes del metabolismo y de las oxidaciones, orgánicas, reduciendo los residuos metabólicos, lo cual da lugar a una depuración de los plasmas orgánicos, mejorando eccemas, herpes y otros dermatosis motivados por la retención de aquellos». També estan indicades «en litiasis renal, arenillas, catarros de vejiga y todo lo relacionado con las vías urinarias, con el aumento de orinas se produce un arrastre de microcristales, cálculos y productos bacterianos y descamativos de las vías urinarias». I per completar les seues qualitats, «posee efectos curativos en gastritis, colitis espástica y en las dispepsias de fermentación y putrefacción, actuando como débilmente alcalinas, sedantes y frenadoras, administrada en las comidas o antes del desayuno».

Primitiva embotelladora botella 2 litres

Etiqueta botella de 2 l

Segons Ignacio Morell Evangelista en l'obra "Manantiales de la provincia de Castellón" no hi ha perquè dubtar de que molta gent que ha begut d'aquestes aigües haja vista millorades algunes de les seues dolències. A les propietats anteriorment esmentades de l'aigua cal afegir la bona disposició psicològica i tranquil·litat ambiental.

L'aigua segons les medicions de Morell surt a 10,3 °C i que té unes característiques físico - químiques excel·lents, con una conductivitat de 410 uS/cm., causa, sens dubte, de la seua beneficiosa acció diürètica.

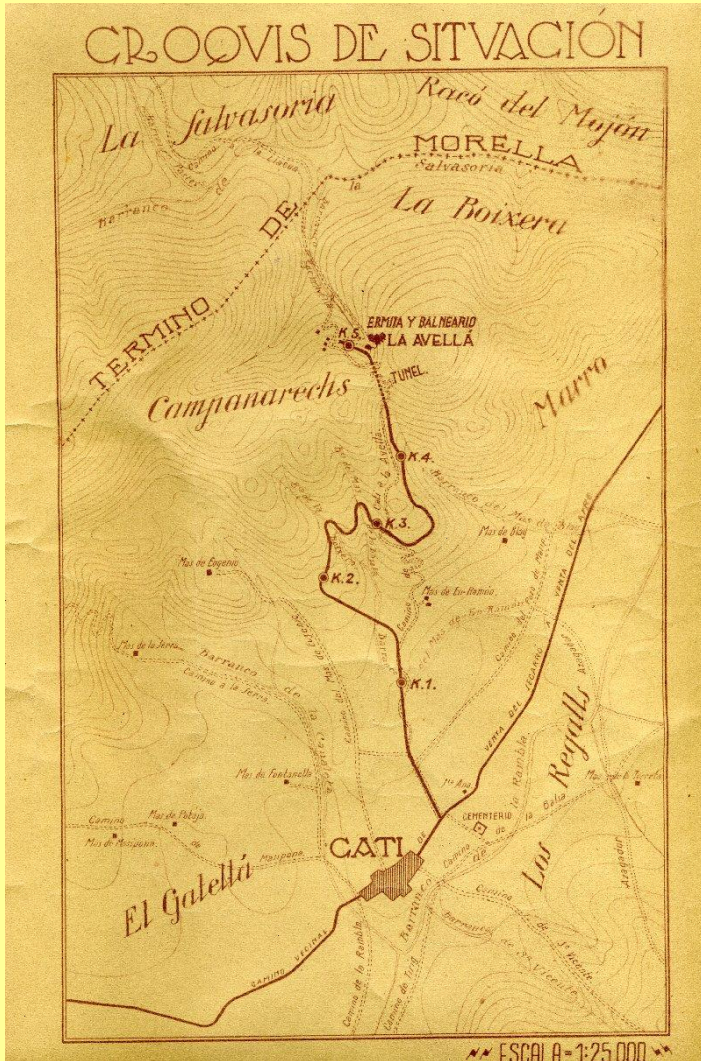
Una dada curiosa, segons Morell, relativa a aquest manantial és que es tracta del més proper al meridià zero : tant sols 250 metres el separen del cercle màxim de Greenwich.

Campanya promoció de la Diputació.

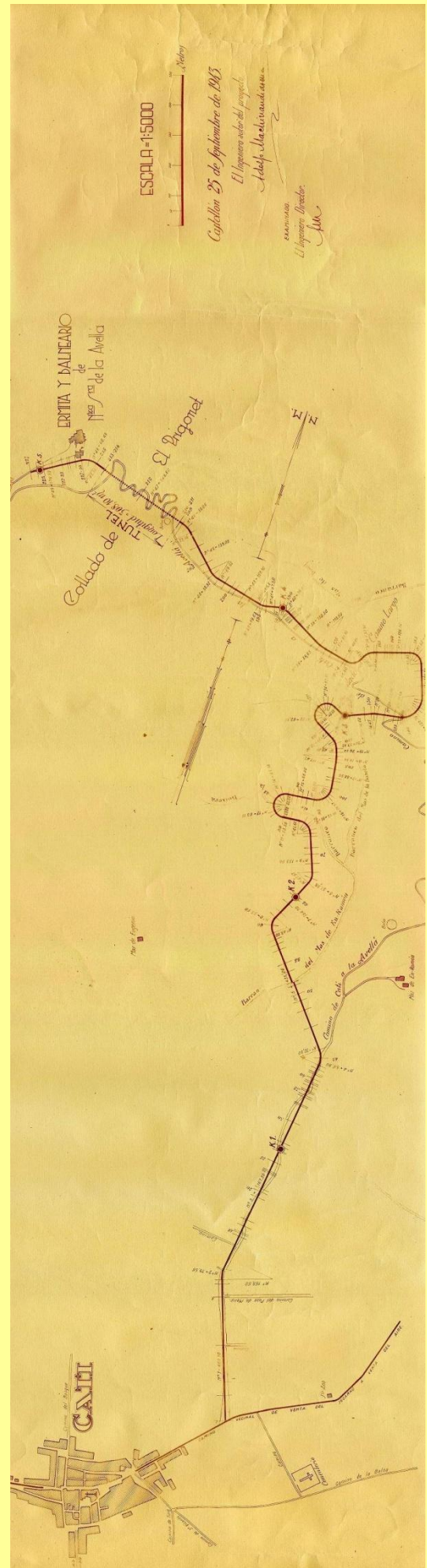
24.- LA CARRETERA I EL TÚNEL DE L'AVELLÀ

PLÀNOLS DE LA CARRETERA DE CATÍ A L'AVELLÀ (CV-1270) (Polsar en els plànols per a ampliar tamany)

Tal com es pot apreciar en els plànols, i sabent perfectament tots els catinens, la longitud de la carretera és de 5 kms, del Prigó al Balneari. Recentment però, s'ha mesurat la distància al Balneari comptant a partir de la rotonda de S. Josep. Això ha ocasionat que augmente en un quilòmetre aquesta distància (6 quilòmetres a partir de la rotonda, 5 km. des del Prigó).

CV-1270 començada a comptar des de la rotonda de Sat Josep.

Primer projecte carretera l'Avellà (polsar para ampliar)

Prigó de l'Avellà, antigament de Santa Anna, restaurat en gener de 2008. L'original fou enderrocat en la guerra civil

L'ascens d'uns cinc quilòmetres des del Prigó fins al Balneari és atractiu divisant-se tot l'entorn de la comarca de Catí (La Font de Catí i La Vall), Moles de Xert, Turmell, Sant Vicent, Tossal de la Nevera, Campanarets, Serra Espaneguera, Tossal d'Orenga...

La primera part (1,5 km) de la carretera, del Prigó de l'Avellà al Mas d'En Ramón, es quasi rectilínia, amb una única corba. Destaquen les dos fileres de pins.

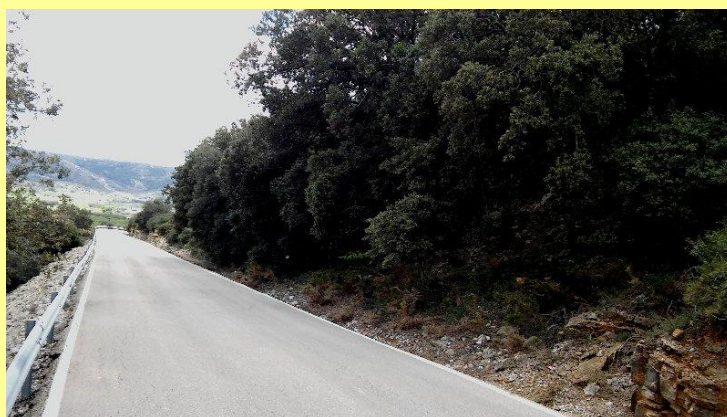
Es pot apreciar la capelleta de la Marededéu on comença la drecera i un assagador, el Camí Vell per on s'anava antigament al Balneari abans de construir-se la carretera i el túnel. Aquest assagador que comença en esta capelleta passa per damunt del túnel pel Prigonet de l'Avellà i acaba a la capelleta de les Covetes, al límit entre els termes de Catí de Morella. Molts caminants i senderistes utilitzen preferentment aquesta drecera per evitar la carretera. En este pont (el primer quan es puja) i el darrer quan es baixa es para en el descens la Romeria al Santuari del primer dilluns de Pasqua per reposar i repartir l'ajuntament una caramels als participants en la rogativa.

Al final de la recta de pins trobem el primer pont. Al fons es

En passar el segon pont, poc abans dels 2 km, i després de la corba que es veu al fons la pendent augmenta de sobte.

A meitat de la carretera (2,5 km), trobem pujant a l'esquerra un conjunt de carrasques. Es l'assesteret. Un lloc propi per a descansar uns minuts els que puguen al Balneari

Tercer pont, una obra de perfecta enginyeria, amb els mitjans tècnics rudimentaris que es van utilitzar. Un lloc per a resguardar-se d'una sobtada tronada que sorprèn als vianants.

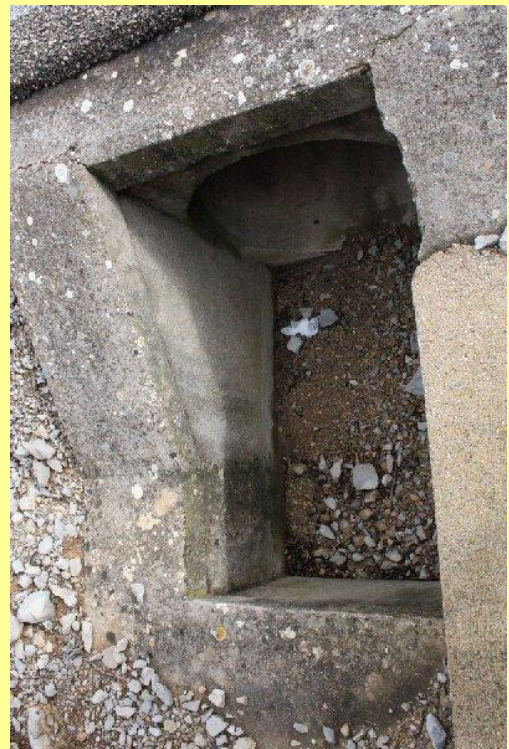
Lloc conegut com el Mirador de la Reina, comença la primera drecera baixant, si volem evitar la volta del Marro. A l'esquerra de la corba hi ha una caseta d'estació meteorològica i el camí si volem accedir al balneari per damunt del túnel. Estem al voltant dels 4 quilòmetres. Ens queda per tant un poc més d'un quilòmetre.

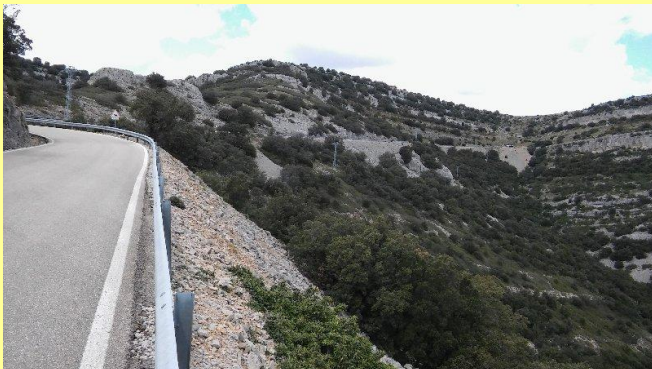
Quart pont. A partir d'ací la pendent de la carretera minva un poquet. Estem vora els tres quilòmetres des del Prigó

La volta el Marro, un lloc per a fer una parada per contemplar el paisatge (Sant Vicent al fons)

Conductes de desagüe de l'aigua d'escorrentia d'entrada

Primer contacte visual amb el túnel i la pendent es fa més suau

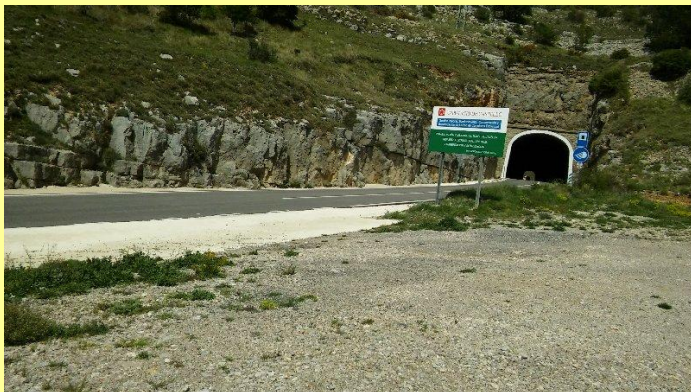
Conductes de desaigüe de l'aigua d'escorrentia d'eixida.

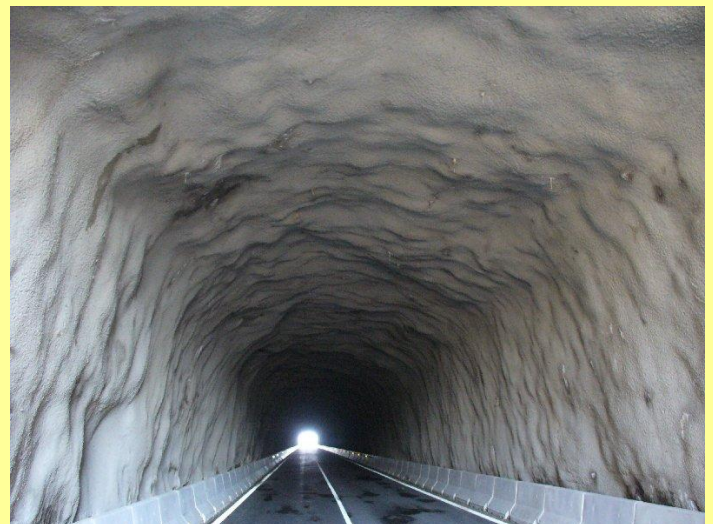
*Diputació de Castelló. Rehabilitació i millora del túnel de l'Avellà-
Rehabilitació- Millora- Reforç estructural- Drenatge i senyalització-
Inversió: 1.937.530,01 euros*

Arribada al balneari, passat el túnel

Entrada al túnel, cara est

Estat actual de l'interior del túnel. Inexplicablement han desaparegut quasi tots els catadiòptrics laterals. Això fa més necessària la il·luminació que es va preveure inicialment en el projecte de restauració.

Entrada al túnel des del balneari

Darrera part de la carretera

Esquerra superior: Camí del Prigonet (a Catí i als repetidors). En paral·lel al Camí trobem la carretera que després d'una revolta entra en el Balneari. Al front després del planet de la revolta es veu la casa o maset de la Farola (Dª Jacinta) muller d'Enrique Bosch (Baró de Casablanca. A la part esquerra del maset continua el Camí de la Glorieta que passant per la Bassa de Borjo pot enllaçar bé amb un sender als Campanarets i el Tossal de la Nevera o baixar per la Font d'Almaçà (de la Masada) al poble de Catí. A la dreta del maset de la Farola el camí continua passant pel Corral de Borjo i enllaçant el que baixa de la embotelladora del balneari al Camí de la Romeria de Sant Pere de Castellfort que es dirigeix cap a l'ermita de Salvassòria i la Llècua.

Arribada al Balneari (Prèmer en la foto per ampliar)

En el mateix Prigó de l'Avellà ja es marca el quilòmetre 1 comptat des de la rotonda de Sant Josep

Arribada a l'Avellà, passat el túnel, a uns metres de la revolta. Una irregular medició marca 6 quilòmetres des de la rotonda de Sant Josep (5 quilòmetres des del Prigó de l'Avellà de Catí).

**25.- DATES CRONOLÒGIQUES RELACIONADES AMB EL
BALNEARI DE L'AVELLÀ (De Mossèn Joan Puig)**

ANY	ESDEVENIMENT
1328	Primeres notícies referides a la Font de l'Avellà (17-07-1328) sense citar a la Verge.
1386	Fabricació d'una creu de vidre (va estar a l'ermita de l'Avellà fins 1936).
1543	Primeres notícies referides a la Marededéu de l'Avellà. (Suposada aparició de la Verge a una vella).
1453	Primera processó de Catí a la Verge de Vallivana.
1544	Es contracten l'Església i la Casa de N ^a S ^a del Avellà (Antoni Favardina, francès casat a Catí) (29-03-1544).
1545	Primera processó a N ^a S ^a de l'Avellà (7-04-1545) a causa de la sequera. Se li afegeix a la Verge el títol de Mater Misericordiae (Mare de Misericòrdia).
1549	Benedicció de la primera capella i campana de N ^a S ^a del Avellà per l'arquebisbe auxiliar de Tarragona (Nicolòpoli) (Ilm. Francesc de Roures) (8-04-1549).
1561	S'amplia la primera capella i Casa de N ^a S ^a de l'Avellà (Juan Viñes, de Sant Mateu) i Juan de Mares, per instruccions del Consell de Catí.
1578	Continuen obres ermita Avellà. Es fa la capelleta de la font que resguarda els tres xorros i la imatge de la Verge.
1589	Comencen les obres dels baixos i del primer pis de la casa de l'ermita de l'Avellà (Miguel Valls, Francesc Royo, Joan Gisbert) a càrrec del Consell de Catí. El primer ermità conegut és de 1586. En 1589 s'acaba la cambra dels capellans.
1592	Es fa el "Tancat" del balneari per a guarda dels ramats i cavalleries.
1599	Continuen les obres en N ^a S ^a de l'Avellà a càrrec de l'ajuntament de Catí per Juan de Mares, picapedrer d'Alcanyís i Antonio Barán en la primera Sala de la Casa ermita formada per quatre habitacions. Els Jurats de Catí s'anomenen com a patrons de l'Avellà.
1607	Publicació de l'obra "Aguas potables y milagros de N ^a S ^a de l'Avellà" del catinenc Fra Blas Verdú (nascut 22-10-1565).
1609-1659	Continuen les obres. L'ajuntament de Catí és l'administrador de N ^a S ^a de l'Avellà i el que dóna llicència per recaptar donatius. El rector treu els diners dels donatius en presència de l'ajuntament. Construcció d'una nevera a l'ermita. En 1662 es construeix la cambra de les taques.
1669	S'acaben les obres del primer pis i el poble comença la construcció del segon pis de la casa de l'ermita. Es construeix una cuina i el menjador ampliat en 1908
1703	Comença la darrera ampliació de l'església de l'ermitori (Pedro Gómez, de Morella). El capella és un dels administradors de la casa-ermita.
1714	En 1714 es fa el retaule de la capella situat al trasaltar de l'ermita de l'Avellà.
1718-1740	El segle XVIII és l'època de Mossèn Francisco Celma (1686-1771). Aquest sacerdot, natural d'Aiguaviva (Terol) va accedir al curato de Catí (9-01-1718) És el capellà rector més conegut de la història de Catí. Doctor en teologia. Escriu un catecisme per als feligresos en 1712. Es va fer càrrec de la decoració de l'església parroquial de Catí i de l'ermita de l'Avellà. Dirigeix el segle d'Or de l'església de Catí.

1719-1720	En 1719 s'obre el canó de la font i en 1720 es daura el retaule.
1721-1731	Durant estos anys es puja i condiciona el tercer pis de la Casa de l'Avellà. Va fer l'obra el catinenc Miguel Blasco. Es va assenyalar una habitació per al clergat, la dels capellans.
1725	La vil·la decideix que el capellà a l'estiu residesca al balneari.
1728	En 1728 l'escultor Lluís Ochando realitza el sagrari i un retaule en el trasaltar.
1730	Consta per primera vegada la baixada de la Mare de Déu al poble per motiu de la sequera (7-5-1730).
1737	Es construeix la volta de l'església de l'ermita (20-03-1737). Pintures de l'església (frescs) de Pasqual Mespletera contractades el dia 5 de febrer de 1735, començades en 1737 i concloses en 1750. Les pintures van costar 600 lliures. Estan pintades la Santíssima Trinitat, Jesucrist, la Verge, Sant Miquel lluitant amb el drac, la imatge de la Verge de l'Avellà i la primera processó del poble de Catí, els apòstols, els sets goigs de la Verge, l'infern, la volta celestial.
1740	En 1740 s'acaba el tercer pis de la casa ermita i queda l'espai distribuït amb quatre grans sales, quatre cuines i 36 habitacions que en el segle XX foren reduïdes per aconseguir-ne més.
1743	Construcció de l' actual campanar o espadanya per a tres campanes. Finalitzada en 1757.
1746	Construcció de l'òrgan de l'església de l'Avellà (Francisco i Antonio Turull, de Calanda).
1746	El Papa Benet XIV crea indulgències per a la fundació de la Confraria de la MaredeDéu de l'Avellà a petició de M. Celma.
1752	Es publica l'obra "La Vella Impugnada" de Mn. Acaci Puig. Coetani de Mossèn Celma es mostra en contra de la teoria d'aquest darrer de l'aparició de la Verge de l'Avellà.
1757	S'acaba el Cambril de la Mare de Déu i es fa el trasaltar de l'església-ermita pels catinencs de la família Blasco (Miguel, Juan, Francesc, Vicent i José) (25-04-1757). En el Cambril es fa un xicotet altar i un retaule amb la representació de l'aparició de la Verge a la Vella cega i llebrosa (Tot destruït en 1936).
1759	Publicació per Mossèn Celma de la Història del Santuari de l'Avellà.
1760	El 8-04-1760. Capitulacions per pintar el Cambril, presbiteri i trasaltar entre Mossèn Celma, membres del Consell i el pintor Francesc Blasco. Havia de pintar en la volta a N ^a S ^a de la Cinta, al costat de Sant Pere i Sant Pau, i en el presbiteri als Set Servents amb altres instruments de la Passió. Tot per 150 lliures. Va acabar en 1769 pintant en el púlpit les imatges de Sant Blai i Sant Nicolau i en el Cor les de Sant Rafael, Àngel Custodi i Santa Elena i santa Isabel de Portugal en la porta.
1761	Ampliació del tercer pis de la casa de la ermita ja que cada dia augmentava més el número de devots de la Verge i de les propietats de la font.
1771	Mor en Catí el 2 d'agost de 1771 Mossèn Francisco Celma. Es soterrat en la Capella de la Comunió.
1786	El 8 de setembre de 1785 s'acorda la construcció de la fonda del balneari a càrrec del Consell Municipal amb dos plantes i vuit habitacions.
1799	La vil·la augmenta la consignació del capellà de l'Avellà.
1808	Guerra en Espanya contra els francesos. La Mare de Déu de l'Avellà és baixada al poble (7-06-1808) per protegir-la de les profanacions franceses. Acabada la guerra en 1814, el poble li va dedicar a la Verge unes grans festes, del dia 5 al 12 de setembre tornant a baixar i pujar la Mare de Déu del Balneari al poble. El dia 7 de setembre també van baixar la imatge de Sant Vicent, de l'ermita al poble que fou rebuda per la imatge del patró Sant Martí i col·locades les tres imatges en el presbiteri. Van realitzar-se grans predicacions de fills del poble, acompanyades de danses, ball i bou embolat.

1845	El poble edifica la Casa de Banys.
1856	Llei de desamortització contra les propietats eclesiàstiques i comuns que passen a propietat estatal.
1857	Els edificis i terrenys del balneari són considerats del COMU de Catí que s'encarrega del seu lloguer i subhasta.
1864	Ordre del bisbe al capellà que prenga possessió de la casa-ermita, hort i albereda de l'Avellà (4-6-1864).
1864	L'Estat ven les cases de L'Avellà a Masústregui. El bisbe ho impedeix en l'ermita de l'Avellà. L'ajuntament passa a ser novament l'únic administrador de la casa-ermita i així ho comunica al capellà (21-6-1864) i nomena un nou ermità i demana les claus al ermità anterior. Després d'una visita del Consell al governador i una altra al Sr. Bisbe, aquest presenta unes bases que són aprovades per l'ajuntament. El Bisbe nomenaria la Junta Administradora de l'Avellà, formada pel rector, com president, i un vicari, l'alcalde i un regidor. El rector hauria de presentar els comptes a la Junta per a la seua aprovació tots els anys.
1872	L'ajuntament demana les claus de l'ermita al capellà i nombra l'ermità.
1895	El Bisbe de Tortosa D. Pedro Rocamora nomena a Mossèn Froilán Gellida per decret administrador de l'ermitori . Una junta formada pel capellà i un coadjutor i l'alcalde i un regidor se encarrega a partir d'ara de l'administració de l'ermitori de l'Avellà.
1898	Venta per l'estat dels montes de l'Avellà.
1926	En el Balneari continua la disputa entre el governador i el Sr. Bisbe per la titularitat i propietat de la Casa ermita. El governador defensa la titularitat civil, mentre que el Bisbe defensa la titularitat eclesiàstica. El governador mana tancar la Casa ermita el 20-07-1925 i en juliol de 1926 el Sr. Bisbe destitueix als membres seglars de la Junta de l'Avellà.
1928	Declaració de l'aigua de l'Avellà com mineromedicinal i d'utilitat pública. Comenta la comercialització en garrafes.
1931	Compra de la Fonda de l'Avellà, la Casa de Banys i els terrenys circumdants per part de Gabriel Miralles i Francisco Garcia (Borjo) al Baró de Casablanca i D ^a Jacinta (La Farola).
1931	Se proclama la II República en Espanya (14 abril 1931).
1931	Conflictes de competències entre el governador i el bisbe per la titularitat de l'ermita. El governador en agost de 1931 mana tancar l'ermita i el bisbe destitueix a l'alcalde i el regidor de la junta administradora del balneari.
1932	El 12 de juny de 1932 el poble de Catí reclama la propietat i administració de l'ermita. El 15 de setembre de 1932 el governador concedeix l'autorització per obrir l'ermitori.
1933	Construcció dels tres primers xalets de l'Avellà a la zona del Camí de la Glorieta per les famílies Cano, Giner i Chillida al costat d'on es projectava construir la carretera de l'Avellà que sortia de Catí pel Camí del Bosc, passava per la Font d'Almaçà, i entrava al Balneari per la Glorieta. Encara que la carretera es va medir, l'adveniment de la Guerra Civil, primer i la mort dels propietaris dels xalets, després, va fer que el projecte s'oblidés definitivament.
1933	El 3 de setembre de 1933 el governador mana a l'alcalde que prenga possessió de les claus i de l'administració de l'ermita i es destituït l'ermità.
1934	El Sr. Bisbe mana l'estiu de 1934 tancar l'església al culte.
1935	No es pot celebrar la missa en l'ermitori en la romeria de Sant Pere de Castellfort (1 maig de 1935).
1936	Finalment el 12-07-1936 el Sr. Bisbe concedeix autorització per l'obertura novament de l'església, menys d'una setmana abans del començament de la Guerra Civil.
1936	Comença la Guerra Civil. Cremament de la imatge de la Maredeu. Tancament del balneari. Saquejaments.

1938	Pas del front de guerra pel Balneari i per Catí (12 abril-1938).
1939	Acaba la Guerra Civil (01 abril 1939). Reobertura del balneari, casa ermita, Fonda, Casa de Banys i de l'església al culte. Gestió del Balneari compartida entre l'ajuntament i el bisbat.
7-09-1939	Solemnes festes de benedicció de la nova Mare de Deu de L'Avellà en el poble i en el balneari (7 setembre) La Verge fou esculpida per Don Eulogio Valladolid (Burgos), La corona i ramillets de assutzenes per l'orfebre Sr Calvo (Burgos). L'altar i la fornícula de marbre blanc de Pitarch (natural de les Coves i veí de Vinaròs). (Acalde: D. José Sanjuán Prats, Rector: Mossèn Vilanova).
1942	L'ajuntament entrega l'administració de la casa ermita al capellà (Mn. Carbuero), reservant-se una habitació per al poble. La casa ermita passa a ser propietat legal del bisbat.
1944-1948	Construcció de la carretera de L'Avellà (Alcalde D. Francisco Sanjuán Puig) per la Diputació Provincial i l'empresa Calduch. Les obres es paralitzen durant cinc anys en arribar a la Basseta del Barranc del Mas de Blai (principi de l'actual túnel) (1948)
1951	El dia 25 de juliol de 1951 es va efectuar la solemne benedicció del Sagrari i de la campana de l'ermita sent padrins l'Excm. Sr. D. Josep Ferrandis Salvador (president de la Diputació de Castelló) i la Sra. Maria Luz Cepeda de Gómez (esposa del metge) i padrins d'honor D. Francesc Blasco García, alcalde de Catí i D ^a Júlia Beltrán, esposa del jutge de pau. La campana substituïa a la que es va destruir durant la guerra. Es van imprimir uns recordatoris per commemorar l'esdeveniment.
1953	Perforament del túnel de L'Avellà (12-01-53) Alcalde (D. Francisco Blasco García) sufragat per l'Excm. Diputació Provincial de Castelló i construït per l'empresa Colomines. Inauguració del túnel de l'Avellà- Grans festes (Agost, 53).
1962	L'any 1962 es va canviar tot el pis de l'ermita que estava molt deteriorat
1962	Darrera baixada de la Mare de Déu al poble abans de la de l'any 2000, amb Mossèn Salvador Vives.
1965	Construcció escaletes davant Casa de Banys.
1972	L'any 1972 es va erigir un nou temple per a la Verge i l'altar segons projecte de Angel Acosta que va ser beneït per el bisbe. En Ricardo Carles.
1973	Inauguració de l'embotelladora (22-03-73) Alcalde: Argimiro Roca. Es prohibeix la comercialització de l'aigua en garrafes. L'aigua de l'Avellà es comercialitza en envases de 2 litres i de 0,5 l, transportada per comerciants del poble (Mateu i Canyamelo, principalment).
1981	Ampliació de l'embotelladora (8-07-1981) Alcalde: Eugenio Puig.
1984	L'any 1984 es van col·locar les vidrieres obra de Valldeperes de Barcelona. L'any 1988 es va canviar la porta d'entrada a l'ermita, obra del fuster del poble Lluís Porcar.
Setembre 2000	Darrera baixada de la Mare de Déu de l'Avellà a Catí amb motiu del canvi de mil·lenni i de l'any jubileu, amb Mossèn Joaquín Obón. Engalonament dels carrers del poble.
Finals 2002	La família Miralles ven la fonda als propietaris del Hotel- restaurant "El Prigó". Reconversió de la fonda en Casa de Banys.
2002-2003	La darrera restauració de la Mare de Déu la va realitzar la Fundació En Balasc d'Alagó l'any 2002. A l'estiu de 2003 la confraria de la Mare de Déu de l'Avellà sufraga la construcció d'un nou altar i temple de la Verge així com una mantellina de blanda per a la Verge de l'Avellà de l'església parroquial N ^a S ^a de l'Assumpció de Catí.
Maig 2004	L'any 2004 es va decidir adaptar les noves instal·lacions d'embotellat a les exigències sanitàries i de mercat de l'actualitat. També el canvi de la botella de plàstic de 2 litres, que havia quedat amb el temps desfasada, per una botella de 1,5 l, amb un estil més modernista . Es conservava la botella de mig de litre però amb un disseny similar a la de la botella d'1,5 l.
Gener 2006	Neix el Cor de Catí "Verge de l'Avellà". Presentació oficial (14-08-2006).

Gener 2008	Restauració del Peiró de l'Avellà. . Nous carrers al balneari.
2009	L'any 2009, coincidint amb la campanya de promoció d'aigües de Castelló, de la Diputació Provincial, es va procedir a substituir novament el disseny de la botella d' 1,5 litres. El nou envasament, d'un disseny més modernista que l'existent fins ara, aconsegueix amb les noves exigències físico-químiques i microbiològiques exigides per la reglamentació tècnica sanitària sobre begudes envasades i la nova normativa sobre reciclabilitat ja que està fet en material ecològic PET. L'envasament ja existent d' 1/2 litre es manté en quant al seu contingut incorporant el mateix estil i exigències que l'envasament d' 1,5 litres.
2010	Obres de remodelació del Balneari (setembre 2010) i començament de l'encofrat del túnel. Alcalde Manuel Puig.
2010	Obres a l'ermita i sèquia d'eliminació de les humitats (setembre 2010) Alcalde M. Puig. Extracció del paviment rebaixant el terreny de la nau uns 30 cm. per formar una estructura aïllant. Substitució del paviment i coberta. Col·locació d'una canal de zinc. Restauració dels drenatges de la paret nord/oest. Es saneja la sèquia de la part nord. Es trasllada el culte des del temple al saló menjador de la Casa ermita de l'hostatgeria annexa.
2011	Inauguració encofrat del túnel 1ª fase (10-03-2011) Alcalde Manuel Puig.
2012	Restauració de la talla de la Mare de Déu de l'Avellà per la Fundació Balasc d'Alagó (09-04-2012).
2013	Es restaura la primera de les tres capelles laterals de l'ermita de l'Avellà molt afectades per la humitat després que prèviament s'hagen eliminats les humitats existents. Des de finals de l'any 2012 es restaura les pintures murals de l'ermitori, començant pel tram més a prop de l'entrada, la primera de les tres capelles laterals de la dreta, i utilitzant la tècnica de l'estrappo. Està tècnica consisteix en arrancar les pintures deteriorades, traslladant-les al taller. Una vegada restaurades es tornen a col·locar les pintures en el seu lloc primitiu sobre un suport separat uns centímetres de la paret lateral per tal de facilitar el drenatge i evitar una nova afectació per la humitat de la paret.
2014	Maig de 2014. Els xiquets/xiquetes prenen la primera comunió a l'ermita de l'Avellà perquè l'església parroquial Nª Sª de l'Assumpció de Catí està immersa en el programa de la Llum de les Imatges.
2014	Encofrat del túnel (2ª fase). Pintura i senyalització de les dos entrades. Restauració del peironet de damunt del túnel de l'Avellà (02-12-2014).
Estiu 2016	Emblanquinament de la façana de l'ermita i entorn de la placeta (anells dels arbres, escaletes d'accés a la placeta, etc.), neteja de les portes i de les pedres de les arcades. Aquesta actuació va ser promoguda per la Confraria de la Mare de Déu amb l'ajuda de l'Ajuntament i la Casa de Banys. Al mateix temps s'ha iniciat la segona fase de restauració de les pintures de l'ermita. No s'utilitzarà la tècnica de l'estrappo de la primera fase sinó que la restauració tindrà lloc "in situ" sense arrancar les pintures i deixant sense restaurar les figures incompletes (que són la majoria) per lo que la restauració, feta per estudiants, no serà tant espectacular com en la primera fase.

CONCLUSIONS

L'ermita i les cases (fonda i casa de banys) van ser construïdes per catinencs, amb donatius dels catinencs i eren del poble de Catí el que les administrava. Des de l'any 1700 al 1856 la gestió de l'ermitori passa a ser compartida pel capellà i l'ajuntament.

L'any 1856 després d'una llei estatal de desamortització, l'ermita, les cases i terrenys del balneari passen a domini de l'estat que s'encarregà llavors del seu lloguer. L'any 1864 l'estat

ven les cases del balneari a un propietari privat (Masústregui). El mateix passa amb els terrenys de l'Avellà l'any 1898.

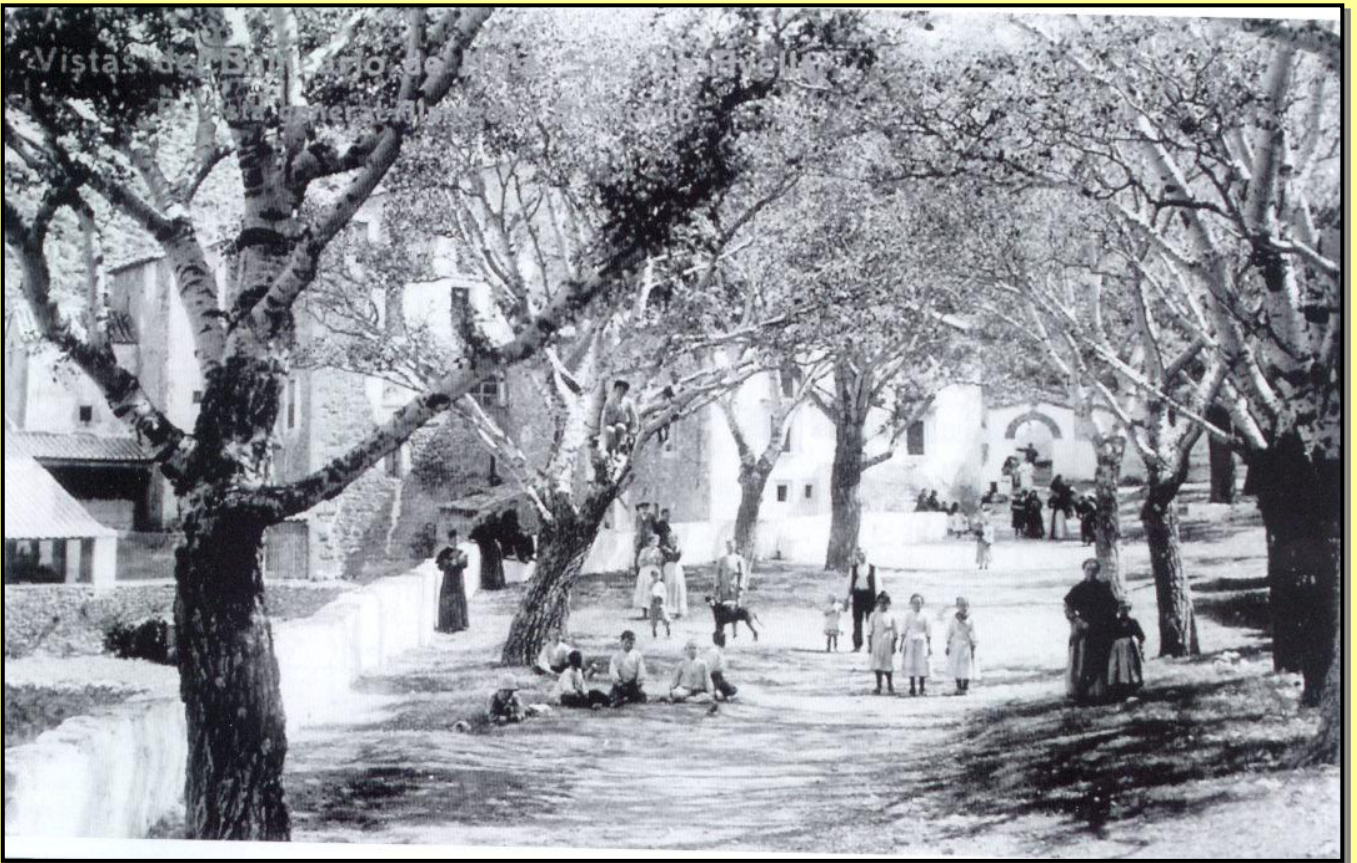
Els anys 1864 al 1931 són de conflictes de competències entre el bisbe (capellà) i el governador (ajuntament) per la titularitat de l'ermitori (civil o eclesiàstica). L'any 1931 s'imposa l'ordre del governador i l'ermitori passa a control de l'ajuntament que recupera les claus i l'administració. Durant els anys de la postguerra es torna al model de gestió compartida del balneari (capellà, ajuntament). A partir dels anys 40, en temps de Mn.

Carbuero, l'ajuntament renuncia als seus drets sobre Moreno") va haver un intent de l'ajuntament de escripturar-se l'administració de l'ermitori en favor del capellà i del bisbe. En l'ermitori però aquest estava ja escripturat a nom del bisbat. temps més recents amb ja capellà (Mn. Salvador Vives, "el

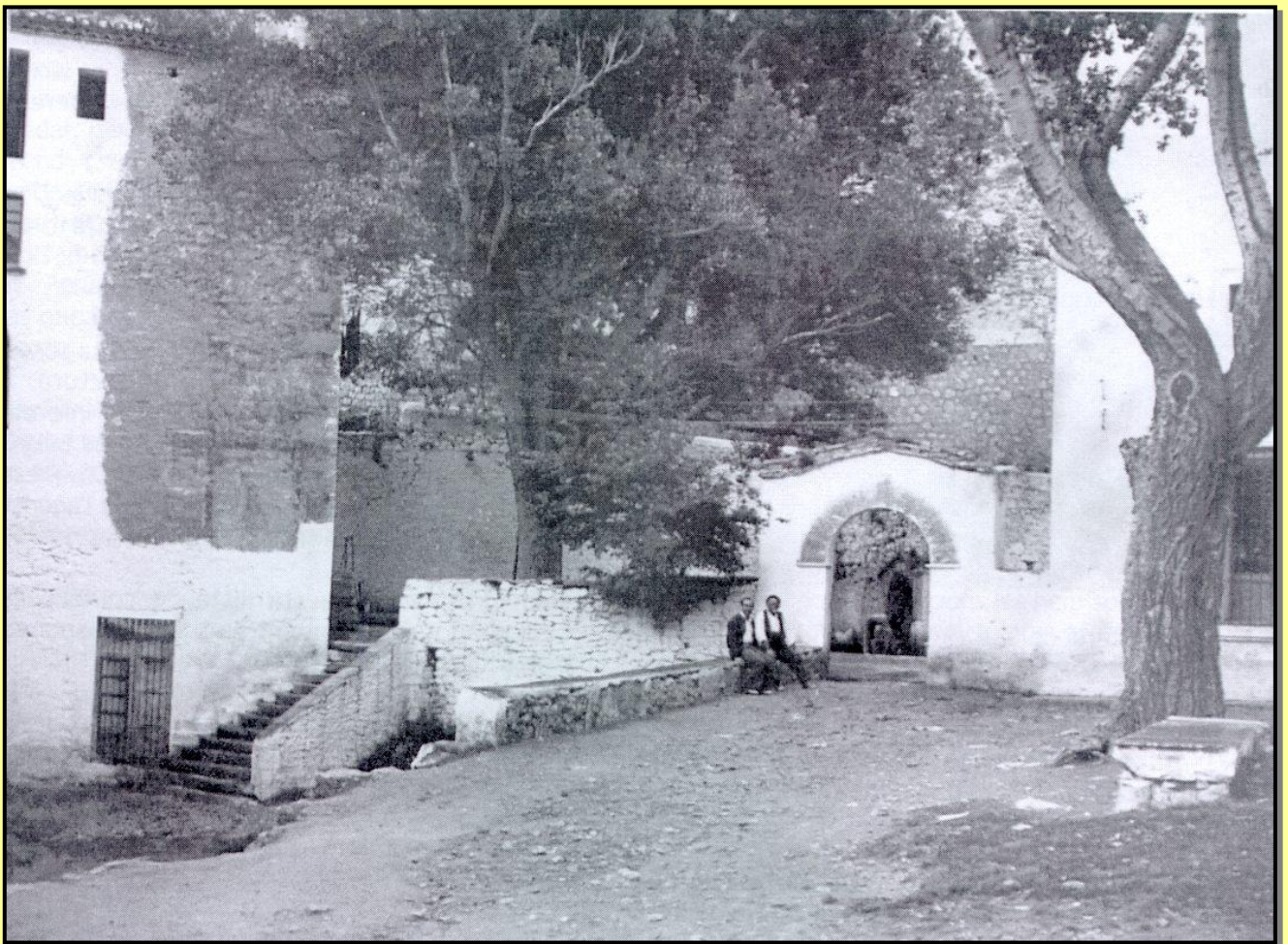
26.- ALTRES FOTOGRAFIES DEL BALNEARI

Vistas del Balneario de Nizkor
C. M. de la Fuente - Bali

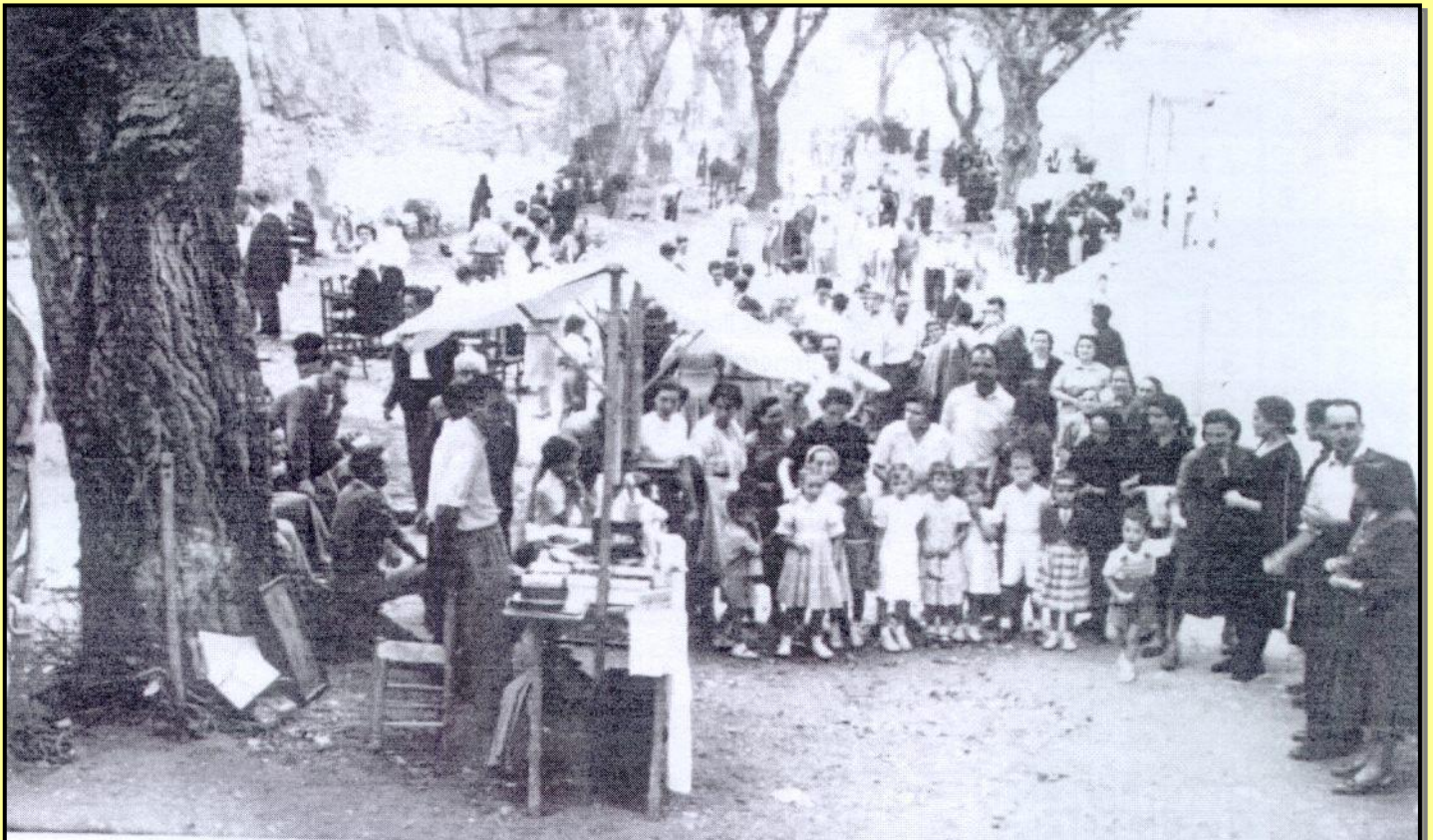
El Balneari en la primera meitat del segle XX

Balneari de l'Avellà (1958)

El 8 de setembre, diada de la Mare de Déu, a l'Avellà

Embocadura del túnel ja acabada (17 de maig de 1953). Fot Alfredo Roca

LA CARRETERA I EL TÚNEL DE L'AVELLÀ

Propietari i construcció: Diputació Provincial de Castelló

Construcció de la Carretera: 1944- Empresa Calduch

Construcció del túnel: 1950- Empresa Colomines

Dia de perforament: 12 de gener de 1953

Acabament de les obres: Maig de 1953

Inauguració oficial: Agost de 1953

- President de la Diputació: José Ferrandis (1947-1955)

- Alcalde: Francisco Blasco

Recobrimient del túnel (1ª fase): Gener de 2011

Acabament 2ª fase (pintada i senyalització entrades): Finals 2013

Inauguració del túnel de l'Avellà (1953)- Fotos família Vaquer/Blasco

Inauguració del túnel de l'Avellà (1953)- Fotos família Vaquer/Blasco

Inauguració del túnel de l'Avellà (1953)- Fotos família Vaquer/Blasco

Inauguració del túnel de l'Avellà (1953)- Fotos família Vaquer/Blasco. Diada de la Maredeu (8 setembre) a l'albereda

El Balneari (2ª meitat segle XX).

8 de setembre (Diada de la Maredeu)

El Balneari (Fotos aèries)

El Balneari (postals dels ans 60-70)

D'una banda es veu a un camió carregant garrafes i de l'altra els xops podats en extrem

